

Dostosowanie tematyki praktyk do uwarunkowań regionalnych

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Dostosowanie tematyki praktyk do uwarunkowań regionalnych

**opracowanie w ramach projektu:
„Program Praktyk Pedagogicznych
podnoszący jakość kształcenia
przyszłych nauczycieli”**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe).

PUBLIKACJA DYSTRYBUOWANA BEZPŁATNIE

Raport opracowany przez Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. 4 A
90–248 Łódź
tel. (42) 633 17 19
faks (42) 209 36 85

Raport opracował zespół w składzie:

dr Michał Mackiewicz
Edyta Łaszkiwicz
Mariusz Michalski

Przygotowanie materiałów:

Ewelina Nawrot
Marta Stanios

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wprowadzenie.....	6
1. Kształcenie na kierunku wychowanie fizyczne w świetle przepisów prawnych i dokumentów strategicznych.....	10
2. Uwarunkowania regionalne praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne...	20
3. Wyniki badań empirycznych.....	50
3.1. Badanie fokusowe	50
3.2. Badanie kwestionariuszowe wśród studentów	56
3.3. Badanie kwestionariuszowe wśród nauczycieli	71
Główne wnioski i rekomendacje	81
Bibliografia.....	88
Spis rysunków, tabel i wykresów	90

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie dotyczące dostosowania tematyki praktyk do uwarunkowań regionalnych zostało przygotowane w ramach projektu *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*, którego celem jest m.in. stworzenie nowoczesnego programu praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego. Projekt realizowany jest przez Wyższą Szkołę Kultury Fizycznej i Turystyki (WSKFiT) im. Haliny Konopackiej w Pruszkowie, a współfinansuje go Unia Europejska ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe. W ramach projektu przeprowadzono szereg badań dotyczących m.in.:

- powszechnie dostępnych programów praktyk realizowanych w ramach studiów na polskich uczelniach – analiza *desk research*;
- jakości i efektywności programów praktyk pedagogicznych – analiza wyników ankiety;
- stopnia dopasowania programów praktyk pedagogicznych do potrzeb mazowieckich placówek oświatowych (przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów) jako pracodawców – analiza sesji fokusowych.

Badania te mają charakter zarówno ilościowy, jak i jakościowy, co pozwala na holistyczne ujęcie omawianego zagadnienia, poprzez analizę danych uzyskanych z różnych źródeł.

Tematyka niniejszego opracowania dotyczy obszaru województwa mazowieckiego, które jest największym regionem¹ Polski. W 2009 roku zajmowało powierzchnię 3 555 819 ha, co stanowiło 11,4% terytorium kraju. Mazowsze znajduje się na pierwszym miejscu w kraju również pod względem liczby ludności. Dwa lata temu zamieszkiwało je 5 222 167 osób, tj. 13,7% ludności Polski. Pod względem gęstości zaludnienia zajmuje ono jednak trzecie miejsce w kraju (147 osób/km² w 2009 roku)². Miastem o największym znaczeniu administracyjnym, gospodarczym, naukowym, kulturalnym i politycznym jest Warszawa – stolica Mazowsza i Polski. W niej znajduje się najwięcej szkół wyższych, instytucji kulturalnych, centralnych organów władzy, ministerstw, urzędów i instytucji centralnych,

¹ Pojęcie „region mazowiecki” w niniejszym opracowaniu jest tożsame z pojęciami: „województwo mazowieckie”, „Mazowsze”.

² *Portret województwa mazowieckiego*, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010; *Województwo mazowieckie w liczbach*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010; *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.

przedstawicielstw dyplomatyczno-konsularnych i siedzib firm. Znacznie mniejszą rolę odgrywają natomiast stolice pozostałych podregionów³: Płock, Radom i Ostrołęka. W większości z tych ośrodków znajdują się szkoły wyższe, które prowadzą kształcenie na kierunku wychowanie fizyczne. Ich studenci odbywają m.in. praktyki pedagogiczne, których tematyka powinna być dostosowana do uwarunkowań regionu mazowieckiego, czemu poświęcone jest niniejsze opracowanie.

Raport składa się z trzech zasadniczych części. Rozdział pierwszy dotyczy kształcenia na kierunku wychowanie fizyczne w świetle przepisów prawnych i dokumentów strategicznych. Zauważono w nim m.in., że władze województwa mazowieckiego zdają sobie sprawę, iż podstawą rozwoju regionu są jego mieszkańcy, a ściślej zgodność ich wiedzy, kompetencji i umiejętności z potrzebami rynku pracy. Ponadto przedstawiono typy uczelni wyższych, na których mogą kształcić się przyszli nauczyciele wychowania fizycznego, a także standardy ich kształcenia. Wskazano również pięć mazowieckich uczelni wyższych oferujących kształcenie na kierunku wychowanie fizyczne w ramach studiów trzyletnich licencjackich (I stopnia) i dwuletnich magisterskich uzupełniających (II stopnia), na których można wybrać specjalność nauczycielską. Na koniec przedstawiono organizację zajęć wychowania fizycznego na poszczególnych etapach edukacyjnych w Polsce w oparciu o podstawę programową dotyczącą wychowania fizycznego i edukacji dla bezpieczeństwa, która obowiązuje od 30 stycznia 2009 roku.

W rozdziale drugim przedstawiono uwarunkowania regionalne praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne. Zwrócono w nim uwagę, że wychowanie fizyczne polega głównie na wyposażeniu ucznia w wiedzę i umiejętności z szeroko pojmowanej kultury fizycznej, które będzie można zastosować w dorosłym życiu – dlatego w każdym programie praktyk pedagogicznych powinny znaleźć się elementy związane ze sprawnością fizyczną i ruchem. Ponadto w takim programie powinny zostać umieszczone kwestie związane ze sportem, rekreacją, tańcem, turystyką i zdrowiem – jeżeli istnieje na nie zapotrzebowanie ze strony uczniów (weryfikacji dokonano w oparciu o monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych, przeprowadzone w maju 2010 roku przez Kuratorium Oświaty w Warszawie). Ponieważ uwarunkowania regionalne praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne znajdują swoje podłoże w strukturze ludności województwa mazowieckiego i sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców

³ Zgodnie z klasyfikacją NTS, wprowadzoną rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 214, poz. 1573 z późn. zm.), województwo mazowieckie zostało podzielone dla celów statystycznych na sześć podregionów: ciechanowsko-płocki, ostrołęcko-siedlecki, radomski, miasto stołeczne Warszawa, warszawski wschodni, warszawski zachodni.

Mazowska, w rozdziale drugim przeprowadzono analizę oraz prognozę aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia, skali bezrobocia i wysokości wynagrodzeń gospodarstw domowych w regionie mazowieckim. Na tej podstawie wskazano, że sytuacja społeczna i ekonomiczna mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju jest bardzo dobra, a stan ten – według prognoz – ma się utrzymać.

Z kolei rozdział trzeci zawiera analizę jakościową dwóch sesji fokusowych przeprowadzonych wśród 24 nauczycieli i dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych z aglomeracji miejskiej i małomiasteczkowej województwa mazowieckiego oraz analizę ilościową przeprowadzoną wśród 500 studentów kierunku wychowanie fizyczne i 106 nauczycieli wychowania fizycznego ze szkół podstawowych i gimnazjalnych w województwie mazowieckim. Uczestników badania kwestionariuszowego poproszono o opinię odnośnie przydatności i efektywności obecnie realizowanych programów praktyk pedagogicznych na mazowieckich uczelniach wyższych na kierunku wychowanie fizyczne, a uczestników badania fokusowego poproszono o ocenę rynku pracy dla absolwentów kierunku wychowanie fizyczne, przygotowania przez szkołę wyższą studenta do odbycia praktyki pedagogicznej oraz kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego i ich klasyfikację. Dzięki temu można wywnioskować m.in., że:

- rynek pracy na Mazowszu nasycony jest nauczycielami wychowania fizycznego, ale poszukiwani są i będą nauczyciele wychowania fizycznego posiadający dodatkowe uprawnienia i specjalności;
- zapotrzebowanie na nauczycieli wychowania fizycznego w dużej mierze zależy od regulacji prawnych, polityki kadrowej dyrektorów szkół i polityki samorządów terytorialnych, jak również od procesów demograficznych i sytuacji społecznej, kulturowej i gospodarczej regionu;
- w województwie mazowieckim studenci wychowania fizycznego studiów stacjonarnych pod wieloma względami są lepiej przygotowani do odbywania praktyk pedagogicznych niż studenci studiów niestacjonarnych i bardziej angażują się w realizację praktyk niż ci drudzy;
- praktyki pedagogiczne dla studentów wychowania fizycznego w województwie mazowieckim trwają za krótko i odbywają się w niewłaściwym terminie;
- studenci wychowania fizycznego na Mazowszu nie są przygotowani do odbywania praktyk pedagogicznych pod kątem: rozwiązywania problemów wychowawczych, prowadzenia zajęć lekcyjnych w klasach integracyjnych, dys-

ponowania wiedzą ogólną z organizacji pracy w szkole oraz nie posiadają właściwego stroju do prowadzenia zajęć;

- w województwie mazowieckim brak jest współpracy uczelnianego opiekuna praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego z nauczycielem prowadzącym praktykę oraz brak jest hospitacji i kontroli studenta podczas praktyk ze strony uczelni wyższej;
- w regionie mazowieckim nauczyciele wychowania fizycznego prowadzący praktykę nie otrzymują z tego tytułu odpowiedniej gratyfikacji finansowej z uczelni wyższej.

Na podstawie powyższych wniosków zaproponowano rekomendacje, których celem jest dostosowanie tematyki praktyk pedagogicznych w zakresie wychowania fizycznego do uwarunkowań województwa mazowieckiego.

1. Kształcenie na kierunku wychowanie fizyczne w świetle przepisów prawnych i dokumentów strategicznych

Z punktu widzenia przewagi konkurencyjnej danego regionu istotne jest dysponowanie wysoką jakością zasobami ludzkimi oraz polepszanie warunków życia mieszkańców. Traktuje o tym uchwała nr 78/06 przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 29 maja 2006 roku *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku*. Zgodnie z tym dokumentem misją władz Mazowsza jest m.in. rozwój nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy oraz zapewnienie mieszkańcom regionu optymalnych warunków do rozwoju zarówno jednostki, rodziny, jak i całej społeczności. Za cel nadrzędny rozwoju województwa przyjęto natomiast „wzrost konkurencyjności gospodarki i równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie jako podstawę poprawy jakości życia mieszkańców”⁴. Rozwój konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy ma przyczynić się do szybszego wzrostu gospodarczego województwa. Jeżeli cel ten zostanie osiągnięty, przy jednoczesnym zachowaniu zasady zrównoważonego regionu, to poprawią się warunki życia mieszkańców Mazowsza. Z kolei przestrzenne równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego regionu sprawi, że zmniejszą się dysproporcje w poziomie i warunkach życia ludności pomiędzy centrum regionu i jego obszarami peryferyjnymi. Realizacja celu nadrzędnego rozwoju Mazowsza będzie możliwa poprzez osiągnięcie następujących celów strategicznych:

- „Budowa społeczeństwa informacyjnego i poprawa jakości życia mieszkańców województwa”;
- „Zwiększanie konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym”;
- „Poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w warunkach zrównoważonego rozwoju”⁵.

Z kolei realizację powyższych celów strategicznych ma zapewnić osiągnięcie pięciu celów pośrednich, będących jednocześnie kierunkami działań w następujących obszarach⁶:

- „Rozwój kapitału społecznego”;
- „Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu”;
- „Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy”;
- „Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych”;

⁴ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)*, Sejmik Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2006, s. 37.

⁵ *Ibidem*, s. 37–38.

⁶ *Ibidem*, s. 38.

- „Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu”.

Ze względu na tematykę niniejszego opracowania w ramach powyższych celów pośrednich najistotniejsze są wyzwania zmierzające do rozwoju kapitału społecznego. W ramach tego celu pośredniego jednym z wyznaczonych kierunków działań jest „Wzrost poziomu wykształcenia i poprawa jakości kadr”⁷. Włodarze regionu zdają sobie sprawę, że podstawą rozwoju województwa są jego mieszkańcy, a dokładniej posiadana przez nich wiedza, kompetencje i umiejętności zgodne z potrzebami rynku pracy. Nie będzie to jednak możliwe bez dobrze rozwiniętego szkolnictwa wyższego. Dlatego też konieczne jest wspieranie jego rozwoju w ośrodkach subregionalnych.

W Polsce kwestie związane ze szkolnictwem wyższym regulują przepisy Ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym⁸. Ustawa stosowana jest m.in. do publicznych i niepublicznych szkół wyższych⁹ o charakterze uczelni zawodowej lub akademickiej¹⁰. W przypadku tych ostatnich, zgodnie z art. 3. niniejszej ustawy, uczelnie wyższe mogą używać w swojej nazwie następujących wyrazów w zależności od uprawnień, jakie posiadają:

- „uniwersytet” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni mogą nadawać stopień naukowy doktora przynajmniej w dziesięciu dyscyplinach, w tym przynajmniej po dwa uprawnienia w każdej z grup dziedzin:
 - nauki humanistyczne, prawne, ekonomiczne lub teologiczne;
 - nauki matematyczne, fizyczne, o Ziemi lub techniczne;
 - nauki biologiczne, medyczne, chemiczne, farmaceutyczne, rolnicze lub weterynaryjne;
- „uniwersytet techniczny” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni mogą nadawać stopień naukowy doktora przynajmniej w dziesięciu dyscyplinach, w tym przynajmniej sześć uprawnień w dziedzinie nauk technicznych;
- „uniwersytet” uzupełniony przymiotnikiem lub przymiotnikami w celu określenia profilu uczelni – w przypadku uczelni, w której jednostki organizacyjne

⁷ Ibidem, s. 40.

⁸ Dz. U. 2005 Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.

⁹ Uczelnia publiczna tworzona jest przez państwo, które reprezentuje właściwy organ władzy lub administracji publicznej. Natomiast uczelnia niepubliczna tworzona jest przez osobę fizyczną lub prawną niebędącą państwem ani samorządową osobą prawną.

¹⁰ Na uczelni zawodowej prowadzone są studia pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolite studia magisterskie oraz nie może być nadany stopień naukowy doktora. Natomiast na uczelni akademickiej co najmniej jedna jednostka organizacyjna może nadawać stopień naukowy doktora.

mogą nadawać stopień naukowy doktora przynajmniej w sześciu uprawnieniach, w tym przynajmniej w czterech w dziedzinach nauk, które obejmuje profil uczelni;

- „politechnika” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni mogą nadawać stopień naukowy doktora przynajmniej w sześciu dyscyplinach, w tym przynajmniej cztery uprawnienia w dziedzinie nauk technicznych;
- „akademia” – w przypadku, gdy jednostki organizacyjne uczelni mogą nadawać stopień naukowy doktora przynajmniej w dwóch uprawnieniach.

Na powyższych typach uczelni mogą się kształcić m.in. przyszli nauczyciele wychowania fizycznego. Kwestie, które dotyczą kształcenia nauczycieli w ramach specjalizacji nauczycielskiej na studiach wyższych, regulowane są rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli¹¹. Zgodnie z tymi standardami absolwent studiów magisterskich otrzymuje wiedzę merytoryczną w zakresie określonego kierunku studiów, kwalifikacje zawodowe, przygotowanie do prowadzenia zajęć dydaktycznych i wychowawczych oraz przygotowanie do realizacji opiekuńczych zadań szkoły. Tym samym powinien posiadać przygotowanie w zakresie¹²:

- wybranych specjalności nauczycielskich,
- dydaktyki przedmiotowej,
- psychologii i pedagogiki,
- posługiwania się technologią informacyjną,
- zaawansowanej znajomości języka obcego.

Dzięki temu nauczyciel będzie mógł m.in. w sposób kompetentny przekazywać nabytą wiedzę, samodzielnie ją zgłębiać i aktualizować, łączyć ją z innymi dziedzinami wiedzy, prawidłowo prowadzić zajęcia edukacyjne, umiejętnie dobrać metody aktywizujące, techniki nauczania i środki dydaktyczne, które rozbudzą zainteresowania poznawcze oraz wesprą rozwój intelektualny uczniów, indywidualizować proces nauczania, badać i oceniać osiągnięcia uczniów oraz własną praktykę, wspierać wszechstronny rozwój uczniów i zaspokajać ich szczególne potrzeby edukacyjne, pełnić funkcje opiekuńcze i wychowawcze, organizować życie na poziomie klasy, szkoły i społeczności lokalnej¹³. Innymi słowy, każdy nauczyciel powinien posiadać kompetencje w zakresie¹⁴:

¹¹ Dz. U. 2004 Nr 207, poz. 2110.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, Dz. U. 2004 Nr 207, poz. 2110, Dział I–II.

¹³ Ibidem, Dział II.

¹⁴ Ibidem, Dział III.

- dydaktycznym;
- społecznym i wychowawczym, tj. dysponować umiejętnością rozpoznawania potrzeb uczniów oraz zdolnością do współpracy w relacjach interpersonalnych;
- kreatywnym, tj. dysponować zdolnością do samokształcenia i zdolnościami adaptacyjnymi, być innowacyjnym, elastycznym, mobilnym oraz podejmować niestandardowe działania;
- prakseologicznym, tj. skutecznie planować, realizować, organizować, kontrolować i oceniać procesy edukacyjne;
- komunikacyjnym, tj. dysponować zdolnością skutecznych zachowań werbalnych i niewerbalnych w sytuacjach edukacyjnych;
- informacyjno-medialnym, tj. dysponować umiejętnością posługiwania się technologią informacyjną podczas prowadzenia zajęć edukacyjnych;
- językowym, tj. znać przynajmniej jeden język obcy w stopniu zaawansowanym.

Aby osiąść powyższe kompetencje, niezbędne jest odbycie praktyk pedagogicznych. *Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Wychowanie fizyczne*¹⁵ określają, że na studiach I stopnia praktyki powinny trwać nie krócej niż 6 tygodni, przy czym zasady i formę ich odbywania ustala jednostka uczelni prowadząca kształcenie. Natomiast w przypadku studiów II stopnia wyżej wymienione standardy nie traktują o obowiązku odbycia praktyk. Przewidują jedynie, że absolwent wychowania fizycznego jest przygotowany do pracy w szkołach na wszystkich poziomach edukacji – pod warunkiem że ukończy specjalność nauczycielską, zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela¹⁶. Zgodnie z nimi liczba praktyk powinna być następująca¹⁷:

- minimum 180 godzin, jeżeli student podczas studiów wyższych zawodowych uczęszcza na dwie (główną i dodatkową) specjalności nauczycielskie;
- minimum 30 godzin, jeżeli student podczas uzupełniających studiów magisterskich uczęszcza na jedną (główną) specjalność nauczycielską;
- minimum 45 godzin, jeżeli student podczas uzupełniających studiów magisterskich uczęszcza na dwie (główną i dodatkową) specjalności nauczycielskie;

¹⁵ http://www.bip.nauka.gov.pl/_gAllery/24/30/2430/113_wychowanie_fizyczne.pdf [data dostępu: 20.07.2011].

¹⁶ Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Wychowanie fizyczne, http://www.bip.nauka.gov.pl/_gAllery/24/30/2430/113_wychowanie_fizyczne.pdf, s. 8–9 [data dostępu: 20.07.2011].

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, op.cit., Dział IV–VI.

- minimum 150 godzin, jeżeli student podczas jednolitych studiów magisterskich uczęszcza na jedną (główną) specjalność nauczycielską;
- minimum 210 godzin, jeżeli student podczas jednolitych studiów magisterskich uczęszcza na dwie (główną i dodatkową) specjalności nauczycielskie.

Podczas odbywania praktyk pedagogicznych co najmniej 30 godzin powinno być prowadzone w powiązaniu z nauką psychologii i pedagogiki. Ponadto w zakresie tych dwóch dziedzin oraz w zakresie dydaktyki przedmiotowej należy zapewnić w programie studiów czas na przygotowanie studentów do odbycia praktyki oraz jej omówienia. Szkoły wyższe mają obowiązek utrzymywać systematyczny kontakt ze szkołami i placówkami, w których studenci odbywają praktyki pedagogiczne. Z kolei do obowiązków studenta należy udokumentowanie udziału w zajęciach objętych praktykami pedagogicznymi, które podlegają ocenie z uwzględnieniem opinii opiekuna praktyk. Ponadto student podczas studiów wyższych zawodowych i podczas jednolitych studiów magisterskich powinien w ramach specjalizacji nauczycielskiej prowadzić zajęcia w wymiarze przynajmniej 30% czasu przeznaczanego w programie studiów na praktyki pedagogiczne. Oznacza to, że nie więcej niż 70% tego czasu powinno być przeznaczone na:

- wizyty w szkołach i placówkach, w których można znaleźć zatrudnienie;
- obserwowanie zajęć;
- asystowanie nauczycielowi w trakcie prowadzenia zajęć;
- planowanie i omawianie zajęć prowadzonych przez siebie i innych studentów oraz nauczycieli.

Poza tym przynajmniej 40% czasu przeznaczanego na praktyki pedagogiczne powinno być realizowane na ostatnim roku nauki w ramach specjalizacji nauczycielskiej. Tak zorganizowane praktyki pedagogiczne powinny przyczynić się do:

- poznania organizacji pracy w różnych typach szkół i placówek;
- zdobycia umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
- zdobycia umiejętności prowadzenia i dokumentowania obserwacji zajęć;
- zdobycia umiejętności prowadzenia analiz pracy uczniów i nauczyciela w trakcie wspólnego omawiania praktyk przez studentów i opiekunów praktyk;
- zdobycia umiejętności analizowania własnej pracy i jej efektów oraz pracy uczniów¹⁸.

¹⁸ Ibidem, Dział X.

Innym istotnym dokumentem prawnym dla studentów wychowania fizycznego na specjalności nauczycielskiej jest Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela¹⁹, której zgodnie z jej art. 1 podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni, posiadający zatrudnienie w instytucjach, o których mowa w art. 1 tejże ustawy. W szczególności są to szkoły, przedszkola, placówki oświatowe, rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne, schroniska dla nieletnich, Ochotnicze Hufce Pracy i zakłady poprawcze. W ustawie jest mowa o obowiązkach nauczyciela, wymaganiach kwalifikacyjnych, nawiązaniu, zmianie i rozwiązaniu stosunku pracy, warunkach pracy i wynagrodzeniu, nagrodach i odznaczeniach, awansie zawodowym, odpowiedzialności dyscyplinarnej, uprawnieniach socjalnych i urlopach, ochronie zdrowia, uprawnieniach emerytalnych, finansowaniu doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Nie traktuje ona natomiast o kwestiach związanych z odbywaniem praktyk pedagogicznych przez studentów, którzy w ramach studiowanego kierunku studiów kształcą się na specjalności nauczycielskiej. Nie ma o tym mowy również w *Strategii rozwoju edukacji na lata 2007–2013* opracowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu w sierpniu 2005 roku.

Region mazowiecki jest największym w kraju ośrodkiem akademickim. Na jego obszarze znajdują się 33 uczelnie publiczne i 88 uczelni niepublicznych – oferujące różnorodne kierunki i specjalności, które przygotowują młodych ludzi do praktycznego posługiwania się wiedzą, kreatywnego działania i aktywności²⁰. W tych szkołach wyższych można studiować m.in. wychowanie fizyczne. Na Mazowszu znajduje się pięć uczelni wyższych oferujących kształcenie na tym kierunku:

- Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie,
- Wyższa Szkoła Kultury Fizycznej i Turystyki im. Haliny Konopackiej w Pruszkowie,
- Wyższa Szkoła Edukacja w Sporcie w Warszawie,
- Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku,
- Politechnika Radomska.

Są to zarówno studia I stopnia trzyletnie licencjackie, jak i II stopnia dwuletnie magisterskie uzupełniające, w ramach których można wybrać specjalność nauczycielską – niezbędną do wykonywania zawodu nauczyciel wychowania fizycznego. Absolwent tych studiów przygotowany jest do pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej. Zgodnie z podstawą programową dotyczącą wychowania fizycznego i edukacji dla bezpieczeństwa, która obowiązuje od 30 stycznia 2009 roku na podstawie roz-

¹⁹Dz. U. 1982 Nr 3, poz. 19 z późn. zm.

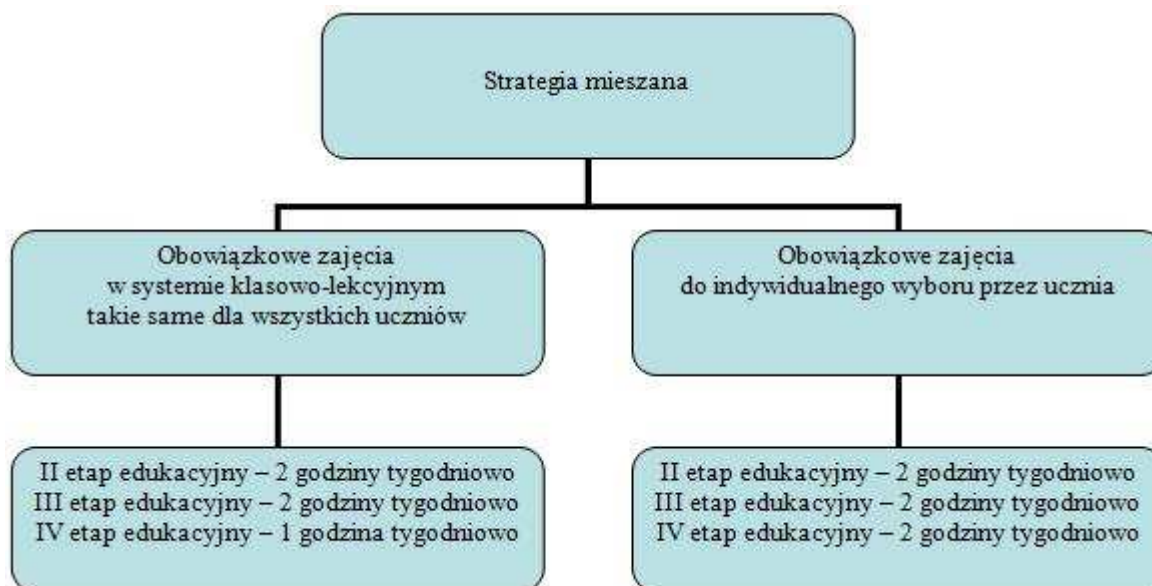
²⁰Wirtualny Informator Maturzysty, <http://www.uczelnie.info.pl/> [data dostępu: 20.07.2011].

porządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół²¹, liczba godzin zajęć z wychowania fizycznego na poszczególnych etapach edukacyjnych przedstawia się następująco:

- 360 godzin w roku szkolnym w klasach I–III szkoły podstawowej (edukacja wczesnoszkolna, I etap edukacyjny);
- 360 godzin w roku szkolnym w klasach IV–VI szkoły podstawowej (II etap edukacyjny);
- 360 godzin w roku szkolnym w gimnazjum (III etap edukacyjny);
- 270 godzin w roku szkolnym w liceum (IV etap edukacyjny).

W pierwszym etapie edukacyjnym wszystkie zajęcia (4 godziny tygodniowo) z wychowania fizycznego powinny być prowadzone w systemie klasowo-lekcyjnym (na boisku, w sali gimnastycznej itp.) – takim samym dla wszystkich uczniów. Natomiast począwszy od IV klasy szkoły podstawowej zalecane jest stosowanie strategii mieszanej w realizacji wychowania fizycznego, tj. łączenie powyższych zajęć z zajęciami do wyboru przez ucznia w grupach międzyoddziałowych lub międzyklasowych (por. rysunek 1.)²².

Rysunek 1. Organizacja zajęć z wychowania fizycznego na II, III i IV etapie edukacyjnym w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, luty 2011, s. 43.

²¹ Dz. U. 2009 Nr 4, poz. 17.

²² *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011, s. 27 i 43.

Wprowadzenie możliwości wyboru przez ucznia części zajęć z wychowania fizycznego zgodnych z jego zainteresowaniami wymusza na szkołach tworzenie własnej oferty zajęć, która uwzględni różnego rodzaju formy aktywności zawodowej w ramach poszczególnych grup do wyboru. Zajęcia takie mogą być prowadzone w systemie lekcyjnym, pozalekcyjnym lub pozaszkolnym w grupach:

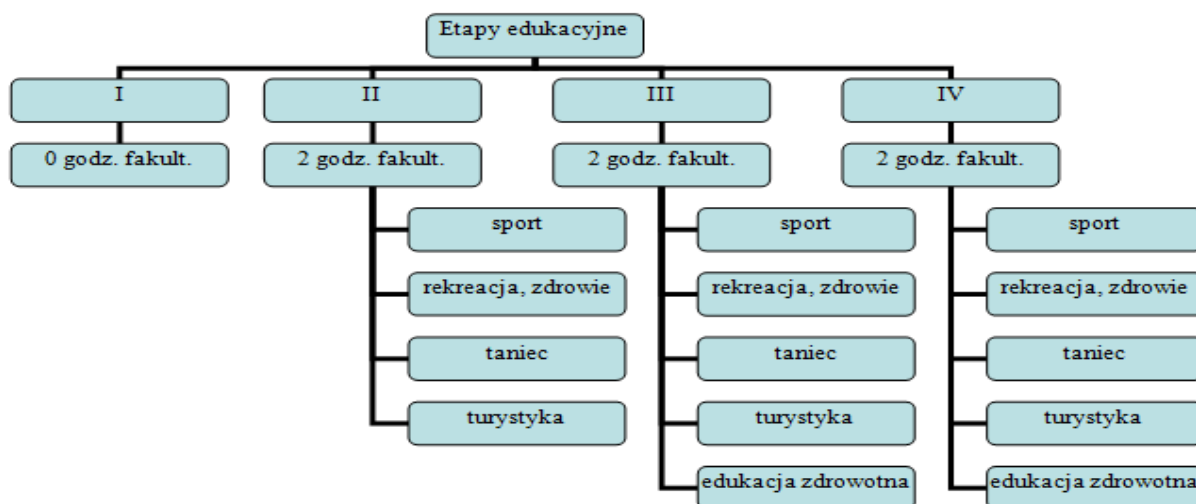
- międzyoddziałowych – mogą znajdować się w nich uczniowie z różnych oddziałów tego samego rocznika (klasy);
- międzyklasowych – mogą znajdować się w nich uczniowie z różnych roczników (klas).

Na każdym z wyżej wymienionych etapów edukacyjnych uczeń wybiera zajęcia o charakterze:

- sportowym,
- rekreacyjno-zdrowotnym,
- tanecznym,
- turystycznym.

Ponadto na III i IV etapie edukacyjnym istnieje możliwość wyboru zajęć z edukacji zdrowotnej (por. rysunek 2.). Twórcy podstawy programowej wychowania fizycznego uważają, że najbardziej efektywne jest przeznaczenie na te zajęcia dwóch godzin tygodniowo (z puli godzin na zajęcia do wyboru) w jednym semestrze w ciągu całego etapu edukacji (wyboru semestru dokonuje dyrektor szkoły)²³.

Rysunek 2. Organizacja obowiązkowych zajęć do indywidualnego wyboru przez ucznia na poszczególnych etapach edukacyjnych w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, luty 2011, s. 43–46.

²³ *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8...*, op.cit., s. 43–44.

Zajęcia o charakterze sportowym adresowane są przede wszystkim do uczniów, którzy wykazują zdolności ruchowe umożliwiające im uprawianie wybranej dyscypliny sportowej. Szkoła, w zależności od liczby zainteresowanych uczniów, rodzaju ich uzdolnień i zainteresowań, swoich tradycji sportowych i środowiska, może zaproponować dowolną liczbę dyscyplin sportowych do wyboru. Tym samym nauczyciel ma możliwość stałej współpracy z reprezentacją szkoły. Adresatami zajęć o charakterze rekreacyjno-zdrowotnym są natomiast wszyscy uczniowie, którzy chcą być wdrożeni do systematycznej aktywności fizycznej i wyboru sportu „całego życia”. W zależności od liczby zainteresowanych uczniów szkoła może proponować:

- gry rekreacyjne,
- gry w terenie,
- biegi na orientację,
- atletykę w terenie,
- biegi na nartach,
- łyżwiarstwo szybkie i/lub figurowe,
- ćwiczenia na siłowni,
- ćwiczenia przy akompaniamencie muzyki,
- inne dyscypliny sportu na poziomie rekreacji.

W ramach tych zajęć mogą być tworzone również grupy o charakterze rekreacyjnym z elementami korekcyjno-kompensacyjnymi, które dostosowują treść i wielkość obciążeń fizycznych do indywidualnych możliwości ucznia. Z kolei uczniowie interesujący się tańcem i chcący pogłębić wiedzę oraz rozwijać umiejętności w tej dziedzinie mogą uczęszczać na zajęcia taneczne. W ich ramach szkoła może zaproponować następujące rodzaje tańca: towarzyski, nowoczesny, ludowy itp. Uczniowie uczęszczający na zajęcia taneczne mogą podnosić jakość pracy szkoły, współuczestnicząc w przygotowaniu pokazów podczas uroczystości szkolnych i środowiskowych. Mogą również prezentować swój dorobek taneczny na różnego rodzaju konkursach i przeglądach artystycznych. Natomiast zajęcia turystyczne są przeznaczone dla uczniów chcących rozbudzić swoje zainteresowania turystyczne i krajoznawcze oraz zdobywać odznaki turystyki kwalifikowanej. W ramach tych zajęć szkoła, w zależności od zainteresowań uczniów oraz warunków terenowych środowiska, może zaproponować uczniom np. turystykę pieszą, rowerową, górską, kajakową itp. Trzeba jednak pamiętać, że organizując zajęcia turystyczne należy stosować się do zapisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu orga-

nizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki²⁴. Wskazane jest zatem, aby tematyka praktyk pedagogicznych, które odbywają studenci wychowania fizycznego, uwzględniała zajęcia sportowe, rekreacyjno-zdrowotne, taneczne, turystyczne i edukacji zdrowotnej. Należy również dostosować ją do uwarunkowań regionalnych Mazowsza, o czym traktuje rozdział 2.

²⁴Dz. U. 2001 Nr 135, poz. 1516; *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8...*, op.cit., s. 45–46.

2. Uwarunkowania regionalne praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne

Wychowanie fizyczne polega przede wszystkim na wyposażeniu ucznia w zasób wiadomości i umiejętności z szeroko pojmowanej kultury fizycznej, który będzie można zastosować w dorosłym życiu. Zadaniem nauczyciela wychowania fizycznego jest zatem:

- wypracowanie u ucznia nawyków zdrowego i aktywnego spędzania czasu wolnego;
- wypracowanie u ucznia zdolności do przeciwstawiania się patologii, agresji, nałogom, itp.;
- wychowanie zdrowego ucznia w proporcjonalnym zintegrowanym jego rozwoju intelektualno-fizycznym.

Zgodnie z obowiązującą od 30 stycznia 2009 roku podstawą programową dotyczącą nauczania wychowania fizycznego szkoły podstawowe, gimnazja i licea w Polsce starają się:

- dbać o zdrowie uczniów poprzez ruch,
- propagować wśród uczniów zasady zdrowego odżywiania,
- uczyć właściwego zachowania na masowych imprezach sportowych,
- uczyć rywalizacji w duchu *fair play* (z ang. „czysta gra”),
- wykorzystywać możliwości infrastruktury sportowo-rekreacyjnej²⁵.

Możliwość realizacji wyżej wymienionych aspektów kultury fizycznej stwarza odejście od nauczania wychowania fizycznego w kontekście wyczynu sportowego, a ukierunkowanie na:

- przełamywanie własnych słabości, ustanawianie nowych rekordów życiowych, rywalizację z rówieśnikami w duchu *fair play*;
- prowadzenie zdrowego stylu życia;
- rozwój zainteresowań uczniów, związanych ze sportem, rekreacją, tańcem i turystyką.

Możliwości takie stwarza nauka wychowania fizycznego w obecnej formie w ramach poszczególnych etapów edukacyjnych. Zwłaszcza na II, III i IV etapie edukacyjnym, traktowanych jako etapy samodzielności, istnieje możliwość wszechstronnego rozwoju fizycznego ucznia. Dzięki nowej podstawie programowej szkoły stwarzają uczniom warunki i możliwość

²⁵ Karpowicz T., *Projekt edukacyjny zajęć z wychowania fizycznego do realizacji w IV etapie edukacyjnym*, Zespół Szkół im. Jana Wyżykowskiego w Głogowie, Głogów 2009, s. 2.

świadomego kształtowania takich postaw, które będą oni mogli, potrafili i chcieli stosować w praktyce, tj. przenieść poza grunt szkolny. Mówiąc inaczej, współczesna szkoła stara się przygotować ucznia:

- w ramach obowiązkowych zajęć w systemie klasowo-lekcyjnym takich samych dla wszystkich uczniów – głównie do sprawności fizycznej i ruchu;
- w ramach obowiązkowych zajęć do indywidualnego wyboru przez ucznia – głównie do sportu, rekreacji, tańca, turystyki i zdrowia.

Tematyka praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego powinna zawierać wszystkie powyższe aspekty, które powinny być zbieżne z uwarunkowaniami regionalnymi. W każdym programie praktyk pedagogicznych powinny znaleźć się elementy związane ze sprawnością fizyczną i ruchem, natomiast kwestie związane ze sportem, rekreacją, tańcem, turystyką i zdrowiem zależą od indywidualnego wyboru uczniów. Powinny one znaleźć się w programie praktyk pedagogicznych, jeżeli są zgodne z uwarunkowaniami regionalnymi, które można poznać na podstawie przeprowadzonego przez Kuratorium Oświaty w Warszawie w maju 2010 roku monitorowania w zakresie realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych²⁶. W badaniu wzięło udział 10% szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa mazowieckiego (łącznie 346 placówek publicznych i 35 placówek niepublicznych). Doboru próby dokonano w sposób losowy, warstwowy i systematyczny, dzięki czemu struktura szkół według rodzaju miejscowości przedstawiała się następująco:

- 193 placówki wiejskie (50%),
- 29 placówek w miejscowościach do 5 tysięcy mieszkańców (8%),
- 162 placówki w miejscowościach powyżej 5 tysięcy mieszkańców (42%).

Natomiast ze względu na etap edukacji struktura szkół przedstawiała się jak na wykresie 1. Szkół podstawowych było 166, gimnazjów – 84, a szkół ponadgimnazjalnych – 75.

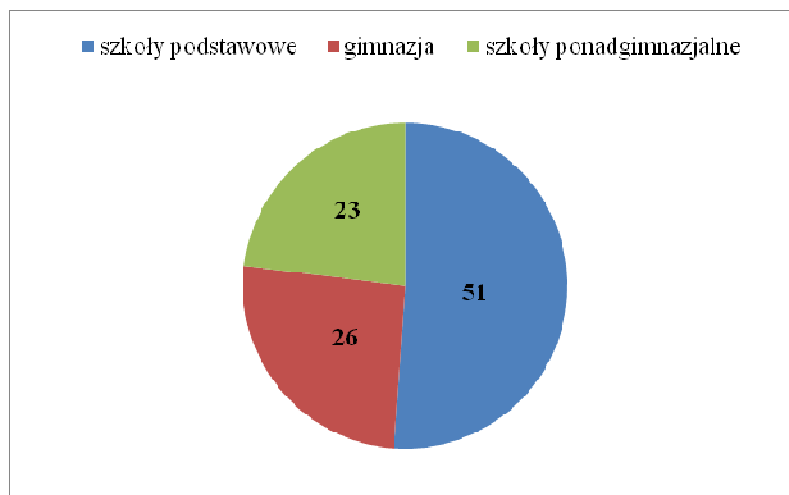
W szkołach podstawowych jedynie co czwarty dyrektor podczas planowania podstawy programowej wychowania fizycznego uwzględnił możliwość zrealizowania części zajęć w formach alternatywnych. Brane przy tym pod uwagę były:

- potrzeby zdrowotne uczniów,
- zainteresowania uczniów,

²⁶ Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010.

- osiągnięcia sportowe uczniów w danej dziedzinie sportu lub aktywności fizycznej,
- uwarunkowania lokalne,
- miejsce zamieszkania uczniów,
- tradycje sportowe środowiska.

Wykres 1. Struktura szkół biorących udział w badaniu dotyczącym monitorowania w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych w województwie mazowieckim w maju 2010 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 3, 11, 20.

75% dyrektorów szkół podstawowych nie podjęło próby realizowania zajęć wychowania fizycznego w innych formach. Wśród powodów takiej decyzji dyrektorzy wymieniali najczęściej:

- miejsce zamieszkania uczniów i organizację dowozów (35,9% odpowiedzi),
- niewystarczającą bazę sportową (29,0%),
- brak możliwości kadrowych (16,6%)²⁷.

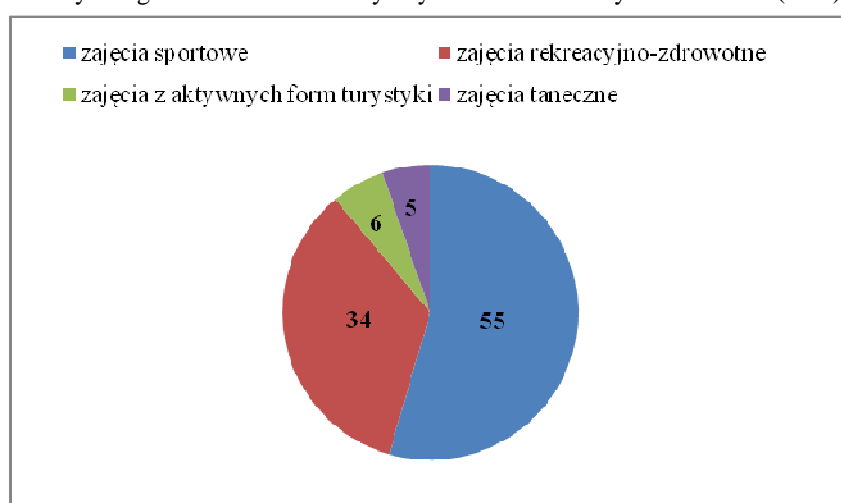
Wśród uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego biorących udział w alternatywnych formach wychowania fizycznego najbardziej popularne były zajęcia sportowe i rekreacyjno-zdrowotne. W roku szkolnym 2009/2010 wybrało je odpowiednio 2241 i 1415 uczniów. Znacznie mniejszym zainteresowaniem cieszyły się natomiast zajęcia z aktywnych form turystyki oraz zajęcia taneczne. W analizowanym okresie zdecydowało się na nie odpowiednio 240 i 216 uczniów szkół podstawowych na Mazowszu. Powyższe informa-

²⁷ Ibidem, s. 4–7.

cje w ujęciu procentowym przedstawia wykres 2. Podczas realizacji tych alternatywnych form wychowania fizycznego uczniowie korzystali z takich obiektów sportowych jak²⁸:

- basen (29,4% uczniów realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach niż tradycyjne),
- tereny biegowe (21,1%),
- lodowisko (12,8%),
- stadion lekkoatletyczny (10,1%),
- kort tenisowy (5,5%),
- strzelnica (2,8%),
- siłownia (1,8%),
- miasteczko ruchu drogowego (0,9%),
- kręgielnia (0,9%),
- ścianka wspinaczkowa (0,9%),
- inne (13,8%).

Wykres 2. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 9.

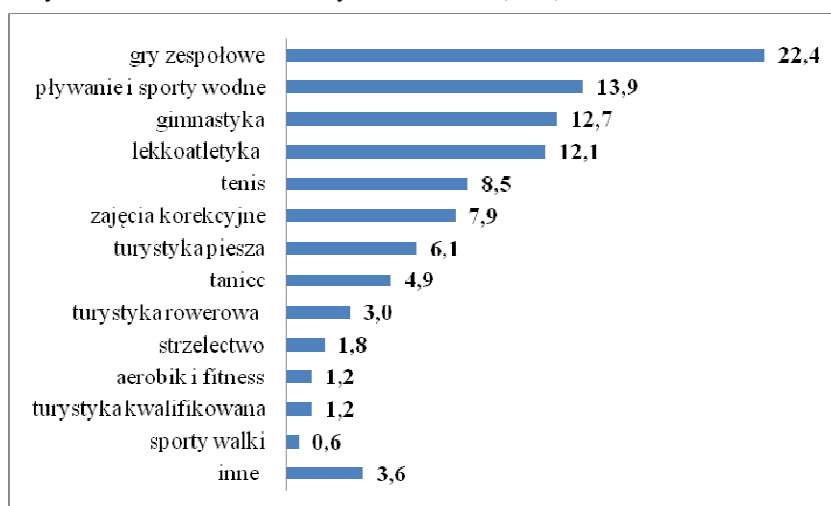
Uczniowie ci w większości uczęszczali na zajęcia z gier zespołowych (22,4%), pływania i sportów wodnych (13,9%), gimnastyki (12,7%) oraz lekkoatletyki (12,1%). Szczegółowy wykaz zajęć wychowania fizycznego w innych formach niż tradycyjne, w których uczestniczyli uczniowie szkół podstawowych na Mazowszu w roku szkolnym 2009/2010 roku, przedstawia wykres 3.

²⁸ Ibidem, s. 9.

Natomiast w kwestii przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego w szkołach podstawowych okazuje się, że na Mazowszu niemal wszyscy nauczyciele (99%) posiadają odpowiednie kwalifikacje. Ponadto większość nauczycieli uczących wychowania fizycznego (52%) posiada dodatkowe uprawnienia w dziedzinie kultury fizycznej i sportu, w tym²⁹:

- tytuł instruktora (40,7% wszystkich uczących wychowania fizycznego w szkołach podstawowych),
- tytuł trenera (14,6%),
- tytuł menedżera sportu (1,6%).

Wykres 3. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 10.

Znacznie lepiej niż w szkołach podstawowych sytuacja wyglądała w mazowieckich gimnazjach w roku szkolnym 2009/2010 roku jeśli chodzi o możliwość realizacji części zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych. Te zajęcia bowiem zaplanowało w podstawie programowej 62% dyrektorów mazowieckich gimnazjów. Brane przy tym były pod uwagę nie tylko potrzeby zdrowotne uczniów, ich zainteresowania, osiągnięcia w danej dziedzinie sportu lub aktywności fizycznej, uwarunkowania lokalne, miejsce zamieszkania uczniów i tradycje sportowe środowiska, ale również tradycje sportowe szkoły oraz możliwości kadrowe. Natomiast 38% dyrektorów gimnazjów nie zdecydowało się na wprowadzenie zajęć wychowania fizycznego w innych formach. Jako główne powody wskazali oni:

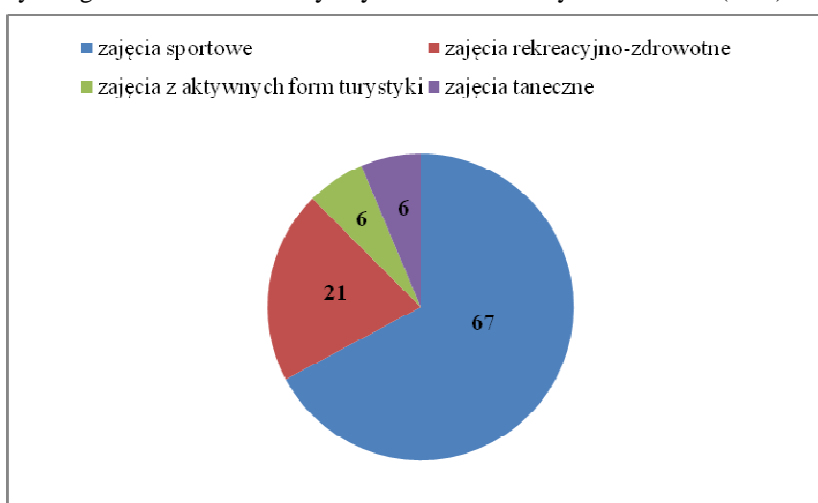
- miejsce zamieszkania uczniów i organizację dowozów (39,5% odpowiedzi),

²⁹ Ibidem, s. 10–11.

- niewystarczającą bazę sportową (31,6%),
- brak możliwości kadrowych (13,2%)³⁰.

Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, uczniowie szkół gimnazjalnych spośród obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w innych formach najczęściej wybierali zajęcia sportowe, a następnie zajęcia rekreacyjno-zdrowotne. W roku szkolnym 2009/2010 takich uczniów było odpowiednio 5472 i 1657. Znacznie mniejsza liczba uczniów zainteresowana była natomiast aktywnymi formami turystyki i tańcem – odpowiednio 516 i 501. Powyższe informacje w ujęciu procentowym przedstawia wykres 4.

Wykres 4. Podział uczniów szkół gimnazjalnych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 17–18.

Podczas realizacji alternatywnych form wychowania fizycznego gimnazjaliści korzystali z takich obiektów sportowych jak³¹:

- basen (20,9% uczniów realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach niż tradycyjne),
- tereny biegowe (18,7%),
- stadion lekkoatletyczny (12,7%),
- lodowisko (10,5%),
- siłownia (7,5%),
- kręgielnia (3,7%),
- kort tenisowy (3,0%),

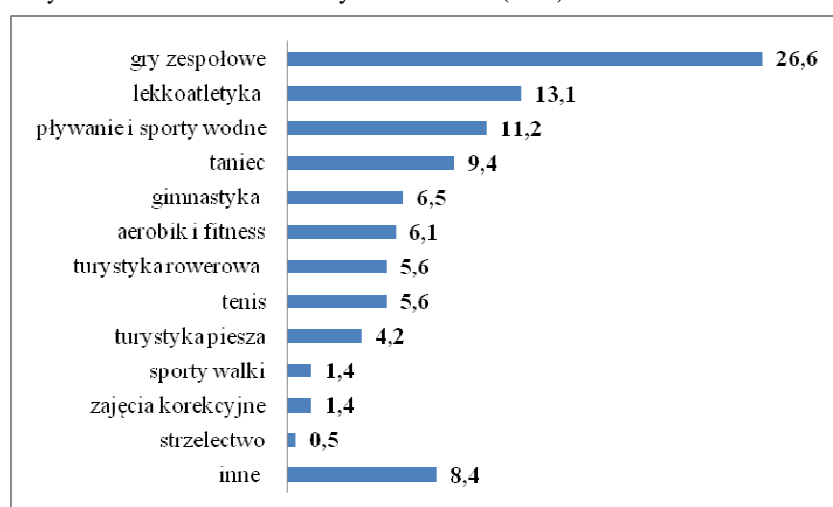
³⁰ Ibidem, s. 13–16.

³¹ Ibidem, s. 18.

- miasteczko ruchu drogowego (1,5%),
- strzelnica (0,8%),
- inne (20,9%).

Gimnazjaliści ci w większości uczęszczali na zajęcia z gier zespołowych (26,6%), lekkoatletyki (13,1%) oraz pływania i sportów wodnych (11,2%). Szczegółowy wykaz zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych, w których uczestniczyli uczniowie gimnazjów w województwie mazowieckim w roku szkolnym 2009/2010, przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 19.

Z kolei w kwestii przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego w gimnazjach okazuje się, że w województwie mazowieckim zdecydowana większość osób uczących WF-u (97%) posiada kwalifikacje do nauczania wychowania fizycznego. Ponadto ponad połowa nauczycieli prowadzących zajęcia wychowania fizycznego (56%) posiada dodatkowe uprawnienia w dziedzinie kultury fizycznej i sportu, w tym³²:

- tytuł instruktora (39,8% wszystkich uczących wychowania fizycznego w gimnazjach),
- tytuł trenera (31,8%),
- tytuł menedżera sportu (5,7%).

Pod kątem możliwości realizacji części zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 w regionie mazowieckim najgorzej wyglądała sytuacja w szkołach ponadgimnazjalnych. W podstawie programowej zajęcia te zaplanowało

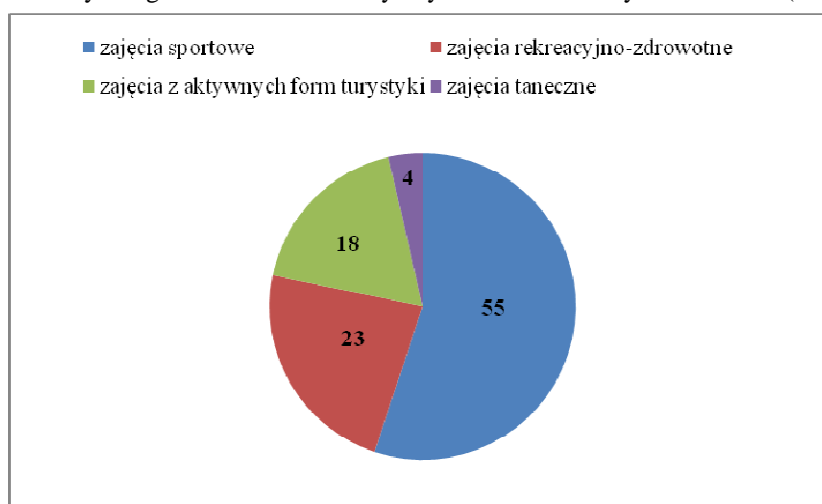
³² Ibidem, s. 19–20.

jedynie 15% dyrektorów mazowieckich szkół ponadgimnazjalnych. Podejmując taką decyzję, podobnie jak w przypadku szkół gimnazjalnych, brali oni pod uwagę potrzeby zdrowotne uczniów, ich zainteresowania, osiągnięcia w danej dziedzinie sportu lub aktywności fizycznej, uwarunkowania lokalne, miejsce zamieszkania uczniów, tradycje sportowe środowiska i szkoły oraz możliwości kadrowe. Z kolei aż 85% dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych nie wprowadziło zajęć wychowania fizycznego w innych formach. Taką decyzję argumentowali oni głównie:

- miejscem zamieszkania uczniów i organizacją dowozów (43,0% odpowiedzi),
- niewystarczającą bazą sportową (29,1%),
- brakiem możliwości kadrowych (5,1%)³³.

Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych i gimnazjalnych, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych spośród obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego w innych formach najczęściej wybierali zajęcia sportowe (2188 osób w roku szkolnym 2009/2010). Znacznie mniej popularne były zajęcia rekreacyjno-zdrowotne i taneczne. W analizowanym okresie wybrało je odpowiednio 920 i 720 uczniów. Najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się natomiast zajęcia z aktywnych form turystyki. W roku szkolnym 2009/2010 uczęszczało na nie 143 uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Powyższe informacje w ujęciu procentowym przedstawia wykres 6.

Wykres 6. Struktura uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 26.

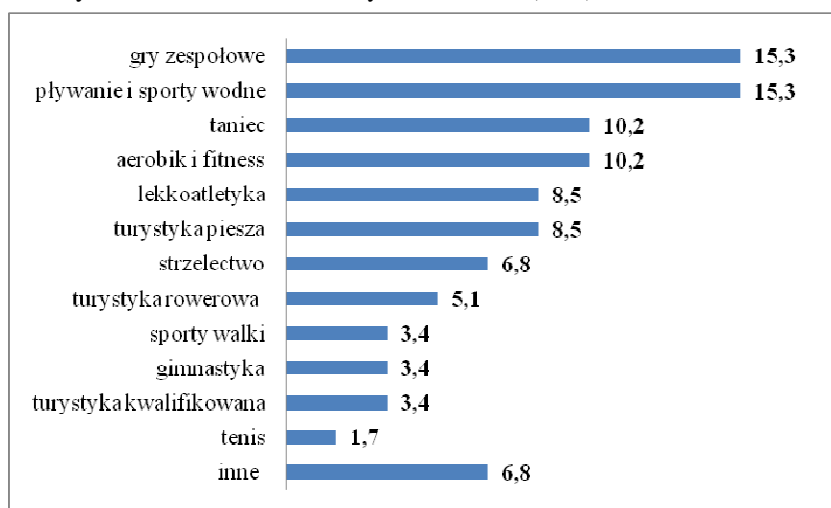
³³ Ibidem, s. 22–25.

Realizacja alternatywnych form wychowania fizycznego w szkołach ponadgimnazjalnych odbywała się na takich obiektach sportowych jak³⁴:

- basen (20,8% uczniów realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach niż tradycyjne),
- siłownia (16,7%),
- stadion lekkoatletyczny (12,5%),
- tereny biegowe (12,5%),
- strzelnica (10,4%),
- lodowisko (10,4%),
- kręgielnia (2,1%),
- inne (10,4%).

Uczniowie ci w większości uczęszczali na zajęcia z gier zespołowych (15,3%), pływania i sportów wodnych (15,3%), tańca (10,2%) oraz aerobiku i fitnessu (10,2%). Szczegółowy wykaz zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych, w których uczestniczyli uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w regionie mazowieckim w roku szkolnym 2009/2010, przedstawia wykres 7.

Wykres 7. Struktura uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010, s. 27.

Natomiast w kwestii przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego w szkołach ponadgimnazjalnych okazuje się, że w regionie mazowieckim 99% osób uczących WF-u posiada kwalifikacje do nauczania wychowania fizycznego. Ponadto

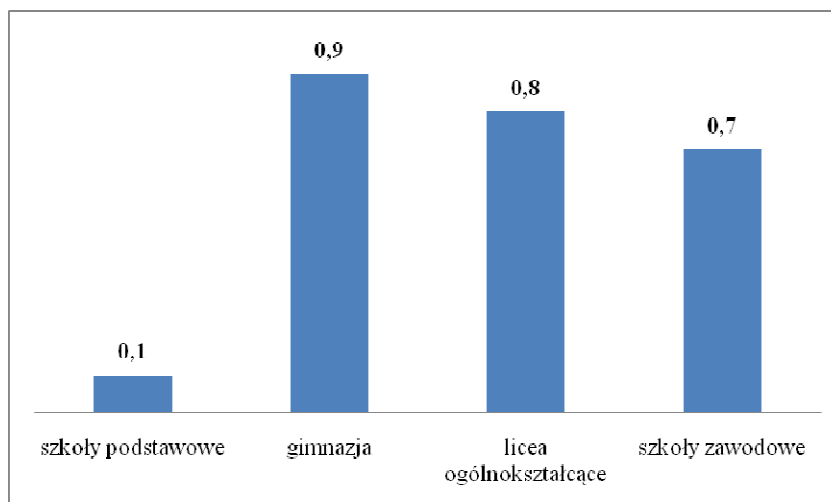
³⁴ Ibidem, s. 27.

57% nauczycieli prowadzących zajęcia wychowania fizycznego posiada dodatkowe uprawnienia w dziedzinie kultury fizycznej i sportu, w tym³⁵:

- tytuł instruktora (40,4% wszystkich uczących wychowania fizycznego w gimnazjach),
- tytuł trenera (21,2%),
- tytuł menedżera sportu (1,0%).

Szkoły, które realizują zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych, korzystają z obiektów sportowych znajdujących się poza placówką. Zarówno w przypadku szkół podstawowych, gimnazjów, jak i szkół ponadgimnazjalnych w województwie mazowieckim jest to basen. Niektóre placówki szkolne posiadają własne pływalnie. W 2008 roku w regionie takich szkół było 16 (w tym 9 w Warszawie), co w skali kraju stanowi 7,5%. Tym samym na 100 szkół podstawowych, gimnazjów, liceów ogólnokształcących, szkół zawodowych, nie przypada nawet jedna pływalnia (por. wykres 8.).

Wykres 8. Liczba pływalni na 100 szkół według typów szkół w województwie mazowieckim w 2008 roku

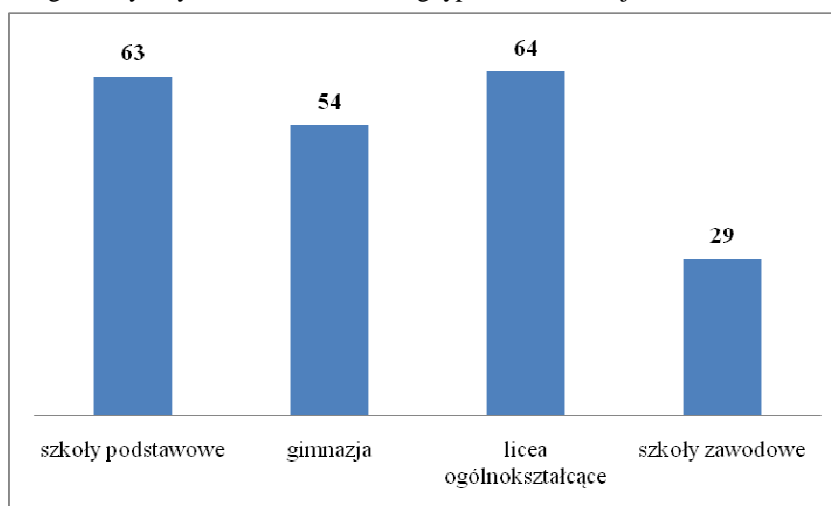
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sport w województwie mazowieckim w latach 2004–2008*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2009, s. 40.

Podstawowym pomieszczeniem, w którym prowadzone są zajęcia wychowania fizycznego w formie tradycyjnej, jest sala gimnastyczna. Jednak nie każda szkoła w województwie mazowieckim takie pomieszczenie posiada. W 2008 roku na 100 szkół salę gimnastyczną posiadało blisko 2/3 szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących, nieco ponad połowa szkół gimnazjalnych i mniej niż 1/3 szkół zawodowych (por. wykres 9.). Powyższe dane liczbowe świadczą o tym, że w wielu szkołach nie ma podstawowej bazy do realizacji zajęć wychowania fizycznego. Najgorzej pod tym względem wygląda sytuacja w zasadniczych szkołach zawodowych

³⁵ Ibidem, s. 28.

i technikach, gdzie ponad 71% placówek nie posiada sali gimnastycznej. Można przypuszczać zatem, że w mazowieckich szkołach zawodowych wychowanie fizyczne ma marginalne znaczenie. Głównym zadaniem tych szkół jest przekazanie młodzieży konkretnej wiedzy i umiejętności zawodowych, jednak podstawową i najbardziej rozpowszechnioną formą aktywności ludzkiej, która wpływa na postawę każdego człowieka (zwłaszcza młodego), jest sport.

Wykres 9. Liczba sal gimnastycznych na 100 szkół według typów szkół w województwie mazowieckim w 2008 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Sport w województwie mazowieckim w latach 2004–2008*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2009, s. 40.

Jak wspomiano wcześniej, zajęcia sportowe w ramach lekcji wychowania fizycznego można wybrać na II, III i IV etapie edukacyjnym, tj. począwszy od klasy czwartej szkoły podstawowej. Zajęcia te przeznaczone są dla młodzieży uzdolnionej sportowo, która m.in. ćwiczy w różnego rodzaju klubach sportowych. Młodzież taka może jednak kształcić się nie tylko w typowych szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych, ale również w szkołach sportowych i szkołach mistrzostwa sportowego. W obydwu szkołach realizowany jest program szkoły podstawowej, gimnazjum lub szkoły ponadgimnazjalnej. Różni je sposób prowadzenia szkoleń sportowych. W szkole sportowej są one prowadzone w jednej lub kilku dyscyplinach sportu, przynajmniej w dwóch oddziałach, które liczą nie mniej niż 15 uczniów, w kolejnych co najmniej trzech klasach danego typu szkoły. W takiej szkole musi się odbywać co najmniej 10 godzin zajęć sportowych tygodniowo. Natomiast w szkole mistrzostwa sportowego szkolenie sportowe prowadzone jest w jednej lub kilku dyscyplinach sportu, przynajmniej w jednym oddziale, w kolejnych przynajmniej trzech klasach danego typu szkoły. Ponadto w szkole mistrzostwa sportowego uczniowie muszą mieć zapewnione zajęcia sportowe w wymiarze co najmniej 16 godzin tygodniowo³⁶. W województwie ma-

³⁶ *Sport w województwie mazowieckim w latach 2004–2008*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2009, s. 15.

zowieckim w 2008 roku szkół sportowych było 28, a szkół mistrzostwa sportowego 5. Uczęło się w nich odpowiednio 10 498 i 561 uczniów³⁷.

Uwarunkowania regionalne praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne znajdują swoje podłoże w strukturze ludności regionu mazowieckiego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej mieszkańców Mazowsza. Na koniec grudnia 2009 roku wśród 5,2 mln osób zamieszkujących województwo mazowieckie kobiety stanowiły 52,2%, a mężczyźni 47,8%. Proporcje te wyglądają inaczej w poszczególnych grupach wiekowych. Z informacji zawartych w tabeli 1. wynika, że udział kobiet w danej grupie wzrasta wraz z wiekiem. Wśród osób najmłodszych przeważają mężczyźni. W grupie wieku do lat 19 stanowią oni 51,3% populacji, a wśród osób w wieku od 20 do 29 lat ich udział wynosi 50,5%. W grupie wiekowej od 30 do 44 lat w analizowanym okresie zarówno udział kobiet, jak i mężczyzn osiągnął na Mazowszu poziom 50%. Natomiast w starszych grupach wiekowych przeważają kobiety. Wśród osób od 45 do 64 lat mężczyźni stanowią 47,4%, a wśród osób powyżej 64. roku życia 37,6%.

Tabela 1. Udział kobiet i mężczyzn w wybranych grupach wieku w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %)

Grupy wieku	Udział kobiet	Udział mężczyzn
0–19 lat	48,7	51,3
20–29 lat	49,5	50,5
30–44 lata	50,0	50,0
45–64 lata	52,6	47,4
65 lat i więcej	62,4	37,6
Ogółem	52,2	47,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 51–52.

W strukturze ludności według grup ekonomicznych w województwie mazowieckim przeważają osoby w wieku produkcyjnym³⁸ (por. wykres 10.). Stanowią one 63,7% ludności regionu (39,8% znajduje się w wieku mobilnym i 23,9% w wieku niemobilnym). Z kolei osoby w wieku przedprodukcyjnym³⁹ stanowią 18,7% mazowieckiego społeczeństwa, a osoby

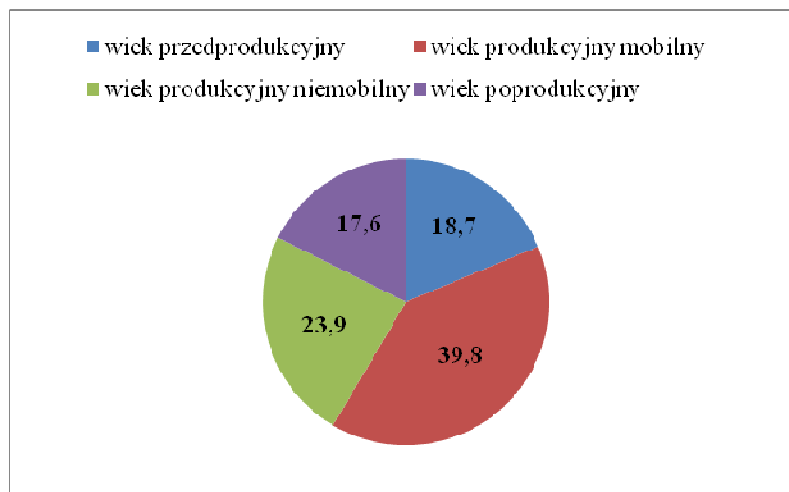
³⁷ Ibidem, s. 62.

³⁸ Do osób w wieku produkcyjnym zaliczane są kobiety pomiędzy 18. a 59. rokiem życia i mężczyźni pomiędzy 18. a 64. rokiem życia. W tej grupie ekonomicznej wyróżnia się osoby w wieku mobilnym (kobiety i mężczyźni w wieku 18–44 lat) i osoby w wieku niemobilnym (kobiety w wieku 45–59 lat i mężczyźni w wieku 45–64 lata).

³⁹ Do osób w wieku przedprodukcyjnym zaliczane są kobiety i mężczyźni poniżej 18. roku życia.

w wieku poprodukcyjnym⁴⁰ 17,6%. Oznacza to, że na około jedną osobę w wieku produkcyjnym przypadają dwie osoby w wieku nieprodukcyjnym.

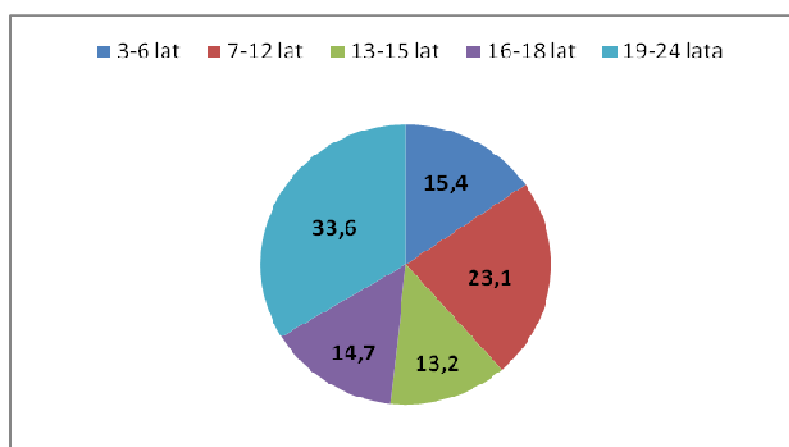
Wykres 10. Struktura ludności według grup ekonomicznych w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 53.

Z punktu widzenia niniejszego opracowania ważna jest również struktura ludności w wieku od 3 do 24 lat według edukacyjnych grup wieku. Prezentuje ją wykres 11. W tej grupie ludności są osoby, które na poszczególnych szczeblach edukacji uczęszczają na zajęcia z wychowania fizycznego. W województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku było ich 1,3 mln osób, tj. 25% całej populacji regionu⁴¹.

Wykres 11. Struktura ludności według grup edukacyjnych w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 53.

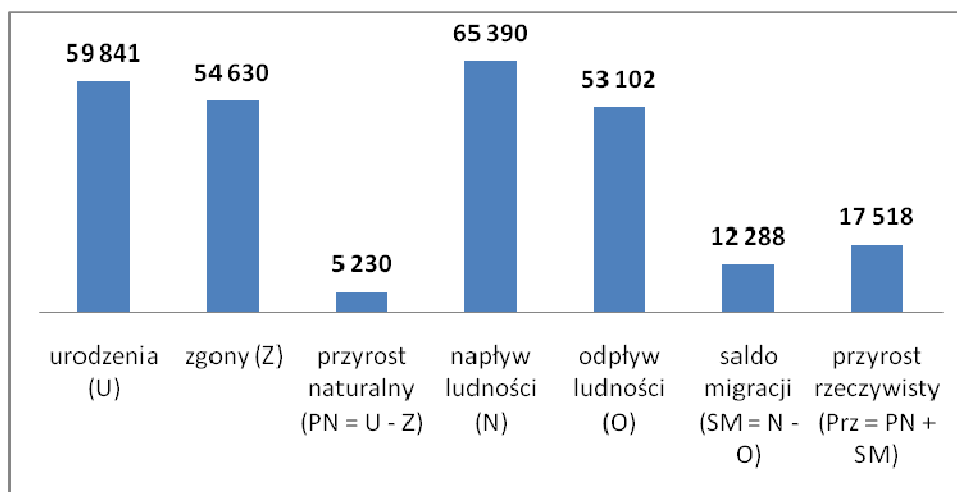
⁴⁰ Do osób w wieku poprodukcyjnym zaliczane są kobiety powyżej 59. roku życia i mężczyźni powyżej 64. roku życia.

⁴¹ *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 53.

Najliczniejszą grupę wśród uczących się stanowią osoby w wieku od 19 do 24 lat (33,6%). Są wśród nich potencjalni studenci, uczęszczający na zajęcia z wychowania fizycznego w ramach toku studiów. Na drugiej pozycji znajdują się dzieci w wieku od 7 do 12 lat (23,1%), tj. uczniowie szkół podstawowych. Na trzecim miejscu znajdują się dzieci najmłodsze (3–6 lat), tj. w wieku żłobkowym i przedszkolnym (15,4%). Najmniej liczną grupę stanowią natomiast osoby w wieku od 16 do 18 lat i od 13 do 15 lat – odpowiednio 14,7% i 13,2%.

Czynnikami, które kształtują stan ludności, są przyrost naturalny i saldo migracji. W województwie mazowieckim w 2009 roku przyjęły one wartość dodatnią. Liczba urodzeń przewyższyła wówczas liczbę zgonów o 5230 osób, a liczba zameldowań przewyższyła liczbę wymeldowań o 12 288 osób. Dzięki temu przyrost rzeczywisty, będący sumą przyrostu naturalnego i salda migracji wyniósł w analizowanym roku 17 518 osób (por. wykres 12.).

Wykres 12. Przyrost naturalny i saldo migracji w województwie mazowieckim w 2009 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 125, 127, 147.

Zaobserwowany w 2009 roku dodatni przyrost naturalny powoduje odmładzanie się społeczeństwa w województwie mazowieckim. Natomiast dodatni przyrost rzeczywisty sprawia, że zwiększa się liczba mieszkańców Mazowsza. Według prognozy demograficznej dla województwa mazowieckiego liczba mieszkańców regionu wzrośnie w ciągu kolejnych 11 lat o 200 tys. osób (z 5,2 mln w 2009 roku do 5,4 mln w 2020 roku), a w ciągu następnych 10 lat o dodatkowe 100 tys. osób (do 5,5 mln w 2030 roku). Procesy te mogą mieć duże znaczenie dla sytuacji zawodowej osób kształcących się w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego, bowiem może to oznaczać większą liczbę dzieci.

Dla oceny sytuacji społeczno-ekonomicznej w województwie mazowieckim niezbędne jest przeprowadzenie analizy aktywności ekonomicznej mieszkańców, wielkości zatrudnienia

oraz skali bezrobocia. W tym celu w badaniu uwzględniono osoby pracujące i bezrobotne, które sklasyfikowano według faktu posiadania, wykonywania bądź poszukiwania pracy.

Do ludności aktywnej zawodowo, zwanej także siłą roboczą, zasobami pracy lub podażą pracy, zaliczane są osoby w wieku 15 lat i więcej, zarówno te, które pracują, jak i te, które i są bezrobotne⁴². W województwie mazowieckim w IV kwartale 2010 roku ich liczba wyniosła 2 576 000 osób (14,5% w skali kraju). Większą część stanowili mężczyźni – 54,1%. Do oceny aktywności ekonomicznej ludności stosowany jest współczynnik aktywności zawodowej. Przedstawia on procentowy udział aktywnych zawodowo wśród ludności w wieku 15 lat i więcej⁴³. Na Mazowszu w IV kwartale 2010 roku przyjął on wartość 58,5%, a w kraju 55,8%. Oznacza to więc, że ludność na Mazowszu jest bardziej aktywna zawodowo niż ma to miejsce w skali ogólnokrajowej. Ta podstawowa miara rynku pracy pokazuje również, że zarówno w województwie mazowieckim, jak i w skali kraju występują duże różnice pomiędzy liczbą aktywnych mężczyzn a liczbą aktywnych kobiet. W regionie mazowieckim współczynnik aktywności ekonomicznej dla mężczyzn i kobiet wyniósł odpowiednio 66,5% i 51,3%, a w skali ogólnopolskiej – 64,3% i 48,2%⁴⁴.

Analogicznie przedstawia się sytuacja w kwestii zatrudnienia. W IV kwartale 2010 roku na Mazowszu wśród pracujących przeważali mężczyźni (53,9%). W badanym okresie wystąpiły też dysproporcje ze względu na płeć w obciążeniu osób pracujących osobami niepracującymi. W województwie mazowieckim wskaźnik zatrudnienia⁴⁵ w populacji mężczyzn wyniósł bowiem 61,4%, podczas gdy kobiety pracujące stanowiły 47,8% ogółu kobiet. Dla Polski wskaźnik zatrudnienia mężczyzn i kobiet wyniósł odpowiednio 58,6% i 43,4%. Oznacza to, że zarówno w regionie mazowieckim, jak i w skali kraju występują duże różnice pomiędzy liczbą pracujących mężczyzn a liczbą pracujących kobiet. Ogólnie natomiast pracujący na Mazowszu stanowili 54,3% mieszkańców regionu w wieku 15 lat i więcej, podczas gdy w skali ogólnokrajowej takich osób było 50,6%⁴⁶.

Oprócz pracujących do aktywnych zawodowo zaliczani są bezrobotni. W województwie mazowieckim w IV kwartale 2010 roku było ich 189 000 (11,5% w skali kraju). Większość z nich stanowili mężczyźni (56,6%), podobnie jak w skali ogólnopolskiej (52,0%). Do oceny natężenia bezrobocia stosowana jest stopa bezrobocia odzwierciedlająca udział bezrobotnych w liczbie ak-

⁴² *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, GUS, Warszawa 2008, s. 20.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2011, s. 120–121.

⁴⁵ Wskaźnik ten przedstawia procentowy udział pracujących kobiet i mężczyzn wśród przedstawicieli danej płci powyżej 15. roku życia. Por. *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, op.cit.

⁴⁶ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski...*, op.cit.

tywnych zawodowo w wieku co najmniej 15 lat⁴⁷. Na Mazowszu w IV kwartale 2010 roku wyniosła ona wśród mężczyzn 7,7% i była wyższa niż w przypadku kobiet o 0,9 punktu procentowego. Dla Polski stopa bezrobocia wyniosła odpowiednio 8,8% i 9,9%. Ogólnie natomiast bezrobotni w województwie mazowieckim stanowili 7,3% aktywnych zawodowo mieszkańców regionu w wieku 15 lat i więcej, podczas gdy w skali kraju takich osób było 9,3%⁴⁸.

Powyższe wskaźniki statystyczne wskazują na lepszą sytuację mężczyzn niż kobiet w regionie mazowieckim. Wprawdzie stopa bezrobocia jest nieco wyższa w przypadku mężczyzn niż kobiet, ale współczynnik aktywności zawodowej oraz wskaźnik zatrudnienia zdecydowanie przesądzą o sytuacji na rynku pracy przedstawicieli poszczególnych płci. Na tle kraju ludność Mazowsza charakteryzuje się natomiast wyższą niż przeciętna aktywnością zawodową i wielkością zatrudnienia oraz niższym bezrobociem. Szczegółowe informacje na temat aktywności ekonomicznej mieszkańców regionu mazowieckiego na tle kraju według płci przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju w IV kwartale 2010 roku według płci (w %)

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
Mężczyźni		
współczynnik aktywności zawodowej	66,5	64,3
wskaźnik zatrudnienia	61,4	58,6
stopa bezrobocia	7,7	8,8
Kobiety		
współczynnik aktywności zawodowej	51,3	48,2
wskaźnik zatrudnienia	47,8	43,4
stopa bezrobocia	6,8	9,9
Ogółem		
współczynnik aktywności zawodowej	58,5	55,8
wskaźnik zatrudnienia	54,3	50,6
stopa bezrobocia	7,3	9,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2011, s. 120–121.

Z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania ważna jest także wiedza na temat aktywności ekonomicznej mieszkańców Mazowsza na tle kraju według wykształcenia. Informacje na ten temat prezentuje tabela 3. Na ich podstawie można zaobserwować,

⁴⁷ *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, op.cit.

⁴⁸ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski...*, op.cit.

że współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia dla osób z wykształceniem wyższym, zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym osiąga na Mazowszu nieco wyższe wartości od tych na poziomie ogólnokrajowym. Wskaźniki te osiągają niższe wartości w skali województwa niż w skali kraju jedynie w przypadku osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym. Natomiast w przypadku osób mających wykształcenie policealne lub średnie zawodowe współczynnik aktywności zawodowej dla Mazowsza jest niższy niż dla kraju, ale wskaźnik zatrudnienia jest wyższy. Z kolei stopa bezrobocia na Mazowszu jest znacznie niższa niż w skali kraju w każdej grupie osób według wykształcenia, za wyjątkiem osób, które zakończyły edukację co najwyżej na gimnazjum. Analizując wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju, można zauważyć ponadto pewną tendencję – wraz ze wzrostem wykształcenia wzrasta aktywność ekonomiczna i zatrudnienie, a maleje bezrobocie. Najgorzej pod tym względem wygląda sytuacja w przypadku osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym, a najlepiej w przypadku osób z wykształceniem wyższym. Dla pierwszej grupy osób współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia kształtują się odpowiednio na poziomie 20,1% i 16,4%, a w przypadku tych drugich – odpowiednio na poziomie 81,3% i 78,6%. Z kolei stopa bezrobocia dla osób z najniższym wykształceniem wynosi 18,5%, a dla osób z wykształceniem wyższym 3,5%.

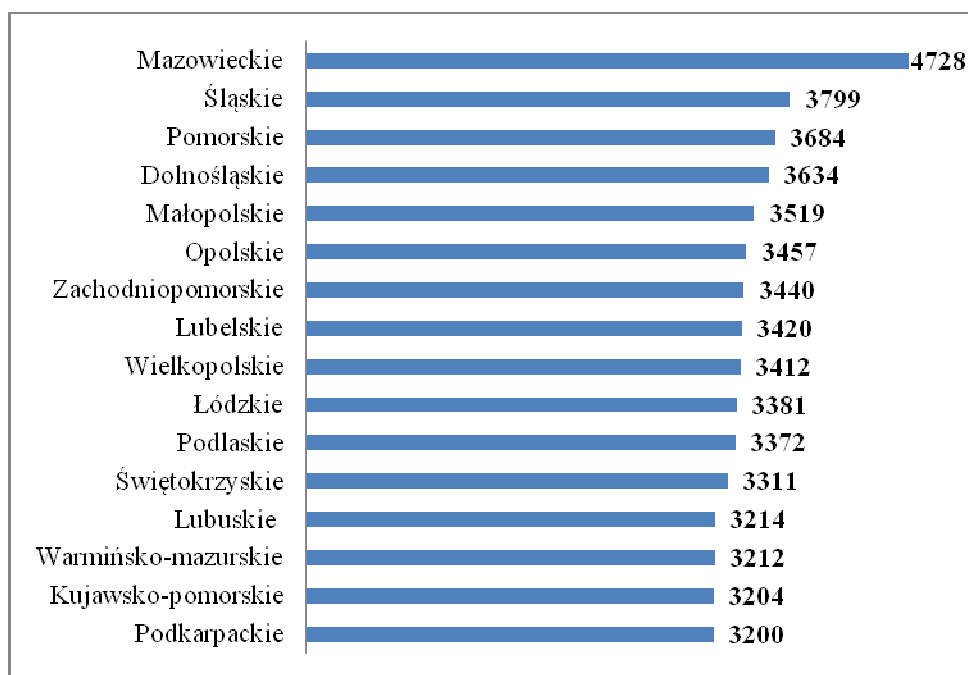
Tabela 3. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju w IV kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)

Wyszczególnienie	Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe
Województwo					
współczynnik aktywności zawodowej	81,3	65,2	47,6	68,4	20,1
wskaźnik zatrudnienia	78,6	61,0	41,7	62,2	16,4
stopa bezrobocia	3,5	6,5	12,2	9,1	18,5
Polska					
współczynnik aktywności zawodowej	80,7	66,9	48,1	63,8	19,7
wskaźnik zatrudnienia	76,9	60,8	41,8	57,1	16,3
stopa bezrobocia	4,7	9,1	13,1	16,3	17,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2011, s. 126.

Duży wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą ludności mają wynagrodzenia. Pod tym względem mieszkańcy województwa mazowieckiego na tle kraju prezentują się bardzo dobrze. W I kwartale 2011 roku na Mazowszu średnie miesięczne wynagrodzenie wyniosło 4728 zł. Mieszkańcy kolejnych trzech województw – śląskiego, pomorskiego i dolnośląskiego – miesięcznie zarabiają średnio mniej o około 900–1100 zł. Przeciętnie aż o ponad 1500 zł miesięcznie mniej zarabiali natomiast mieszkańcy województwa podkarpackiego, gdzie wynagrodzenia były na najniższym poziomie w kraju (por. wykres 13.). Najwięcej w województwie mazowieckim zarabiają pośrednicy finansowi i ubezpieczeniowi, osoby zajmujące się informacją i komunikacją oraz osoby trudniące się działalnością profesjonalną, naukową i techniczną. Na koniec 2009 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto przedstawicieli tych zawodów wyniosły odpowiednio 6873 zł, 6400 zł, 6125 zł. Natomiast w analizowanym okresie najniższe przeciętne miesięczne wynagrodzenie wystąpiło w sekcji administrowanie i działalność wspierająca oraz zakwaterowanie i gastronomia – odpowiednio 2426 zł i 2578 zł. Niskie płace występują również w edukacji, co jest istotne z punktu widzenia niniejszego opracowania (do sekcji edukacja należą m.in. nauczyciele wychowania fizycznego). W końcu 2009 roku przedstawiciele tej sekcji zarabiali 3385 zł. Wynagrodzenie to było niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia na Mazowszu o 28,4%⁴⁹.

Wykres 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie mieszkańców województwa mazowieckiego na tle mieszkańców innych województw w I kwartale 2011 roku (w zł)

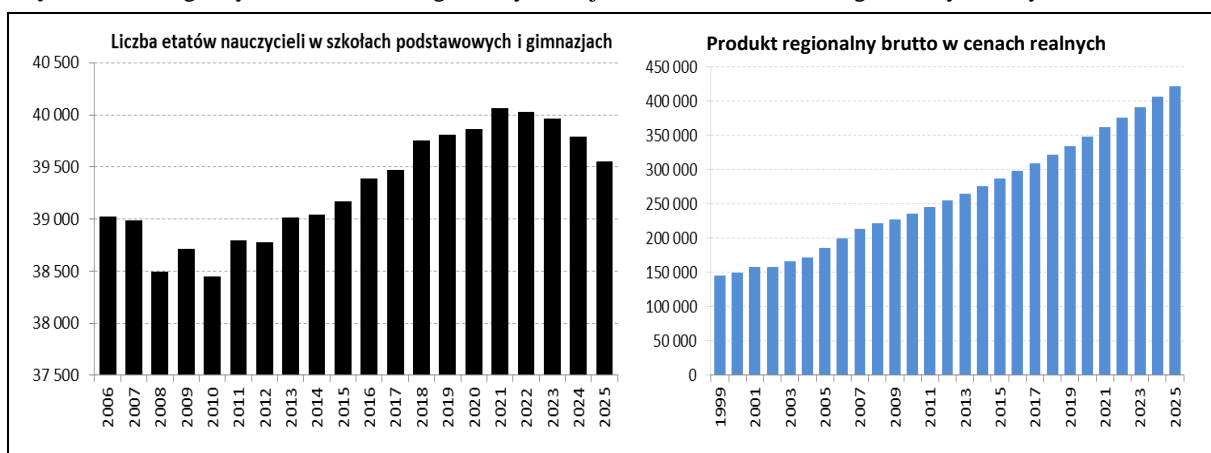
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I półroczu 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 37.

⁴⁹ *Rynek pracy w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 131.

Na podstawie analizy aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia, skali bezrobocia oraz wysokości wynagrodzeń można wywnioskować, że sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju jest bardzo dobra.

Analizując dane z okresu historycznego oraz predykcję liczby etatów nauczycieli w szkołach podstawowego i gimnazjalnego szczebla edukacji (por. wykres 14.), można zauważyć, że w województwie mazowieckim do 2021 roku będzie obserwowany systematyczny wzrost tej kategorii do 40 069 etatów. Po tym roku można spodziewać się, że liczba zatrudnionych nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjalnych będzie – w skali całego województwa – maleć do poziomu 39 552 etatów w horyzoncie prognozy (2025 rok). Taki spadek w największym stopniu generować będą mężczyźni, gdyż w latach 2011–2025 liczba etatów dla nich zarezerwowana ulegnie spadkowi o 0,51% (do poziomu 6342 etatów), podczas gdy liczba etatów nauczycielek wzrośnie o 2,43% (33 210 etatów). Nie będą obserwowane znaczące wahania odsetka kobiet pracujących w charakterze nauczyciela w ogólnej liczbie zatrudnionej kadry pedagogicznej – ich udział będzie oscylował wokół 84% w całym okresie objętym predykcją.

Wykres 14. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – etaty nauczycieli i PKB

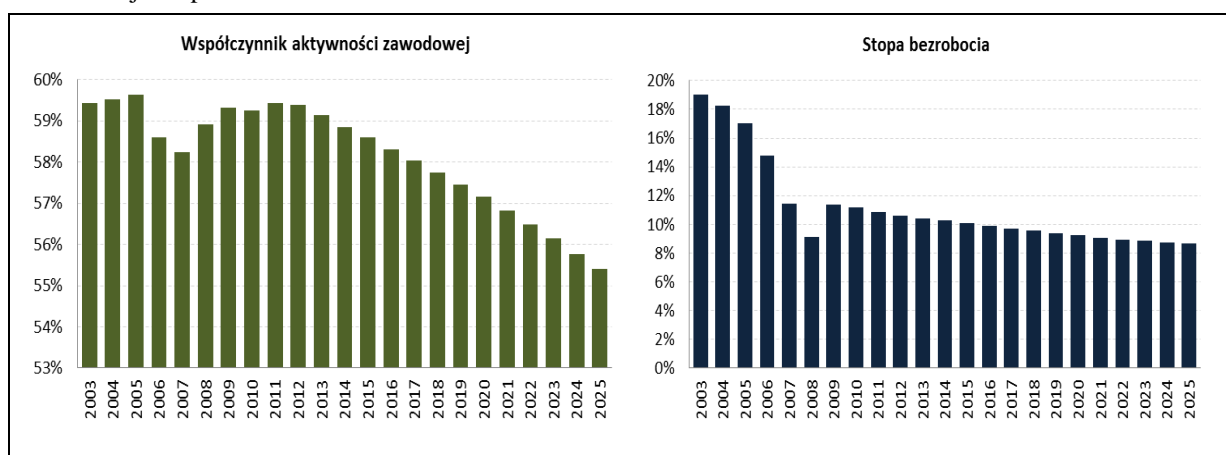
Źródło: opracowanie własne.

Przechodząc do analizy wartości produktu regionalnego brutto w ujęciu realnym wytworzonego na terenie omawianego województwa (por. wykres 14.), można zauważyć tendencję do stałego wzrostu tej kategorii w okresie objętym analizą. Największa zwyżka wystąpiła w roku 2005, kiedy odnotowano 8-procentowy wzrost w porównaniu do roku poprzedzającego. Tak silne podwyższenie poziomu PKB nie będzie już obserwowane w okresie objętym predykcją – średnioroczne tempo wzrostu będzie wynosiło przeciętnie 3,95%. Największy wpływ na kształtowanie poziomu wytworzonego produktu regionalnego będzie miała Warszawa, z której będzie pochodziło 61,91% PKB w horyzoncie prognozy. Natomiast naj-

mniejszy wpływ będzie miał podregion radomski, który będzie generował tylko 5,20% wojewódzkiego PKB.

Współczynnik aktywności zawodowej jest kolejną kategorią przybliżającą sytuację ekonomiczną województwa mazowieckiego (por. wykres 15.). W latach 2003–2010 współczynnik ten kształtował się na przeciętnym poziomie 59%. W okresie do 2025 roku kategoria ta ulegnie redukcji – średnio na 100 osób w wieku produkcyjnym już tylko 57 osób będzie aktywnych zawodowo. Równolegle stopa bezrobocia będzie systematycznie spadała. Po okresie znaczących zmian na rynku pracy, kiedy stopa bezrobocia wahała się pomiędzy 9,1% a 19,01%, od 2009 roku obserwowany jest stały spadek tej miary o 2,70 punktu procentowego do końca okresu objętego predykcją (do poziomu 8,67% w 2025 roku).

Wykres 15. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – współczynnik aktywności zawodowej i stopa bezrobocia

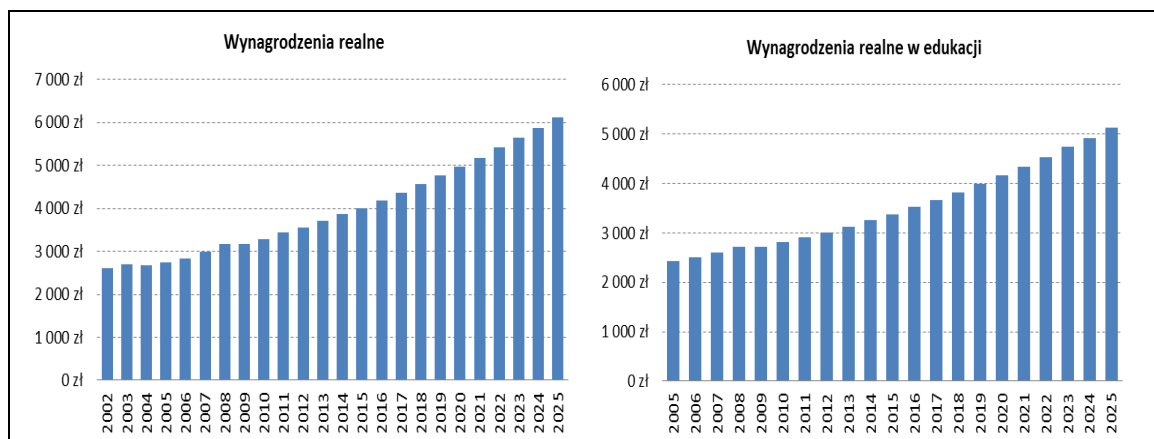

Źródło: opracowanie własne.

Kształtowanie się poziomu wynagrodzeń zarówno ogółem, jak i w sekcji edukacja w województwie mazowieckim zostało przedstawione na wykresie 16. Wysokość wynagrodzeń realnych, jakie będą otrzymywać pracownicy zatrudnieni w gospodarce regionu w perspektywie prognozy, będzie wyższa niż miało to miejsce w okresie historycznym. W pierwszym rozpatrywanym roku (2002) przeciętny poziom wynagrodzeń wynosił 2619 zł, 9 lat później będzie to już 3435 zł, a w 2025 roku – 6129 zł. Średnioroczne tempo wzrostu wynagrodzeń w latach 2011–2025 będzie równe 4,22%. Podniesienie wysokości wynagrodzeń będzie mniej odczuwalne w sekcji edukacja – w tym samym okresie średnioroczne tempo wzrostu będzie wynosić 4,13% (do poziomu 5139 zł w 2025 roku). Jednocześnie wynagrodzenia w edukacji będą dużo niższe niż ogółem w gospodarce regionu. Będą one stanowić średnio 84,07% przeciętnego poziomu wynagrodzenia ogółem w okresie objętym predykcją – jest

to wielkość niższa niż w okresie historycznym (w latach 2002–2010 wynagrodzenia w edukacji stanowiły średnio 86,84% wynagrodzeń ogółem).

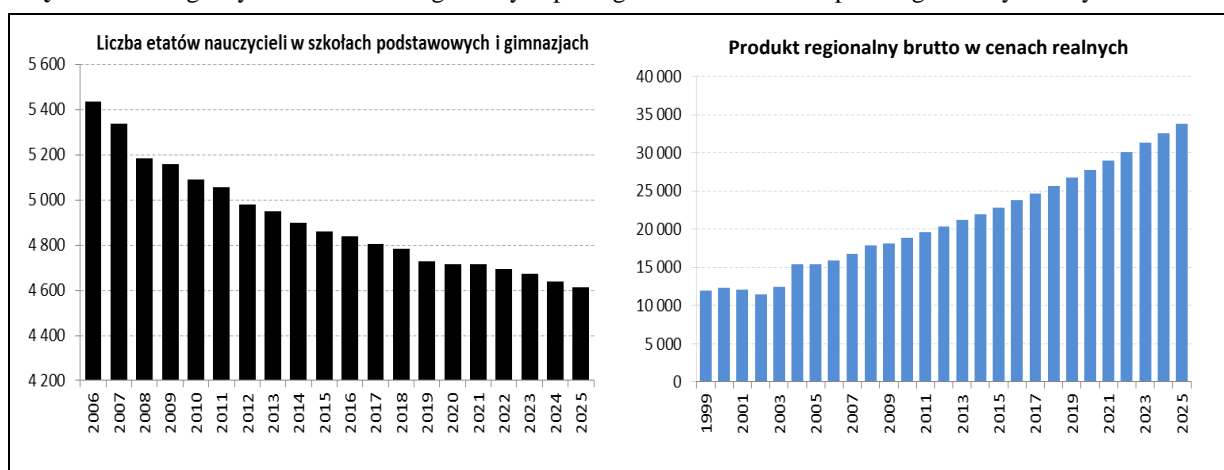
Wykres 16. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – wynagrodzenia

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z prognozą zapotrzebowania na nauczycieli podstawowego i gimnazjalnego szczebla edukacji, do 2025 roku będzie występować niezachwiany spadek liczby etatów w podregionie ciechanowsko-płockim. W 2010 rynek oferował 5090 etatów dla nauczycieli, a 15 lat później będzie ich już tylko 4613 (spadek o 9,38%). W tym czasie znacznie częściej będą zatrudniane kobiety – odsetek pracujących kobiet na terenie podregionu będzie rósł z poziomu 79,14% w 2010 roku do 80,52% w 2025 roku. One też w mniejszym stopniu będą odczuwały cięcia etatów w szkołach podstawowych i gimnazjach – średnioroczne tempo spadku liczby etatów kobiet w latach 2011–2025 będzie równe 0,6%, podczas gdy mężczyzn – 0,87%.

Wykres 17. Prognozy uwarunkowań regionalnych podregionu ciechanowsko-płockiego – etaty nauczycieli i PKB

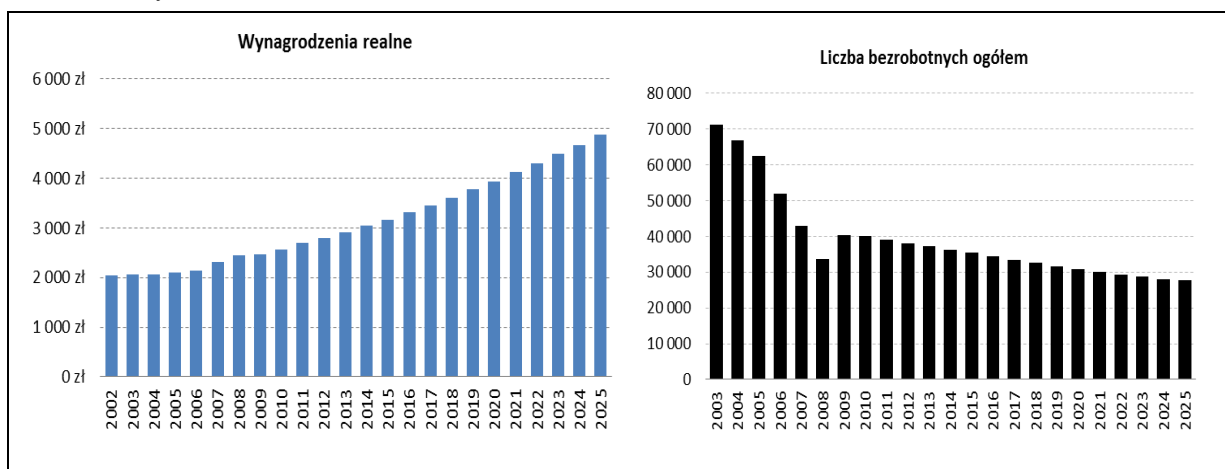
Źródło: opracowanie własne.

Traktując wielkość PKB jako najbardziej syntetyczny miernik rozwoju gospodarczego regionu, można wnioskować, że na terenie podregionu ciechanowsko-płockiego do 2025 roku

będą występować korzystne warunki (por. wykres 17.). Wskaźnik ten w latach 2011–2025 będzie rósł o 3,98% rocznie. W pierwszym roku objętym predykcją wielkość wytworzonej wartości dodanej wyniesie 19 581 mln zł oraz w ostatnim roku – 33 818 mln zł (wzrost rzędu 72,71%). Z tego obszaru będzie pochodziło przeciętnie 7,98% wytworzonego wojewódzkiego PKB, co daje temu podregionowi trzecią lokatę w zestawieniu podregionów w województwie mazowieckim (po Warszawie oraz podregionie warszawskim wschodnim).

Do mierników informujących o kondycji gospodarki analizowanego regionu można zaliczyć także wysokość wynagrodzeń realnych oraz liczbę bezrobotnych. Wielkości te zostały przedstawione na wykresie 18. Wysokość wynagrodzeń w podregionie będzie systematycznie rosła w okresie prognozowanym. Dokonując zestawienia wysokości wynagrodzeń w okresie historycznym oraz prognozowanym, można zauważyć znaczące odchylenia – w okresie do 2010 roku przeciętne wynagrodzenie wynosiło 2244 zł, podczas gdy w latach prognozowanych będzie to 3679 zł. Jednakże wielkości te będą dużo niższe niż średnio dla całego województwa – odchylenie w 2025 roku od przeciętnych wynagrodzeń występujących w województwie będzie wynosić 1250 zł.

Wykres 18. Prognozy uwarunkowań regionalnych podregionu ciechanowsko-płockiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

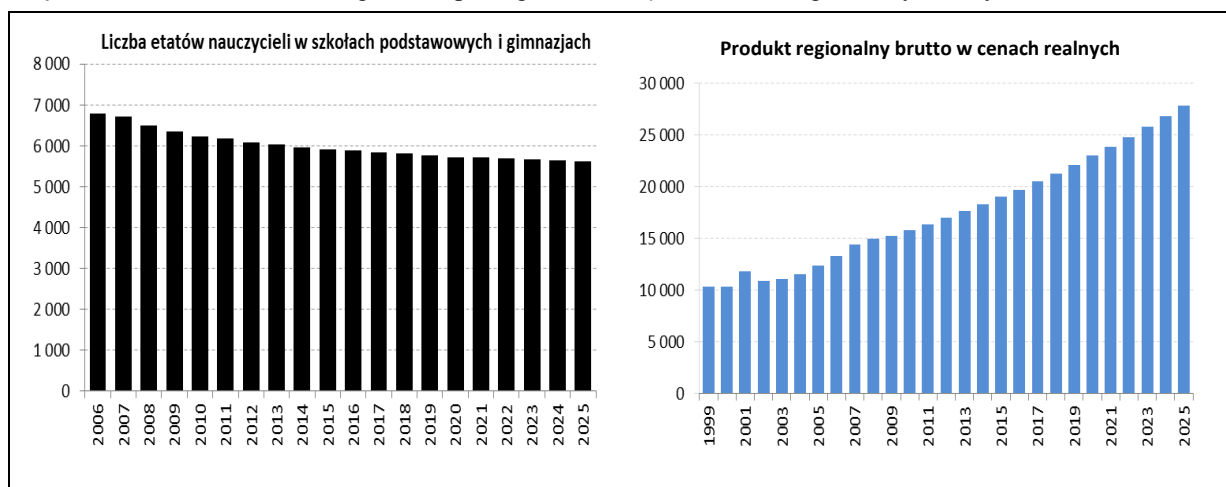
Źródło: opracowanie własne.

Liczba bezrobotnych w podregionie w okresie historycznym podlegała gwałtownemu procesowi redukcji. W ciągu 5 lat (2003–2008) liczba bezrobotnych spadła o 52,56% (z poziomu 71 259 osób do 33 805). Natomiast w kolejnym roku (2009) odnotowano znaczący wzrost liczby bezrobotnych – tylko w tym jednym roku grono bezrobotnych zasilili dodatkowo 6654 osoby (wzrost o 19,68%). Prognozy na kolejne lata (2011–2025) są optymistyczne – przeciętnie rocznie będzie ubywało około 2,42% bezrobotnych. Na koniec okresu objętego

predykcją na terenie podregionu ciechanowsko-płockiego będzie mieszkać 27 720 osób pozostających bez pracy.

Wykres 19. prezentuje zmiany w liczbie etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach oraz zmiany PKB w cenach realnych do 2025 roku. Zgodnie z przewidywaniami liczba etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach w podregionie ostrołęcko-siedleckim będzie ulegać nieznacznemu spadkowi. W 2006 roku liczba etatów wyniosła 6787, natomiast w 2025 roku spodziewany jest spadek tej liczby do 5614. Średnio liczba etatów corocznie będzie się zmniejszać o około 1%. Przewiduje się również systematyczny spadek udziału zarówno liczby kobiet, jak i mężczyzn wśród etatowych nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach podregionu ostrołęcko-siedleckiego, przy czym liczba etatów mężczyzn ulegnie większemu spadkowi (z 1265 do 941) niż liczba etatów kobiet (z 5522 do 4673). Wyszczególnione liczby pokazują również, jaki jest podział liczby etatów ze względu na płeć. Obserwuje się zdecydowanie większy udział kobiet wśród nauczycieli podregionu ostrołęcko-siedleckiego.

Wykres 19. Uwarunkowania regionalne podregionu ostrołęcko-siedleckiego – etaty nauczycieli i PKB

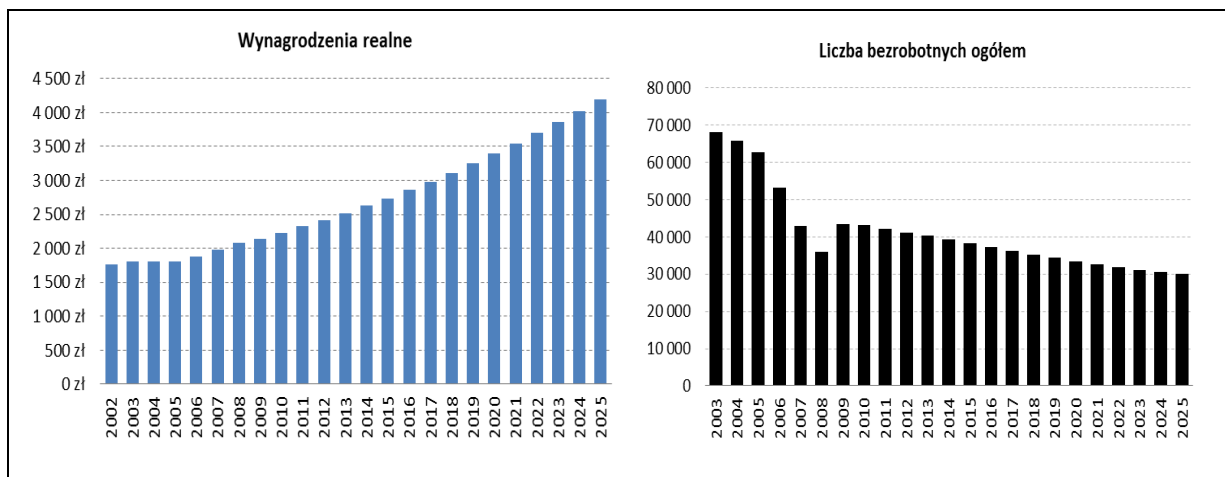
Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie przedstawiającym dane historyczne oraz predykcję produktu regionalnego brutto w cenach realnych, można łatwo zauważyć ciągły wzrost tego wskaźnika dla omawianego podregionu. Dane historyczne (lata 1999–2008) pokazują systematyczny wzrost produktu regionalnego brutto. Jedynie rok 2001 wyróżnia się spośród reszty obserwowanych lat znacznym skokiem wzrostu PKB w podregionie. W latach 2011–2025 przewiduje się stały przyrost wskaźnika od 15 206 mln zł aż do 27 826 mln zł. Jest to wzrost rzędu około 83%.

Przewidywane zmiany w wynagrodzeniach realnych (por. wykres 20.) w podregionie ostrołęcko-siedleckim przedstawiają się bardzo korzystnie. Dane historyczne pokazały stały

przyrost ich wartości, co według predykcji powinno się utrzymywać w kolejnych latach. W pierwszym prognozowanym roku (2009) wartość wynagrodzeń realnych w podregionie ostrołęcko-siedleckim powinna wynieść 2134 mln zł, natomiast w ostatnim już 4200 mln zł. Jest to prawie 100-procentowy wzrost wynagrodzeń w prognozowanym okresie. W latach 2002–2008 wynagrodzenia realne rosły średnio z roku na rok o około 2,8%, natomiast w latach 2009–2025 będzie to już coroczny wzrost rzędu około 4,2%.

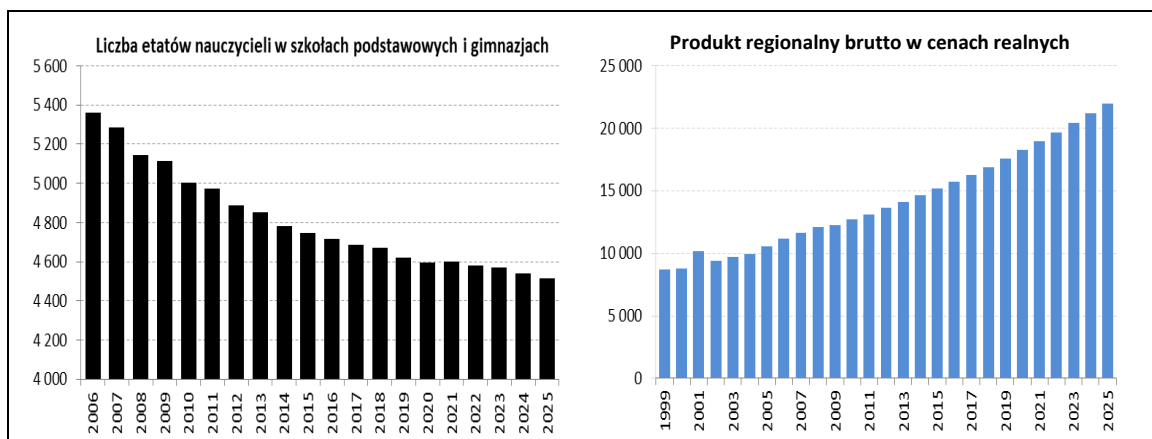
Wykres 20. Uwarunkowania regionalne podregionu ostrołęcko-siedleckiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

Źródło: opracowanie własne.

Liczba bezrobotnych w latach 2003–2008 w podregionie ostrołęcko-siedleckim uległa znacznemu zmniejszeniu. Spadek ten między tymi dwoma skrajnymi latami wyniósł aż 47%, tj. liczba bezrobotnych zmalała o 32 062 osoby w ciągu pięciu lat. W kolejnych latach (2009–2025) przewiduje się dalszą redukcję liczby bezrobotnych, jednak już w mniejszym stopniu. Średni coroczny spadek powinien wynieść około 2,25%. Liczba bezrobotnych w ostatnim prognozowanym roku powinna się kształtować na poziomie 30 199 osób.

Wykres 21. Uwarunkowania regionalne podregionu radomskiego – etaty nauczycieli i PKB

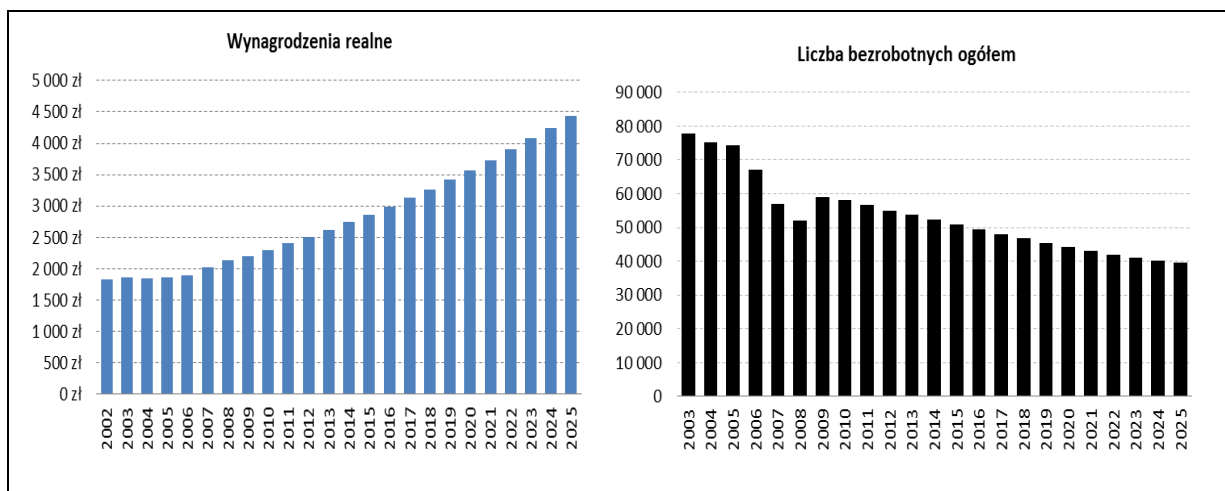

Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie 21. oraz 22. przedstawiono wybrane mierniki sytuacji gospodarczej podregionu radomskiego. Liczba etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach danego podregionu wyniosła w 2006 roku 5359. Do 2010 roku obserwowano spadek tej liczby do 4972 etatów. Oznacza to, że liczba nauczycieli malała średnio z roku na rok o około 1,5%. Największy spadek zanotowano w okresach 2007–2008 oraz 2009–2010. Wtedy to skala redukcji etatów wynosiła ponad 2,2%. Predykcja zakłada systematyczny spadek liczby nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach podregionu radomskiego. W ostatnim prognozowanym roku liczba ta powinna zmaleć do 4512. Zarówno liczba etatów zajętych przez kobiety, jak i przez mężczyzn będzie stale spadać. Liczba nauczycielek zmaleje w latach 2006–2025 o 642 etaty, a mężczyzn o 204 etaty.

Kolejnym ważnym wskaźnikiem jest kwota produktu regionalnego brutto w cenach realnych. W pierwszym roku danych historycznych wyniosła ona 8695 mln zł. Był to najniższy wskaźnik PKB na skalę województwa. W 2001 roku uległ on znacznemu podwyższeniu do liczby 10 147 mln zł, jednak kolejne lata pokazały, że tak duży skok tego wskaźnika był jednorazowy. Predykcja wskazuje, że w latach 2011–2025 powinna utrzymywać się tendencja z poprzedniego okresu. Średnie roczne tempo wzrostu w prognozowanych latach powinno wynieść około 3,75%.

Wykres 22. Uwarunkowania regionalne podregionu radomskiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

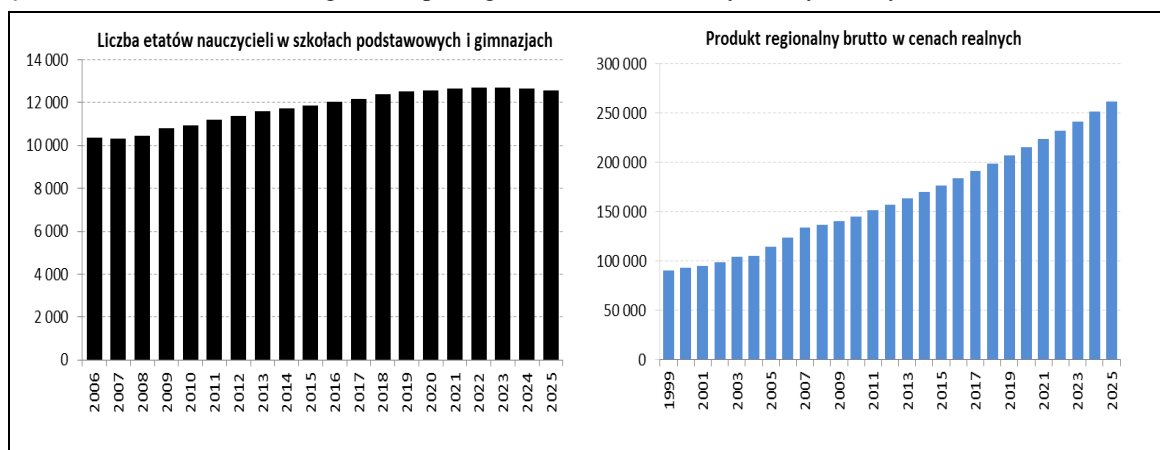
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 22. przedstawia kształtowanie się poziomu wynagrodzeń realnych w podregionie radomskim w latach 2002–2025. Początkowo w pierwszych pięciu obserwowanych latach średnia kwota wynagrodzeń realnych wynosiła 1862 zł. Od 2007 roku zauważono coraz większe tempo wzrostu płac, które w 2010 roku osiągnęło poziom wynagrodzeń rzędu 2305 zł. Predykcja zakłada znaczne podwyższenie płac, gdyż w ostatnim prognozowanym

roku mają one wynieść już 4430 zł. Średni roczny wzrost wynagrodzeń powinien oscylować wokół 4,5 %.

Liczba bezrobotnych natomiast w podregionie radomskim w 2003 roku wyniosła 77 591 osób. W kolejnych latach obserwowano dość wyraźne spadki tej wartości, która w 2008 roku zmalała aż do 51 967 osób. Średnie roczne tempo redukcji liczby bezrobotnych w tym okresie szacuje się na około 7,7%. W prognozowanych latach jednak tempo to będzie zdecydowanie niższe i wyniesie około 2,5%. Według przeprowadzonej predykcji w 2011 roku liczba bezrobotnych w podregionie radomskim będzie się kształtowała na poziomie 65 569 osób. W 2025 roku liczba ta ma zmaleć do 39 655 osób, co oznacza, że sytuacja ekonomiczna podregionu może ulec znacznej poprawie.

Wykres 23. Uwarunkowania regionalne podregionu miasta Warszawy – etaty nauczycieli i PKB

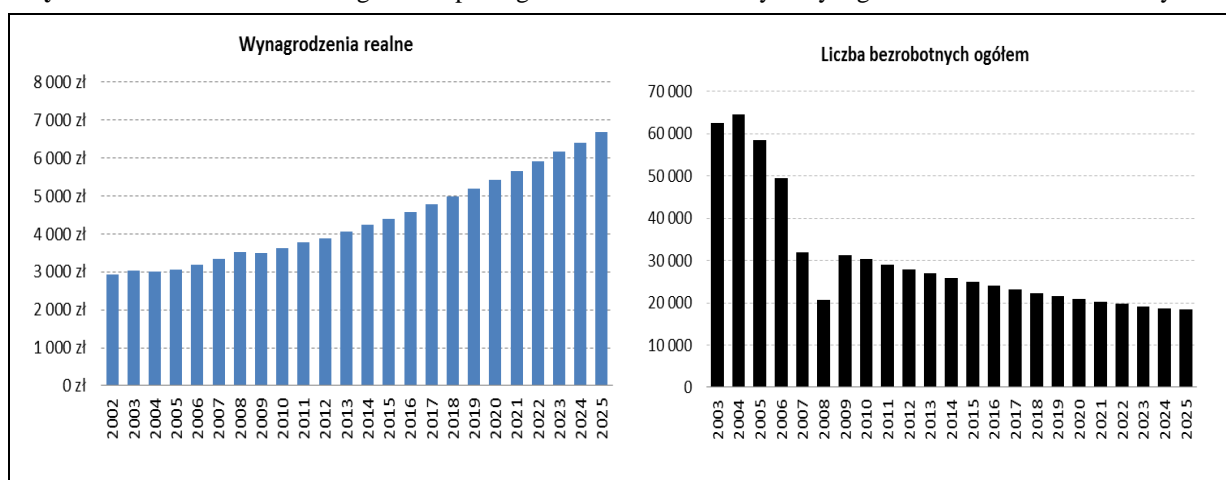

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym badanym podregionem jest podregion miasta Warszawy. Przeanalizowano i dokonano predykcji na kolejne lata (do 2025 roku) liczby etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach (por. wykres 23.). Dane historyczne pokazują (w przeciwieństwie do pozostałych podregionów) niewielki, aczkolwiek zauważalny wzrost liczby nauczycieli. Początkowo ich liczba wynosiła 10 346. W 2010 roku można było zaobserwować wzrost tej wartości do 10 922 etatów. Oznacza to, że średnie tempo zmian wynosiło zaledwie 1,4%. W kolejnych latach przewiduje się utrzymanie tej tendencji i wzrost liczby etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach podregionu miasta Warszawy aż do 2023 roku – chociaż warto zauważyć, że coroczne tempo wzrostu zacznie maleć i wyniesie średnio 1%. Ostatnie dwa lata predykcji to już niewielki spadek liczby nauczycieli w podregionie. Szacuje się, że w 2025 ich liczba wyniesie 12 562. Wśród badanych etatów nauczycielskich zdecydowaną większość zajmują kobiety (około 85,7%) i ta tendencja zostanie utrzymana.

Drugim elementem składowym oceny sytuacji ekonomicznej regionu jest wartość jego produktu regionalnego brutto w cenach realnych w poszczególnych latach. Również i w tym przypadku wykonano predykcję jego stanu wartości do 2025 roku. W pierwszym roku obserwacji wysokość PKB wyniosła aż 90 408 mln zł, co zdecydowanie wyróżnia podregion miasta Warszawy na tle pozostałych podregionów. Dane historyczne pokazują, że coroczne tempo zmian wynosiło około 4,5%, jednak prognozy są nieco ostrożniejsze i wskazują, że tempo wzrostu w latach 2011–2025 będzie się kształtować na poziomie około 3,98%. W 2011 roku można się spodziewać 151 345 mln zł produktu regionalnego brutto w cenach realnych, a w 2025 już o 110 018 mln zł więcej.

Wykres 24. Uwarunkowania regionalne podregionu miasta Warszawy – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

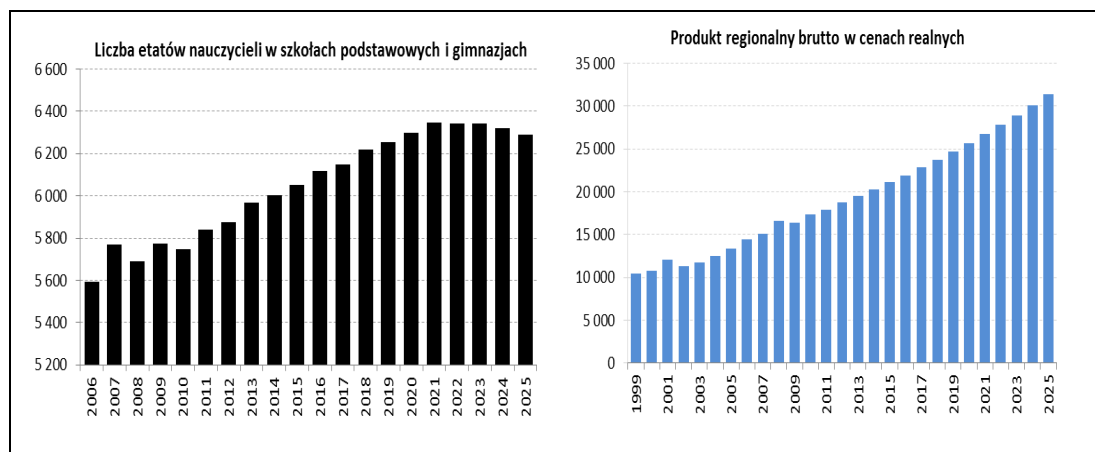

Źródło: opracowanie własne.

Wynagrodzenia realne wynosiły w podregionie miasta Warszawy w 2002 roku około 2930 zł (por. wykres 24.). Z każdym kolejnym rokiem obserwowano wzrost tych świadczeń. Jedynie w latach 2003–2004 można zauważyć niewielki, 0,6% spadek. Następny spadek, nieco większy, przypadł na lata 2008–2009, gdy tempo zmian wyniosło –1,36%. W pozostałych latach zauważono tendencję rosnącą. Takie również są prognozy na dalszy okres. W roku 2011 wynagrodzenia realne w podregionie miasta Warszawy powinny wynieść 3772 zł, a w 2025 już 6681 zł. Byłby to przyrost rzędu 77,1%.

Na następnym wykresie przedstawiono stan liczby bezrobotnych ogółem w podregionie miasta Warszawy w latach 2003–2025. Dane historyczne objęły okres, w którym zaobserwowano znaczny spadek liczby osób pozostających bez pracy. Tak jak w przypadku wynagrodzeń realnych, odwrotną tendencję można zauważyć w latach 2003–2004, kiedy liczba bezrobotnych wzrosła o około 3% i w latach 2008–2009, kiedy przyrost ten wyniósł aż 51%. Predykcja pokazuje powrót tendencji malejącej i coroczną redukcję bezrobotnych średnio o 3,3% do 18 406 osób w 2025 roku.

Wykres 25. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego wschodniego – etaty nauczycieli i PKB

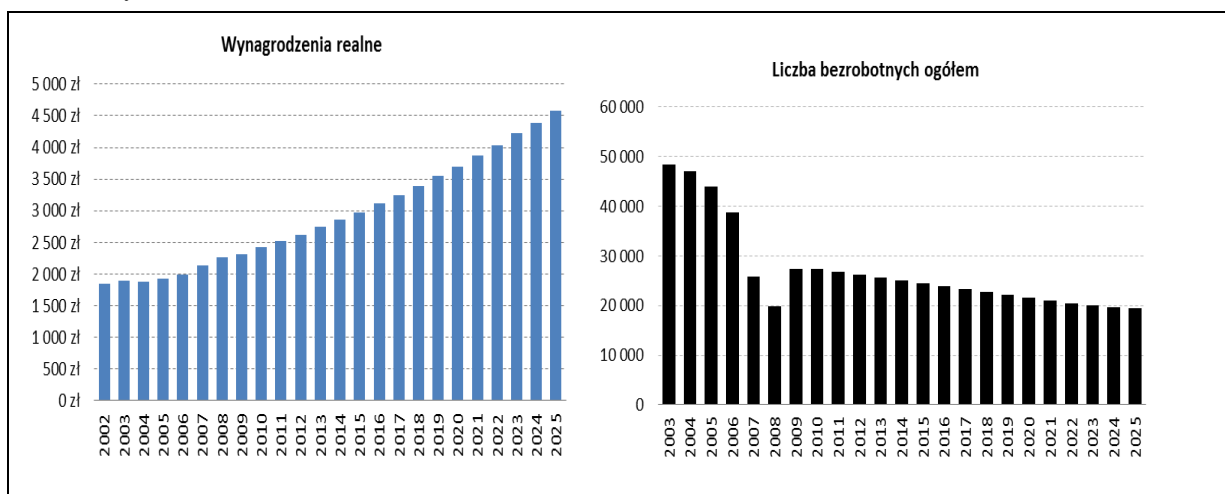
Źródło: opracowanie własne.

Liczba etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach w podregionie warszawskim wschodnim w okresie danych historycznych charakteryzowała się pewną fluktuacją (por. wykres 25.). Jednego roku obserwowano wzrost, a w kolejnym – spadek. Zmiany te nie były bardzo silne (około 1,5%), jedynie między latami 2006 i 2007 liczba etatów wzrosła o około 3,22%. Okres predykcji przynosi stabilny wzrost z 5839 etatów w 2011 roku do 6347 w 2021 roku. Dopiero końcowe lata prognozy pokazują możliwość niewielkich spadków (średnio corocznie o 0,24%). Sytuacja ta przy podziale liczby etatów ze względu na płeć jest analogiczna do sytuacji liczby etatów ogółem. Z uwzględnieniem, że prawie 82% etatów nauczycielskich w podregionie warszawskim wschodnim zajmują kobiety.

Produkt regionalny brutto w cenach realnych w podregionie warszawskim wschodnim w 1999 roku kształtował się na poziomie 10 428 mln zł. W kolejnych latach przybrał tendencję rosnącą, o stałej sile średnio 4% na rok. Jedynie dwa okresy wyróżniały się zdecydowanie większym tempem wzrostu. Były to lata 2000–2001 i 2007–2008, gdy produkt regionalny brutto wzrósł odpowiednio o 11% i 9%. Predykcja przewiduje, że w 2011 roku wskaźnik ten będzie wynosił 17 951 mln zł, a w 2025 roku – 31 332 mln zł, czyli wzrośnie o około 74,5%.

Poziom wynagrodzeń realnych oraz poziom liczby bezrobotnych ogółem dają dodatkowy obraz ekonomicznego rozwoju podregionu warszawskiego wschodniego. Wartość wynagrodzeń realnych w latach 2002–2005 utrzymywała się na stałym średnim poziomie, który wynosił około 1890 zł. W kolejnym okresie zauważono trend rosnący (por. wykres 26.). Aż do 2010 roku wynagrodzenia rosły średnio o niecałe 5%. Predykcja daje nadzieje na dalszy wzrost poziomu płac realnych w podregionie warszawskim wschodnim. W 2011 roku mają one wynieść 2530 zł, a w 2025 roku już 4582 zł, przy średnim wzroście rzędu 4,33%.

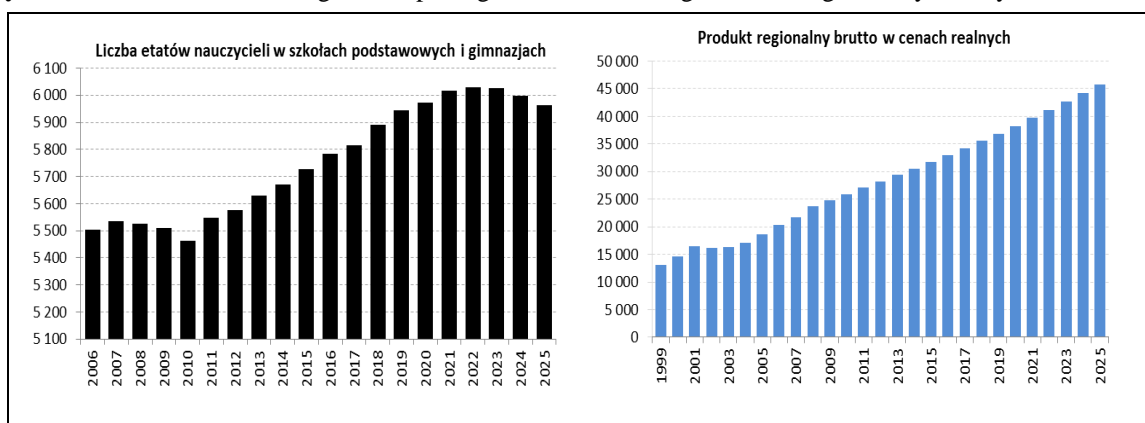
Wykres 26. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego wschodniego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

Źródło: opracowanie własne.

Liczba osób bezrobotnych wykazywała natomiast w latach historycznych trend malejący o dość znacznej sile. Średnie tempo redukcji liczby osób bezrobotnych w latach 2003–2008 wyniosło około 15,5%. W 2009 roku nastąpił wzrost o 7522 osoby i ustabilizował się. Prognozy zakładają niewielki coroczny spadek liczby bezrobotnych o średniej sile 2,25% na rok. W końcowej fazie predykcji liczba osób bezrobotnych ogółem ma kształtować się na poziomie 19 457 osób.

Wykres 27. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego zachodniego – etaty nauczycieli i PKB

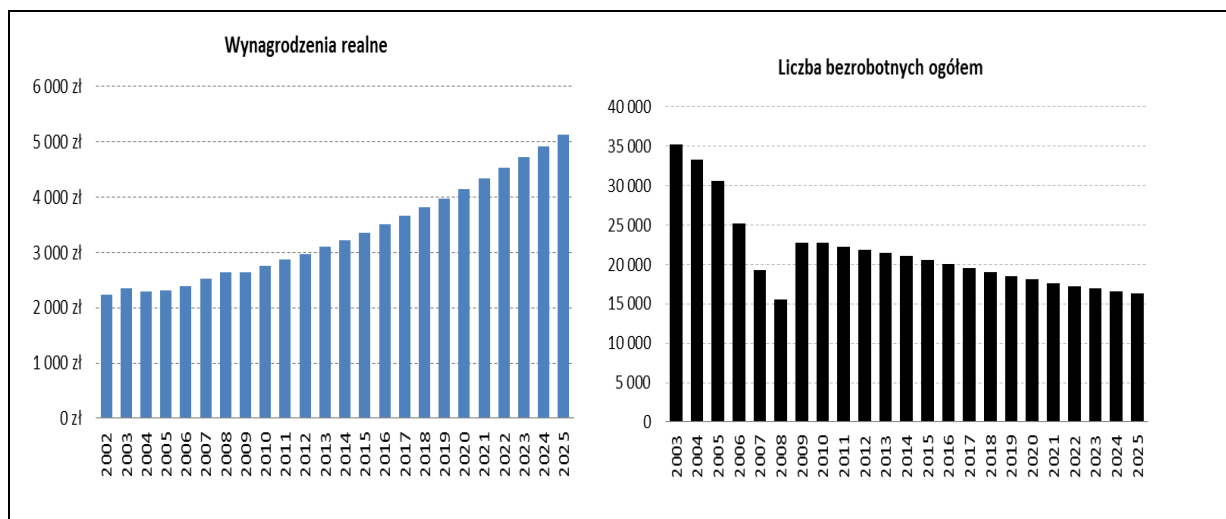
Źródło: opracowanie własne.

Ostatnim analizowanym podregionem województwa mazowieckiego jest podregion warszawski zachodni. Liczba etatów nauczycieli w szkołach podstawowych i gimnazjach w 2006 roku kształtowała się w nim na poziomie 5503 (por. wykres 27.). Rok 2007 przyniósł niewielki wzrost tej liczby (o 32 etaty), która w następnych trzech latach obniżyła się o kolejne 41 etatów. Mimo to prognoza przewiduje stały wzrost badanej wartości aż do roku 2022. Średnie roczne tempo tych zmian wyniesie 0,52%. Od 2023 roku powinien być obserwowany

niewielki spadek liczby etatów, który jednak wraz z upływem lat może przybierać na sile. Podobna sytuacja w badanym okresie powinna mieć miejsce przy podziale etatów ze względu na płeć – początkowy wzrost oraz późniejszy nieznaczny spadek. Należy mieć jednak na uwadze, że kobiety zajmują 83% etatów w podregionie warszawskim zachodnim.

Poziom produktu regionalnego brutto w latach 1999–2001 uległ niewielkiej redukcji. W kolejnych latach utrzymywał stały średni poziom, by 2005 przejść w tendencję rosnącą. Lata 2006–2010 przyniosły zmiany o średniej sile 6% rocznie. Według prognoz trend ten powinien się utrzymać, jednak tempo zmian będzie zdecydowanie mniejsze (3,8% rocznie). W 2025 roku produkt regionalny brutto w podregionie warszawskim zachodnim powinien kształtować się na poziomie 45 829 mln zł.

Wykres 28. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego zachodniego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych

Źródło: opracowanie własne.

Wartość wynagrodzeń realnych w 2002 roku wynosiła około 2240 zł. W początkowych latach danych historycznych utrzymywała się ona na stałym średnim poziomie. Kolejny okres przyniósł jednak tendencję rosnącą. Od 2007 do 2010 roku można było zaobserwować wzrost o sile niecałych 4% rocznie. Predykcja zakłada dalszy wzrost wynagrodzeń realnych. W 2025 roku mają one osiągnąć poziom 5121 zł.

Liczba bezrobotnych ogółem w latach 2003–2008 gwałtownie spadała. Nastąpiła redukcja osób pozostających bez pracy o 19 689 osób. W 2009 roku zaobserwowano jednak 46-procentowy wzrost badanej wartości. Kolejny rok utrzymał liczbę bezrobotnych na praktycznie tym samym poziomie. Przewidywana liczba osób bez pracy na rok 2011 uwzględnia tendencję spadkową z lat danych historycznych, jednak o znacznie mniejszym stopniu. Śred-

nie liczba bezrobotnych będzie spadać o około 2% rocznie. W 2025 roku powinny być już tylko 16 384 osoby pozostające bez pracy w podregionie warszawskim zachodnim.

3. Wyniki badań empirycznych

Niniejszy rozdział przedstawia wyniki badań fokusowych oraz kwestionariuszowych zrealizowanych w ramach projektu *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*. Obydwa badania przeprowadziła w IV kwartale 2010 roku Wyższa Szkoła Kultury Fizycznej i Sportu w Pruszkowie.

3.1. Badanie fokusowe

Badanie fokusowe oparto na dwóch sesjach, których celem było poznanie zapotrzebowania rynku edukacyjnego na zatrudnienie absolwentów kierunku wychowanie fizyczne z uwzględnieniem specyfiki regionalnej. Brano przy tym pod uwagę w szczególności następujące zmienne zależne:

- miejsce usytuowania placówki oświatowej – miasto/wieś,
- wiek absolwenta,
- płeć absolwenta,
- stanowisko władz samorządowych,
- kompetencje i dodatkowe uprawnienia absolwenta.

Uczestnikami badania było łącznie 24 nauczycieli i dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych z aglomeracji miejskiej i małomiasteczkowej województwa mazowieckiego. Natomiast przedmiotem badania była ocena:

- rynku pracy dla absolwentów kierunku wychowanie fizyczne,
- przygotowania przez szkołę wyższą studenta do odbycia praktyki pedagogicznej,
- kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego i ich klasyfikacja.

W celu uzyskania informacji w powyższych kwestiach uczestnikom badania zadano następujące pytania:

- Jaka jest ocena badanych rynku pracy w obszarze edukacyjnym i jakie determinanty kształtują ten rynek?
- Jak szkoły wyższe przygotowują studentów do odbycia praktyki pedagogicznej w szkole (ze wskazaniem dobrych i złych praktyk)?

- Jakie są oczekiwania szkół i innych placówek oświatowych wobec programu praktyki pedagogicznej i jej organizacji?
- Jaki jest idealny kandydat do pracy w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego?
- Jakie kompetencje powinien posiadać kandydat na nauczyciela wychowania fizycznego i które z nich są najważniejsze?

Zdaniem badanych rynek pracy w obszarze edukacyjnym jest nasycony i niewielki odsetek absolwentów kierunku wychowanie fizyczne ma szansę pracy jako nauczyciel. Uważają oni, że zapotrzebowanie rynku pracy na nauczycieli wychowania fizycznego będzie kształtować się w przyszłości na podobnym poziomie albo nawet maleć. Wiąże się to z faktem, że obecnie w tym zawodzie pracuje dużo ludzi młodych, którzy przez długi czas będą uczyć wychowania fizycznego. Nieliczni nauczyciele są w wieku średnim, a dyrektorzy placówek szkolnych, w których pracują, cenią ich za fachowość i duże zaangażowanie w pracę z uczniami. Ponadto przeważnie posiadają oni dodatkowe uprawnienia jako instruktorzy sportu i trenerzy (zwłaszcza w szkołach sportowych i szkołach mistrzostwa sportowego). Zdaniem badanych, jeżeli rynek pracy zgłosi zapotrzebowanie, to właśnie na takich nauczycieli, tj. posiadających rozszerzone kwalifikacje. Dlatego od dłuższego czasu na rynku pracy w województwie mazowieckim poszukiwani są i będą nauczyciele wychowania fizycznego będący instruktorami sztuk walki (karate, judo itp.), pływania, narciarstwa i tańca. Ponadto respondenci zwrócili uwagę, że poszukiwani mogą być również nauczyciele posiadający dodatkową specjalność (np. w zakresie nauczania przyrody, gimnastyki korekcyjno-kompensacyjnej, wychowania w rodzinie czy edukacji dla bezpieczeństwa), dzięki której będą mogli uczyć nie tylko wychowania fizycznego.

Zdaniem wielu dyrektorów placówek szkolnych zapotrzebowanie na nauczycieli zależy w dużej mierze od regulacji prawnych, które w sposób ogólny określają kompetencje dyrektorów szkół, oraz od polityki kadrowej dyrektorów i polityki samorządów terytorialnych. Jeżeli dyrektor szkoły jest zainteresowany, a samorzady odpowiednio dofinansują szkołę, mogą zostać zorganizowane dodatkowe zajęcia sportowe dla dzieci i młodzieży, do prowadzenia których potrzebna będzie wyspecjalizowana kadra nauczycielska. Polityka samorządów nie zależy od miejscowości, w której znajduje się szkoła; np. obecnie w związku z dużymi wydatkami związanymi z organizacją mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 roku w Polsce Urząd Dzielnicy Ochota w Warszawie wstrzymał wszelkie dotacje dla podległych mu szkół. Ponadto zdaniem respondentów zapotrzebowanie na nauczycieli wychowania fizycznego zależy od procesów demograficznych (gęstości zaludnienia, wieku populacji, ruchu naturalnego

oraz migracji ludności na danym terytorium) oraz od sytuacji społeczno-kulturowo-gospodarczej regionu. Ten drugi czynnik silnie wpływa na demografię regionu. Im bowiem lepsza sytuacja społeczna, kulturowa i gospodarcza na danym terenie, tym chętniej osiedlają się tam ludzie, powstają osiedla mieszkaniowe, szkoły, a tym samym pojawia się popyt na nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego. Uczestnicy sesji fokusowych zgodnie jednak podkreślali, że w małych miastach i na obszarach wiejskich (im dalej od Warszawy, tym gorzej) występuje małe zapotrzebowanie na nauczycieli, spowodowane głównie dwoma czynnikami:

- na tych terenach jest mało szkół,
- w środowiskach małomiasteczkowych i wiejskich występuje zjawisko nepotyzmu.

Do wykonywania pracy w zawodzie nauczyciela konieczna jest wcześniejsza praktyka. Uczestnicy badania wśród pozytywnych aspektów przyjmowania studentów na praktyki pedagogiczne wymieniali:

- kreatywność praktykantów i nowe pomysły w nauczaniu wychowania fizycznego, wzbudzające zainteresowanie wśród uczniów ruchem i sportem (dotyczy to wyłącznie studentów, którzy w przyszłości faktycznie chcą pracować jako nauczyciele wychowania fizycznego);
- dobre przygotowanie praktykanta rozumiane jako posiadanie klarownego programu praktyk, precyzyjnie określonego terminu i czasu trwania praktyk, dobrego dziennika praktyk oraz znajomość nie tylko merytorycznej strony pracy w zawodzie nauczyciela, ale i administracyjnej (dotyczy to głównie studentów studiów stacjonarnych);
- mobilizację nauczyciela będącego opiekunem praktykanta, spowodowaną wyżej wymienioną kreatywnością studenta.

Wśród negatywnych aspektów przyjmowania studentów na praktyki nauczyciele wychowania fizycznego wskazali natomiast:

- zbyt krótki czas trwania praktyk i ich nieodpowiedni termin (wrzesień – początek roku szkolnego, czerwiec – koniec roku szkolnego; praktyki przed zapoznaniem studenta z metodologią nauczania wychowania fizycznego, organizacją i prawem w oświacie);
- brak przygotowania praktykantów w kwestii problemów wychowawczych;
- brak umiejętności praktykanta w prowadzeniu zajęć lekcyjnych w klasach integracyjnych;

- brak wiedzy ogólnej praktykanta o organizacji pracy w szkole;
- nieodpowiedni strój praktykanta do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego;
- niewielkie zaangażowanie w realizację praktyk studentów, którzy nie chcą w przyszłości pracować jako nauczyciele wychowania fizycznego (dotyczy to głównie studentów studiów niestacjonarnych);
- brak współpracy uczelnianego opiekuna praktyk z nauczycielem, u którego student odbywa praktykę (w tym brak ze strony szkoły wyższej hospitacji studenta na praktykach) i brak kontroli praktykanta przez szkołę wyższą;
- brak wynagrodzenia dla nauczyciela będącego opiekunem praktyk;
- brak podziękowania ze strony szkoły wyższej dla nauczyciela będącego opiekunem praktyk.

Wobec powyższego uczestnicy badania zasugerowali wprowadzenie następujących zmian:

- wydłużenie czasu trwania praktyk i wyznaczenie właściwego terminu ich odbywania;
- przygotowanie studenta przez szkołę wyższą nie tylko pod kątem dydaktycznym, ale i w kwestii radzenia sobie w problemowych sytuacjach wychowawczych (np. utrzymanie dyscypliny podczas zajęć);
- przygotowanie studenta przez szkołę wyższą do prowadzenia zajęć w klasach integracyjnych (szczególnie ze względu na fakt, że ten typ nauczania wprowadzono do wszystkich szkół) oraz dołączenie do programu studiów specjalnego wychowania fizycznego;
- przekazanie studentowi podczas studiów wiedzy ogólnej o organizacji pracy w szkole, aby zapewnić mu poczucie bezpieczeństwa i łatwości odnalezienia się w nowym środowisku;
- wprowadzenie do programu praktyk pedagogicznych obowiązku współpracy uczelnianego opiekuna praktyk z nauczycielem, u którego student odbywa praktykę (w tym hospitacji ze strony szkoły wyższej na zajęciach prowadzonych przez studenta);
- wprowadzenie do programu praktyk pedagogicznych obserwacji lekcji prowadzonych przez różnych nauczycieli, a nie tylko nauczyciela będącego opiekunem praktyk;

- wynagradzanie nauczyciela będącego opiekunem praktyk przez szkołę wyższą (przy czym praktykant nie powinien być w tę kwestię angażowany).

Ponadto nauczyciele i dyrektorzy biorący udział w badaniu podkreślali, że wiedza i umiejętności zdobyte przez studenta w trakcie praktyk powinny być zweryfikowane podczas egzaminu. Część uczestników badania uważała, że taki egzamin powinien być przeprowadzany po zakończeniu każdego z trzech etapów praktyk (wdrożenie, obserwacja zajęć, prowadzenie zajęć), a część sądziła, że powinien się odbyć jeden całościowy egzamin – na zakończenie praktyk.

Jak już wspomniano, zdaniem uczestników badania rynek pracy jest nasycony nauczycielami wychowania fizycznego. Jeżeli jednak pojawia się możliwość zatrudnienia osoby na takim stanowisku pracy, najczęściej brane są pod uwagę takie czynniki jak:

- poprawność ortograficzna i stylistyczna złożonego CV;
- kwalifikacje, specjalności, dodatkowe umiejętności, uprawnienia kandydata do pracy oraz odbyte szkolenia i kursy;
- stopień awansu zawodowego kandydata do pracy oraz przebieg jego kariery zawodowej (w tym doświadczenie, częstotliwość zmiany pracy, osiągnięcia);
- dyspozycyjność kandydata do pracy;
- panująca opinia o ukończonej szkole wyższej;
- adres zamieszkania kandydata do pracy;
- wiek kandydata do pracy.

Te ostatnie elementy brane pod uwagę przy zatrudnianiu są kontrowersyjne. Uczestnicy badania nie wskazali jednak, dlaczego adres zamieszkania oraz wiek kandydata do pracy są dla nich tak istotne. Jedna osoba wskazała ponadto, że ważna jest dla niej płeć kandydata do pracy (preferuje mężczyzn), a inna, że zwraca uwagę na stan cywilny kandydatów. Dyrektorzy kierujący się tymi czynnikami przy zatrudnieniu dyskryminują kandydata do pracy ze względu na miejsce zamieszkania, wiek, płeć i stan cywilny, co jest niezgodne z polityką równych szans propagowaną w krajach Unii Europejskiej oraz Ustawą z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy⁵⁰. Pojedyncze osoby wskazały również, że podczas rekrutacji zwracają uwagę na długość i konkretność CV oraz zawarte w nim zdjęcie, umiejętności interpersonalne.

Zatrudniona osoba na stanowisku nauczyciela wychowania fizycznego zdaniem uczestników badania powinna posiadać kompetencje:

- prakseologiczne:
 - wiedza ogólna i specjalistyczna,

⁵⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. 1974 Nr 24, poz. 141 z późn. zm., art. 113.

- umiejętności dydaktyczno-wychowawcze, merytoryczność,
- organizacja pracy;
- kreatywne:
 - błyskotliwość,
 - twórczość,
 - elastyczność,
 - otwartość na zmiany;
- moralne:
 - sprawiedliwość,
 - kultura osobista,
 - obiektywizm,
 - empatia,
 - postępowanie zgodnie z normami moralnymi,
 - umiejętność przyznania się do popełnionego błędu;
- komunikacyjne:
 - asertywność,
 - otwartość,
 - umiejętność słuchania,
 - kultura języka,
 - kultura słowa,
 - umiejętność mediacji;
- informatyczno-technologiczne:
 - posługiwanie się technologią informatyczną,
 - umiejętność korzystania ze sprzętu komputerowego,
 - znajomość multimediiów, Internetu;
- współdziałania:
 - otwartość,
 - umiejętność nawiązywania kontaktów międzyludzkich i instytucjonalnych,
 - umiejętność, chęć oraz gotowość do współpracy.

Spośród powyższych kompetencji wybrano sześć najważniejszych, które zdaniem nauczycieli i dyrektorów biorących udział w badaniu w najlepszy sposób określają sylwetkę nauczyciela podejmującego pracę w szkole: merytoryczność, twórczość, empatia, otwartość, posługiwanie

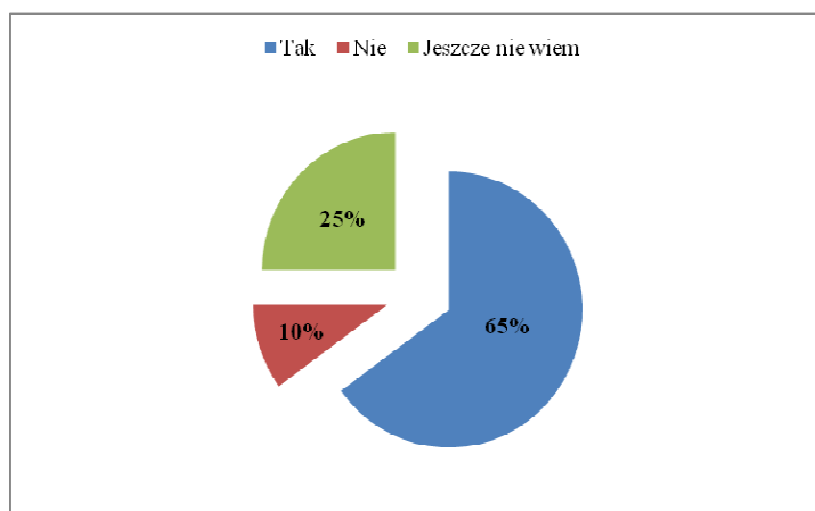
się technologią informatyczną oraz umiejętność nawiązywania kontaktów międzyludzkich i instytucjonalnych.

3.2. Badanie kwestionariuszowe wśród studentów

Uczestnikami badania kwestionariuszowego wśród studentów było 500 osób studiujących kierunek wychowanie fizyczne na uczelniach wyższych województwa mazowieckiego. Jego celem było poznanie opinii studentów odnośnie przydatności i efektywności obecnie realizowanych programów praktyk pedagogicznych na kierunku wychowanie fizyczne.

Początkowo respondentów poproszono o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy chcieliby podjąć pracę w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego po ukończeniu studiów (por. wykres 29.). Blisko 2/3 studentów zgłosiło chęć podjęcia takiego zajęcia po otrzymaniu dyplomu. Tylko 10% respondentów odpowiedziało przecząco na zadane pytanie, co oznacza, że nie chcieliby prowadzić zajęć z wychowania fizycznego w szkole. Co czwarty student jeszcze nie wie, co zamierza robić po ukończeniu studiów i jaką pracę chce podjąć.

Wykres 29. Chęć podjęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego po ukończeniu studiów przez studentów

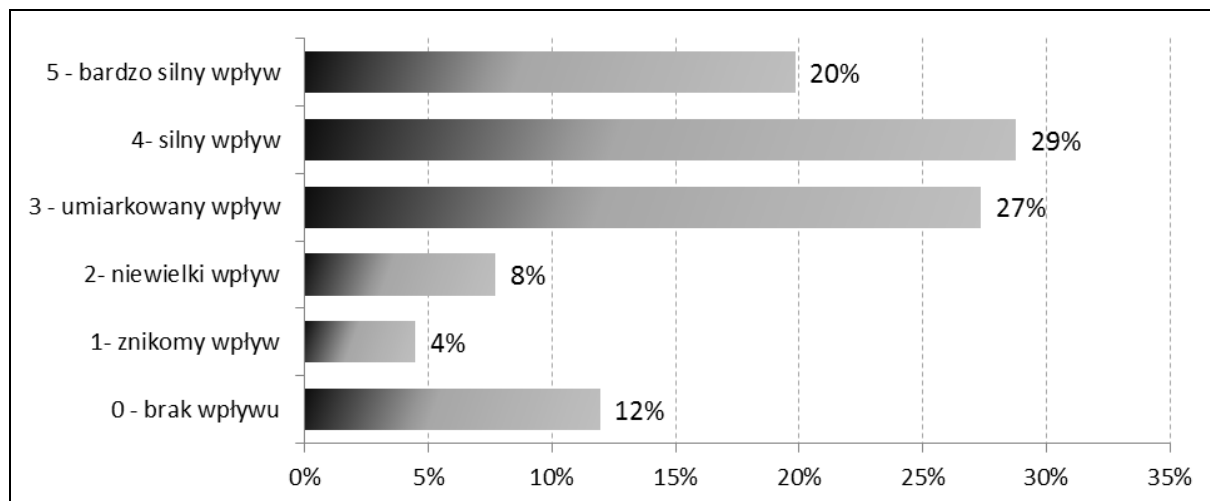

Źródło: opracowanie własne, n=498.

Kolejne pytanie dotyczyło wpływu praktyk na chęć podjęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego (por. wykres 30.). Zdecydowana większość respondentów (76%) zauważa co najmniej umiarkowany wpływ odbytych praktyk na motywację do podjęcia pracy jako nauczyciel wychowania fizycznego w szkole. Co piąty student twierdzi, że praktyki mają bardzo silny wpływ na chęć podjęcia takiej pracy, 29% zauważa w tej kwestii silny wpływ, a 27% – umiarkowany. Co ósmy respondent natomiast uważa, że praktyki pedagogiczne w niewielkim lub znikomym stopniu wpływają na chęć pod-

jęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego i co ósmy student nie dostrzega takiej zależności.

Wykres 30. Wpływ praktyk na chęć podjęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego przez studentów

Źródło: opracowanie własne, n=494.

Studentów wychowania fizycznego zapytano również o trzy najważniejsze ich zdaniem cele praktyk pedagogicznych (por. wykres 31.). Prawie 60% wskazań dotyczyło sprawdzenia swoich predyspozycji do zawodu nauczyciela. Według studentów nie mniej ważne jest zastosowanie posiadanej wiedzy teoretycznej i umiejętności w praktyce oraz nabywanie i rozwijanie umiejętności związanych z organizacją i planowaniem pracy nauczyciela (po 57% wskazań). Najmniej ważnym celem praktyk pedagogicznych zdaniem studentów jest wdrażanie do samooceny i samokontroli własnego postępowania pedagogicznego oraz poznanie funkcjonowania środowiska szkolnego (odpowiednio 22% i 25% wskazań).

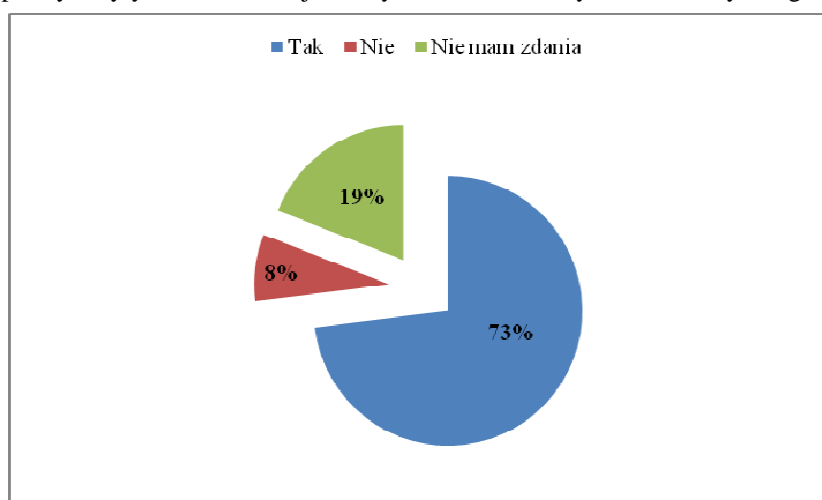
Wykres 31. Trzy najważniejsze cele praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego zdaniem studentów

Źródło: opracowanie własne, n=497.

Poza celami wskazanymi powyżej bardzo ważne jest, czy praktyki są źródłem nowej wiedzy dla odbywających je osób. Blisko 3/4 studentów wskazało, że odbyte przez nich praktyki pedagogiczne z wychowania fizycznego stanowiły dla nich źródło nowej wiedzy. Przeciwnego zdania było 8% respondentów, a niemal co piąty student nie posiada w tej kwestii zdania (por. wykres 32.).

Wykres 32. Czy praktyki były źródłem nowej wiedzy dla studentów wychowania fizycznego?

Źródło: opracowanie własne, n=492.

W dalszej kolejności zwrócono uwagę na stopień poznania określonych elementów pracy w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego przez studentów w trakcie odbywania praktyk pedagogicznych (por. wykres 33.). Według respondentów na praktykach pedagogicznych dowiaduje się przede wszystkim, jak organizować zawody sportowe (43% wskazań) oraz ja-

kie zasady działania kierują pozalekcyjnymi zajęciami sportowo-rekreacyjnymi (39% wskazań). Blisko 1/3 respondentów wskazała, że podczas praktyk pedagogicznych poznaje się sposoby doskonalenia warsztatu pracy nauczyciela wychowania fizycznego, sposoby pracy wychowawcy klasy, formalną i nieformalną strukturę społeczną wybranej klasy, organizację i możliwości doskonalenia zawodowego nauczyciela wychowania fizycznego oraz funkcjonowanie zajęć z gimnastyki korekcyjnej. Najmniej podczas praktyk pedagogicznych poznaje się natomiast pracę rady pedagogicznej, funkcjonowanie gabinetu lekarskiego oraz zasady współpracy rodziców ze szkołą. Uważa tak od 15% do 18% respondentów. Z kolei w kwestii kompetencji, prawie 68% respondentów uważa, że praktyki pedagogiczne, które odbyli, wpłynęły na rozwój ich własnych umiejętności. Niemal 65% studentów twierdzi, iż praktyki pogłębiły ich wiedzę, a około 41% badanych zaobserwowało poprawę własnej sprawności po odbytych praktykach pedagogicznych. Ponadto w przypadku prawie 44% ankietowanych praktyki pedagogiczne z wychowania fizycznego przyczyniły się do rozwoju ich predyspozycji i zamiłowań.

Wykres 33. Stopień poznania określonych elementów pracy w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego przez studentów w trakcie praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne, n=466.

Zdaniem respondentów, praktyki pedagogiczne w największym stopniu nauczyły ich:

- motywować uczniów do działania (42% wskazań),
- planować własną pracę (41%),
- zapewniać bezpieczeństwo uczniów (40%),

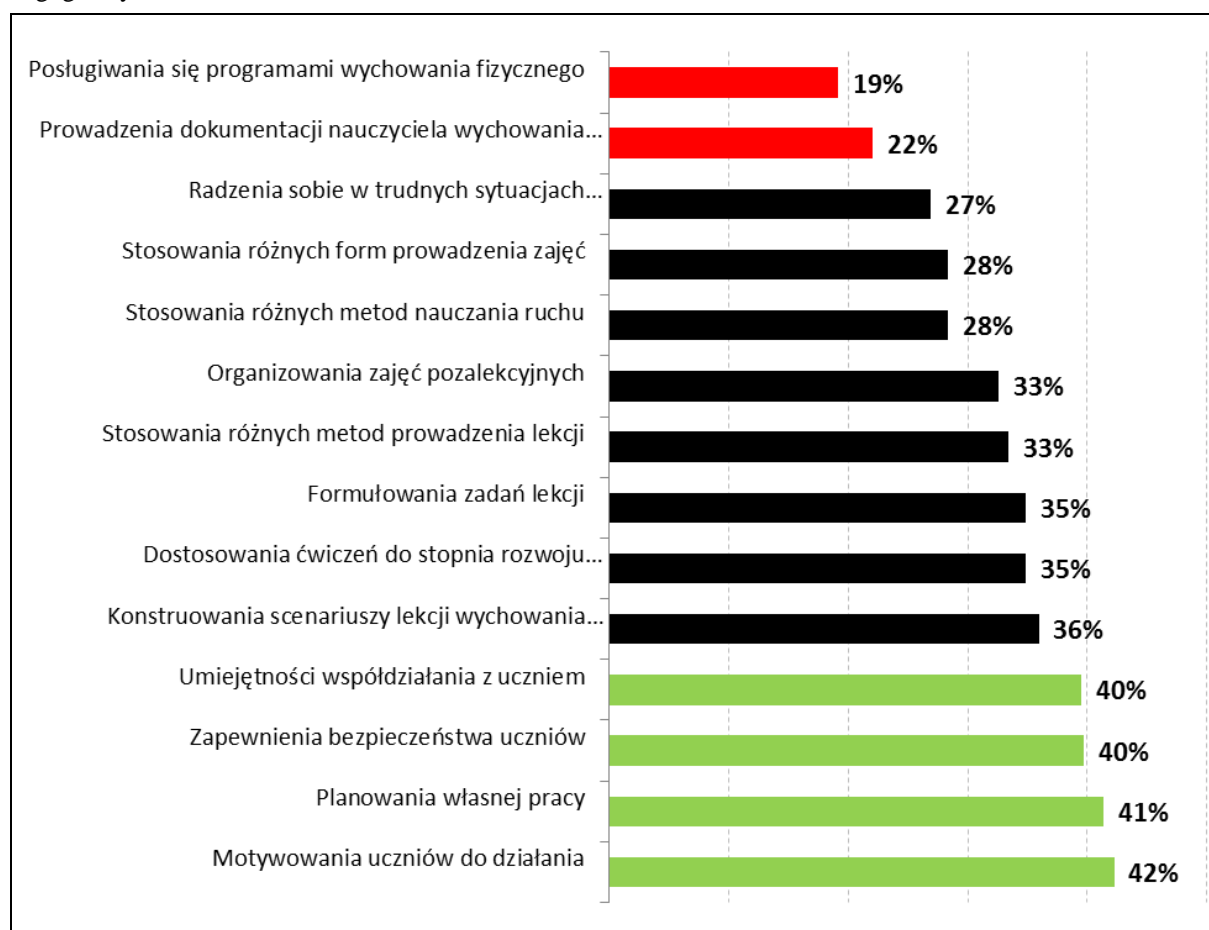
- współdziałać z uczniem (40%).

Natomiast w najmniejszym stopniu, zdaniem respondentów, praktyki przyczyniły się do:

- posługiwania się programami wychowania fizycznego (19% wskazań),
- prowadzenia dokumentacji nauczyciela wychowania fizycznego (22%).

Z kolei od około 27% do 36% studentów wychowania fizycznego twierdzi, że praktyki pedagogiczne przygotowały ich do konstruowania scenariuszy lekcji wychowania fizycznego, dostosowania ćwiczeń do stopnia rozwoju ucznia, formułowania zadań lekcji, stosowania różnych metod prowadzenia lekcji, organizowania zajęć pozalekcyjnych, stosowania różnych metod nauczania ruchu, stosowania różnych form prowadzenia zajęć, radzenia sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia wykres 34.

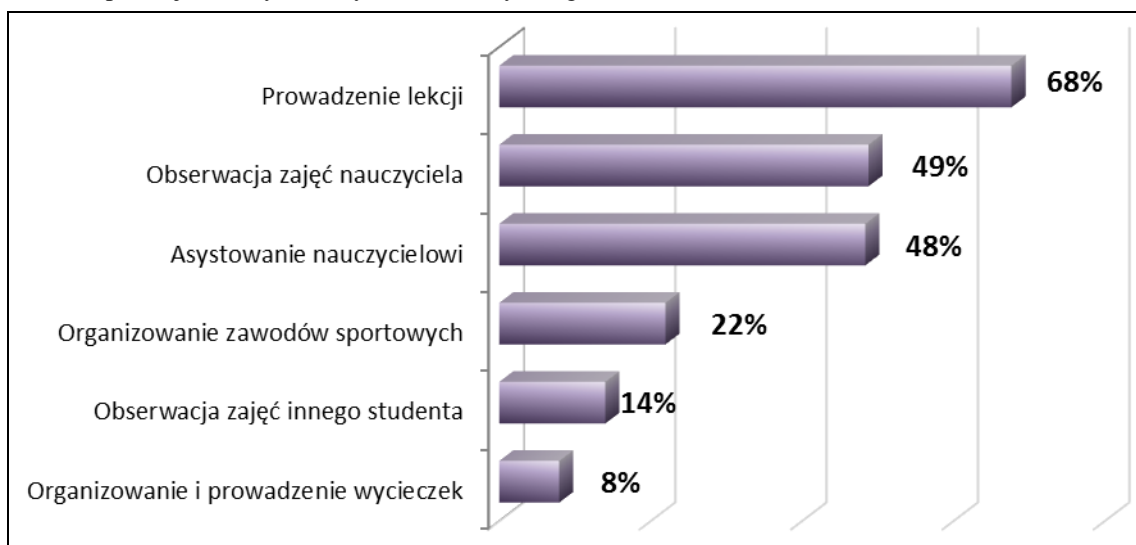
Wykres 34. Wzrost wybranych kompetencji wśród studentów wychowania fizycznego po odbyciu praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne, n=476.

Wykres 35. przedstawia odpowiedzi respondentów na pytanie o formy pracy w trakcie trwania praktyk pedagogicznych, które najbardziej kształtują kompetencje nauczyciela.

Wykres 35. Formy pracy w trakcie praktyk pedagogicznych kształtujące w największym stopniu zdaniem studentów kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego

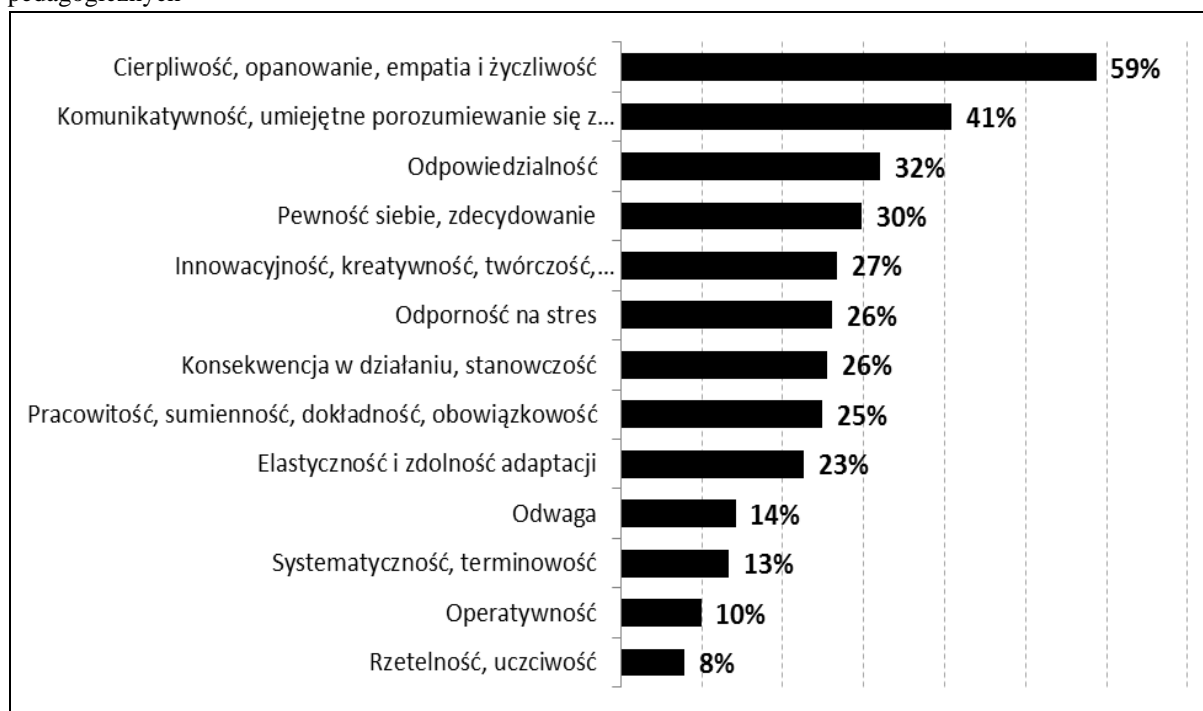

Źródło: opracowanie własne, n=492.

Prawie 70% respondentów uważa, że kompetencje nauczyciela w największym stopniu kształtuje prowadzenie lekcji. Blisko połowa ankietowanych studentów sądzi natomiast, że kompetencje te w największym stopniu kształtuje obserwacja zajęć nauczyciela oraz asystowanie mu. Z kolei od 8% do 22% respondentów uważa, że kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego w największym stopniu kształtowane są podczas organizowania zawodów sportowych, obserwacji zajęć innego studenta oraz organizacji i prowadzenia wycieczek.

Następne pytanie w kwestionariuszu ankiety dla studentów wychowania fizycznego dotyczyło kształtowanych cech osobowościowych podczas odbywania praktyk pedagogicznych. Najwięcej respondentów (59%) wskazało na cierpliwość, opanowanie, empatię i życzliwość jako zbiór cech najbardziej kształtowanych podczas praktyk pedagogicznych. Wiele osób (ponad 40%) wskazało też na komunikatywność oraz umiejętne porozumiewanie się z uczniami. Najmniej natomiast respondentów (8%) twierdzi, że podczas praktyk pedagogicznych kształtowane są rzetelność i uczciwość. Niewiele osób (od około 10% do 14%) wskazało też na odwagę, systematyczność i terminowość czy operatywność.

Wykres 36. Cechy osobowości studentów wychowania fizycznego kształtowane ich zdaniem w trakcie praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne, n=494.

Wśród mocnych stron praktyk pedagogicznych studenci wychowania fizycznego najczęściej wskazywali cenne rady i uwagi nauczycieli, poznanie własnych braków w przygotowaniu do zawodu nauczyciela wychowania fizycznego oraz możliwość poznania pracy w szkole (od 50% do 62% wskazań). Najmniej osób natomiast uważa, że mocną stroną praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego jest wykorzystanie i ugruntowanie wiedzy oraz wykorzystanie umiejętności z przedmiotów praktycznych na uczelni (odpowiednio 20% i 25% wskazań). Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia wykres 37.

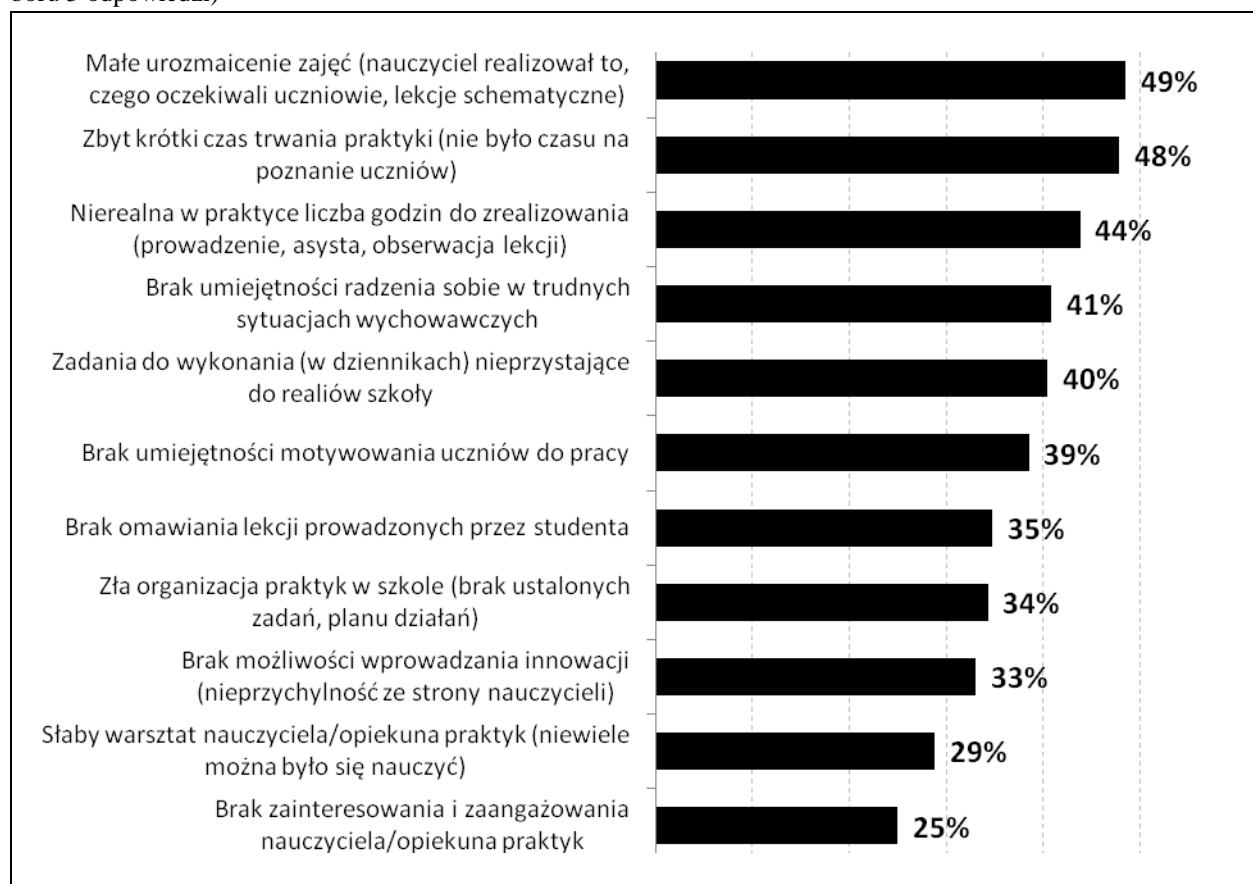
Wykres 37. Mocne strony praktyk pedagogicznych zdaniem studentów wychowania fizycznego (możliwość wyboru 5 odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne, n=487.

Z kolei wśród słabych stron praktyk pedagogicznych studenci wychowania fizycznego najczęściej wskazywali małe urozmaicenie zajęć (nauczyciel realizował to, czego oczekiwali uczniowie, przez co lekcje były schematyczne), zbyt krótki czas trwania praktyk – przez co nie było czasu na poznanie uczniów – oraz nierealną w praktyce liczbę godzin do zrealizowania zarówno obserwacji zajęć, jak i asystowania nauczycielowi opiekującemu się praktykantem i samodzielnego prowadzenia zajęć (od 44% do 49% wskazań). Najmniej osób uważało natomiast, że słabą stroną praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego jest brak zainteresowania i zaangażowania nauczyciela będącego opiekunem praktyk oraz słaby warsztat opiekuna praktyk (odpowiednio 25% i 29% wskazań). Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawia wykres 38.

Wykres 38. Słabe strony praktyk pedagogicznych zdaniem studentów wychowania fizycznego (możliwość wyboru 5 odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne, n=472.

Wykres 39. przedstawia rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące czynników szczególnie utrudniających studentom wychowania fizycznego efektywną pracę w trakcie praktyk pedagogicznych. Studenci najczęściej wskazywali (45%), że takim czynnikiem jest brak podstawowego sprzętu sportowego. Ponadto zdaniem wielu respondentów pracą podczas praktyk pedagogicznych utrudnia brak umiejętności pracy głosem (41% wskazań), brak umiejętności pozwalających na egzekwowanie poleceń kierowanych do uczniów (38% wskazań) oraz brak umiejętności oceniania uczniów (36% wskazań). Natomiast najmniej studentów wychowania fizycznego uważa, że pracą podczas praktyk pedagogicznych utrudnia niewielka znajomość metodyki nauczania w niektórych dyscyplinach sportowych (12% wskazań), niechęć nauczyciela będącego opiekunem praktyk, brak zainteresowania i pomocy z jego strony (18% wskazań) oraz brak umiejętności panowania nad grupą (25% wskazań).

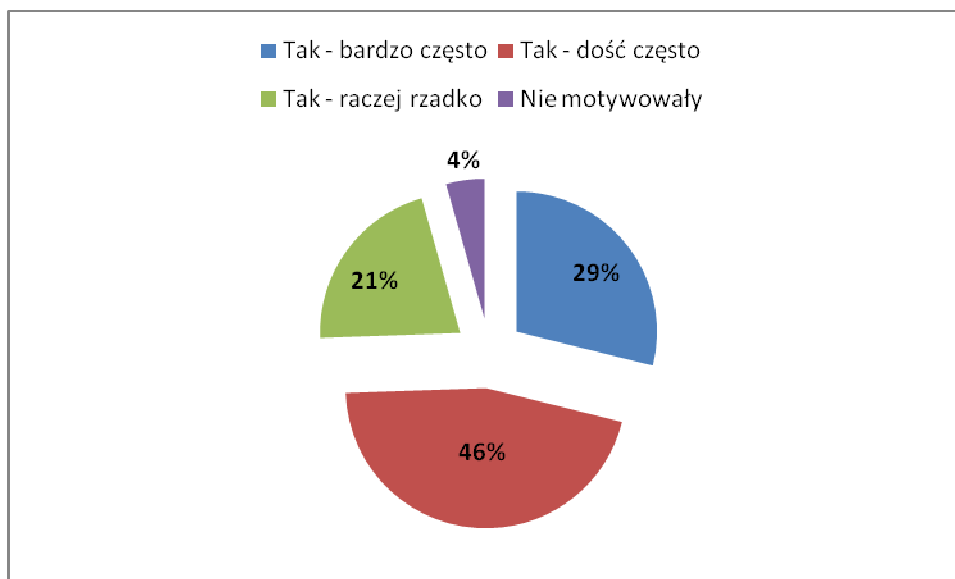
Wykres 39. Czynniki szczególnie utrudniające studentom wychowania fizycznego efektywną pracę w trakcie praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne, n=458.

W kontekście słabych stron praktyk pedagogicznych bardzo ważne są czynności, które sprawiają studentom wychowania fizycznego największe trudności w trakcie odbywania praktyk. Zdaniem respondentów najczęściej należą do nich czynności wychowawcze (46% wskazań). Blisko 25% studentów ma problemy z czynnościami organizacyjnymi, a 21% ze współpracą w środowisku szkolnym. Ponadto 19% nie radzi sobie z czynnościami dydaktycznymi, a 14% z przygotowaniem się do zajęć. Jednakże 75% studentów uważa, że sposoby realizacji praktyk pedagogicznych bardzo często lub dość często motywowały ich do samodzielnego działania i doskonalenia się. Co piąty student uważa, że działa się tak rzadko, a jedynie 4% twierdzi, że sposoby realizacji praktyk pedagogicznych nie motywowały ich do samodzielnego działania i doskonalenia się. Szczegółowy rozkład odpowiedzi studentów wychowania fizycznego biorących udział w badaniu kwestionariuszowym na temat wpływu sposobów realizacji praktyk pedagogicznych na ich motywację do samodzielnego działania i doskonalenia się przedstawia wykres 40.

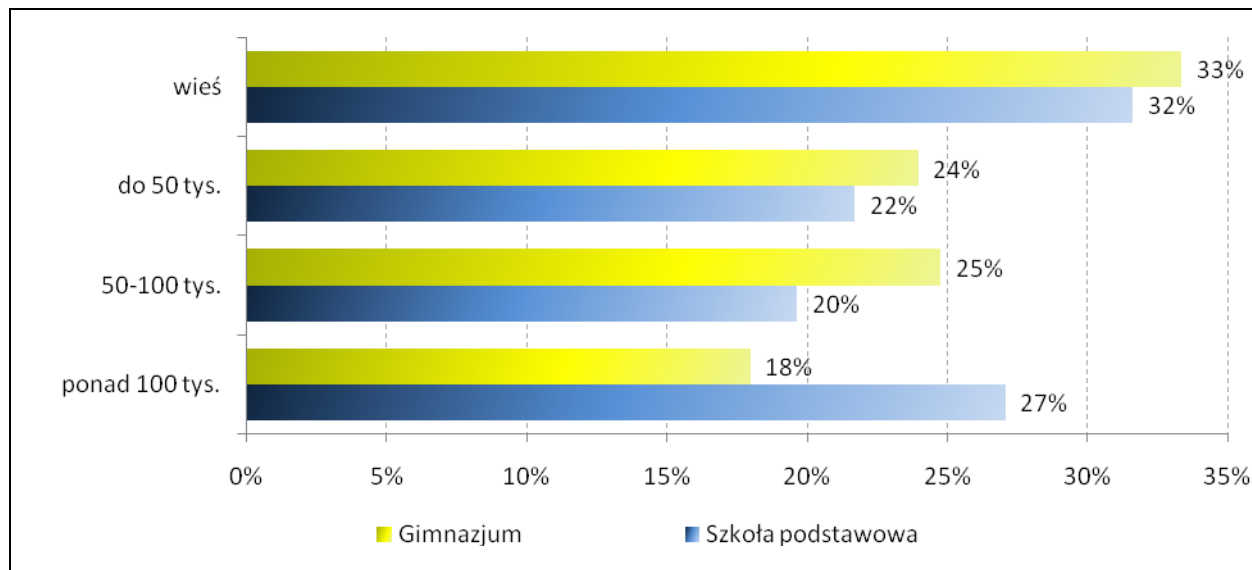
Wykres 40. Czy sposoby realizacji praktyk pedagogicznych motywowały studentów wychowania fizycznego do samodzielnego działania i doskonalenia się?

Źródło: opracowanie własne, n=458.

Na wykresie 41. przedstawiono, jaki odsetek studentów odbywał praktyki na wsi, a jaki w mieście do 50 tysięcy mieszkańców, do 100 tysięcy mieszkańców i powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Najwięcej studentów wychowania fizycznego odbywało praktyki pedagogiczne w szkołach wiejskich – zarówno w szkołach podstawowych (32% badanych), jak i gimnazjach (33% badanych). W mieście do 50 tysięcy mieszkańców 24% ankietowanych odbywało praktyki w gimnazjach, a 22% w szkołach podstawowych. W mieście od 50 do 100 tysięcy mieszkańców proporcje wyglądały podobnie (25 i 20%). W miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców chętniej odbywano praktyki w szkołach podstawowych (27%) niż w gimnazjach (18%). Można zauważyć, że wraz ze wzrostem wielkości miasta maleje liczba chętnych osób do odbywania praktyk w gimnazjum.

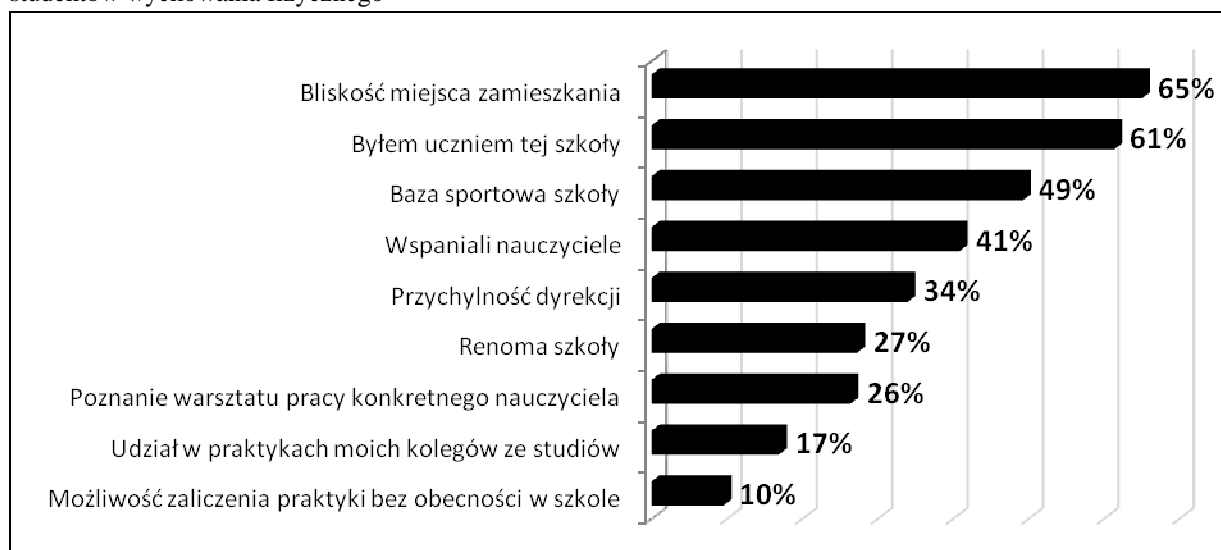
Wykres 41. Miejsce odbywania praktyk pedagogicznych studentów wychowania fizycznego

Źródło: opracowanie własne, n=496.

Kolejną ważną kwestią jest poznanie odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki wpływają na wybór danej szkoły jako miejsca odbycia praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego (por. wykres 42.). Zdecydowana większość kieruje się przy wyborze szkoły jej bliskością od miejsca zamieszkania (65% badanych). Drugim warunkiem gwarantującym wybór miejsca odbywania praktyk pedagogicznych przez 61% ankietowanych jest wcześniejsze bycie uczniem danej szkoły. Niemal połowa studentów wychowania fizycznego przy wyborze miejsca praktyk pedagogicznych sugeruje się jakością bazy sportowej szkoły, w której zamierza odbyć praktyki. Część studentów (41%) uznaje, że wspaniali nauczyciele w danej szkole przesądzają o wyborze miejsca odbycia praktyk pedagogicznych. Najmniej ankietowanych (10%) przy wyborze miejsca praktyk pedagogicznych kieruje się możliwością uzyskania zaliczenia praktyk bez obecności w szkole i udziału w jakichkolwiek zajęciach. Natomiast prawie co szósty respondent przy wyborze miejsca praktyk pedagogicznych kieruje się wyborami swoich znajomych, kolegów ze studiów.

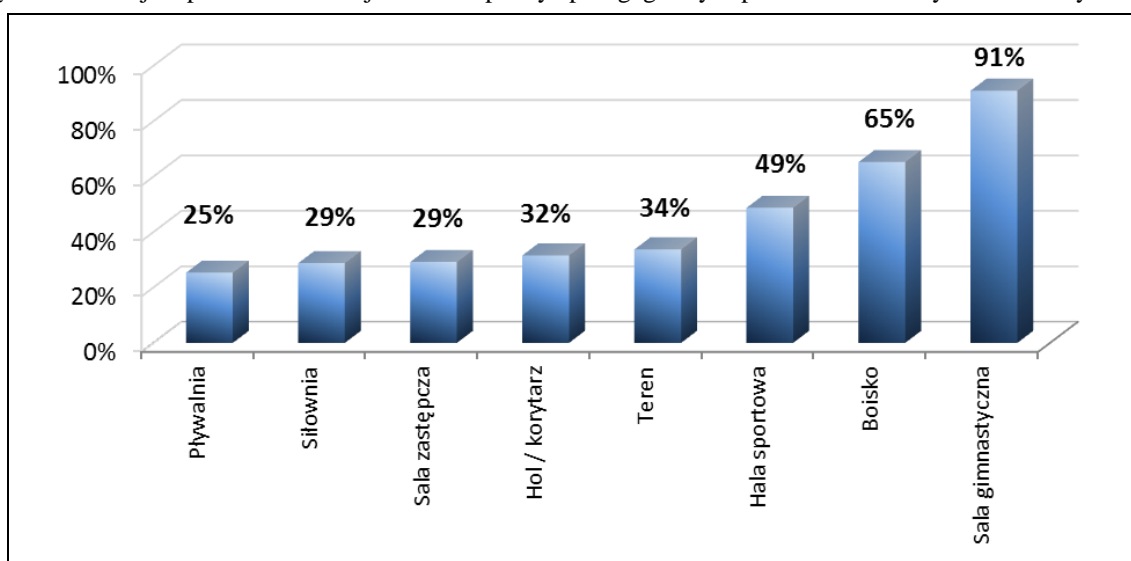
Wykres 42. Czynniki wpływające na wybór danej szkoły jako miejsca odbycia praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego

Źródło: opracowanie własne, n=463.

Wykres 43. prezentuje rozkład odpowiedzi na pytanie o miejsce prowadzenia lekcji w trakcie odbywania praktyk pedagogicznych. Przepytano 466 studentów wychowania fizycznego, wśród których aż 91% stwierdziło, że prowadziło zajęcia na sali gimnastycznej. Prawie 2/3 respondentów uczyło wychowania fizycznego na boisku, a 49% na hali sportowej. Warto zauważyć, że niemal 1/3 studentów prowadziła lekcje wychowania fizycznego na holu czy korytarzu, a jedynie 25% na basenie oraz 29% na siłowni. Przedstawia to dość realistyczny stan wyposażenia szkół w niezbędne pomieszczenia czy miejsca do prowadzenia aktywnych zajęć wychowania fizycznego z uczniami.

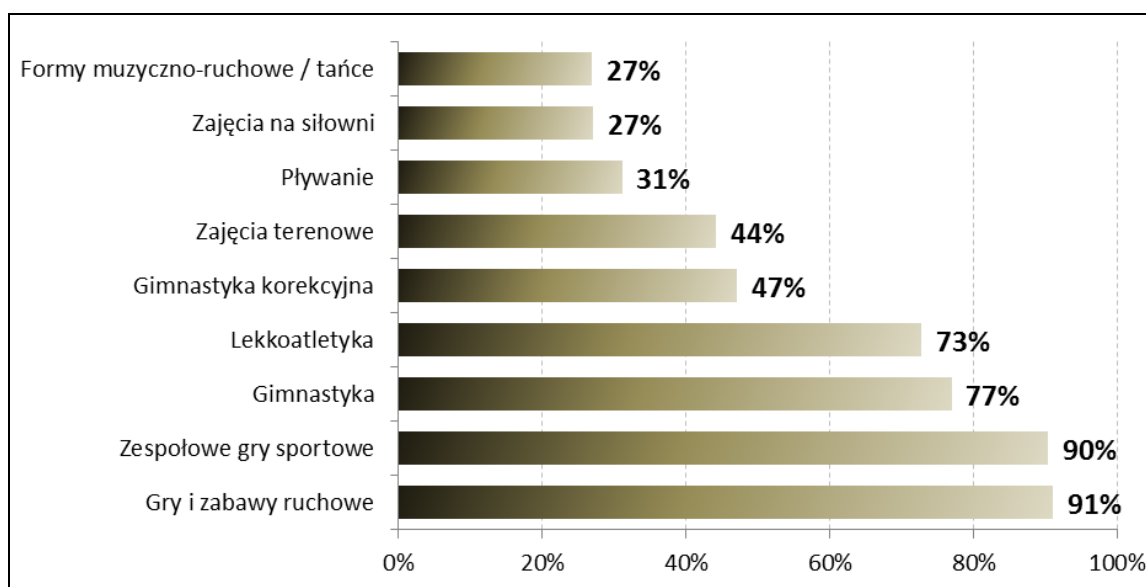
Wykres 43. Miejsce prowadzenia lekcji w trakcie praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego

Źródło: opracowanie własne, n=466.

W następnej kolejności studenci odpowiadali, jakie działy programu wychowania fizycznego zostały zrealizowane podczas trwania ich praktyk pedagogicznych. Ponad 90% respondentów wymieniło gry i zabawy ruchowe, a 90% zespołowe gry sportowe. Ponad 3/4 ankietowanych nauczało podczas praktyk gimnastyki, a prawie 3/4 lekkoatletyki. Prawie 50% studentów miało natomiast możliwość zrealizowania gimnastyki korekcyjnej podczas trwania praktyk pedagogicznych. Z kolei 44% ankietowanych prowadziło zajęcia w terenie, prawie 1/3 na pływalni, a 27% na siłowni. Również 27% studentów wychowania fizycznego podczas praktyk realizowało program nauki tańca i różnych form muzyczno-ruchowych.

Wykres 44. Działy programu wychowania fizycznego realizowane w czasie praktyk pedagogicznych przez studentów

Źródło: opracowanie własne, n=476.

Następnie zapytano studentów wychowania fizycznego o metody prowadzenia przez nich zajęć w trakcie trwania praktyk pedagogicznych. Odpowiedziało 491 osób, spośród których 71% wymieniło metodę naśladowczą-ściśłą, a 68% metodę zadaniową-ściśłą. Dość popularna była również metoda zabawowa-klasyczna (61% wskazań) oraz zabawowa-naśladowcza (52% wskazań). Znacznie mniej popularna była metoda bezpośredniej celowości ruchu (29% wskazań), metoda problemowa (28% wskazań), metoda programowanego uczenia się (20% wskazań) oraz metoda ruchowej ekspresji twórczej (19% wskazań). Najrzadziej stosowano natomiast metody programowanego usprawniania się. Wskazało je jedynie 18% studentów wychowania fizycznego.

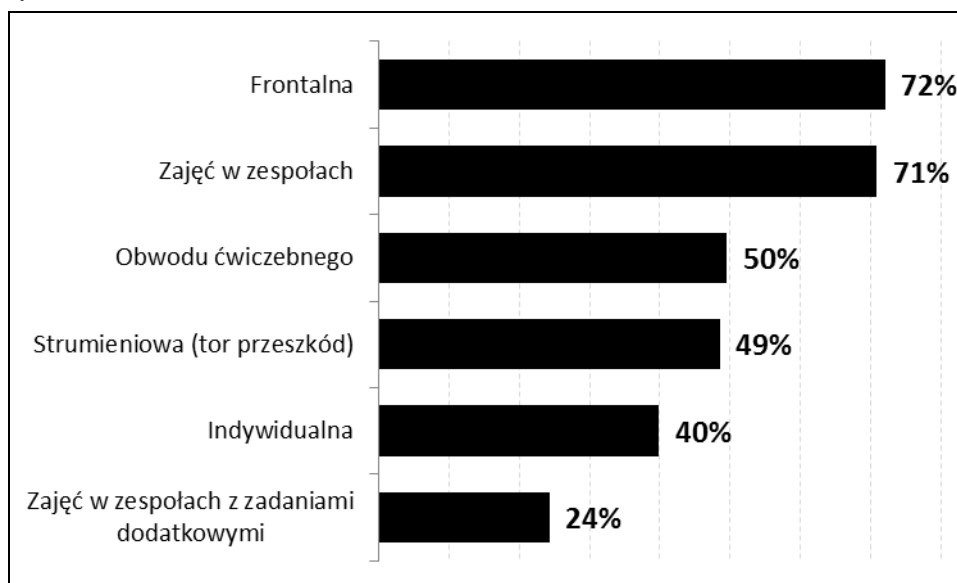
Wykres 45. Metody prowadzenia zajęć stosowane przez studentów wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne, n=491.

Ostatnim pytaniem skierowanym do studentów wychowania fizycznego było pytanie o używane formy prowadzenia zajęć w trakcie trwania praktyk pedagogicznych. Największą popularnością (72% wskazań) cieszyła się forma frontalna. Jedyne o 1 punkt procentowy rzadziej realizowane były przez respondentów zajęcia w zespołach. Połowa ankietowanych podczas praktyk pedagogicznych stosowała formy obwodu ćwiczebnego, 49% studentów stosowało formę strumieniową (tor przeszkód), a 40% respondentów stosowało podejście indywidualne w nauczaniu. Najrzadziej natomiast prowadzono zajęcia w zespołach z zadaniami dodatkowymi. Wskazało na nie 24% studentów wychowania fizycznego z regionu mazowieckiego.

Wykres 46. Formy prowadzenia zajęć stosowane przez studentów wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych

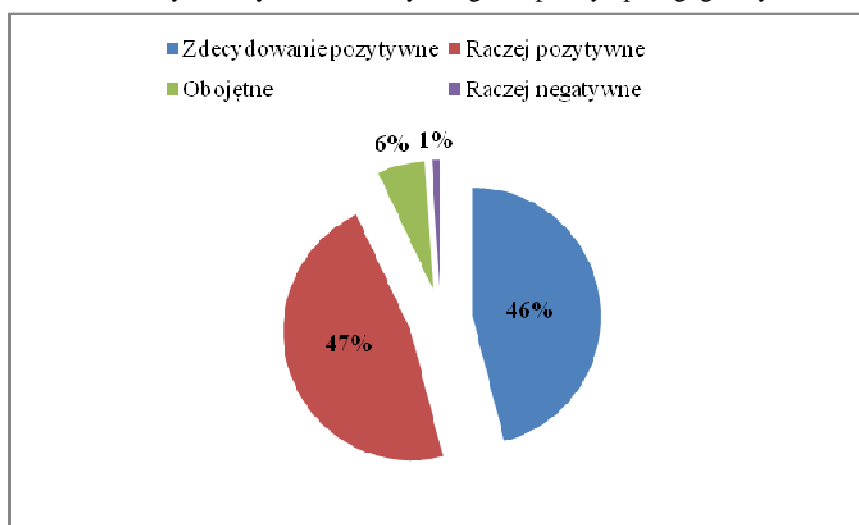
Źródło: opracowanie własne, n=494.

3.3. Badanie kwestionariuszowe wśród nauczycieli

Uczestnikami badania kwestionariuszowego wśród nauczycieli było 106 osób nauczających wychowania fizycznego w szkołach podstawowych i gimnazjalnych znajdujących się na obszarze województwa mazowieckiego. Jego celem było poznanie opinii nauczycieli odnośnie przydatności i efektywności obecnie realizowanych programów praktyk pedagogicznych na mazowieckich uczelniach wyższych na kierunku wychowanie fizyczne.

Pierwsze pytanie bada nastawienie nauczycieli wychowania fizycznego do praktyk pedagogicznych. Odpowiedzi na nie przedstawiono na wykresie 47.

Wykres 47. Nastawienie nauczycieli wychowania fizycznego do praktyk pedagogicznych

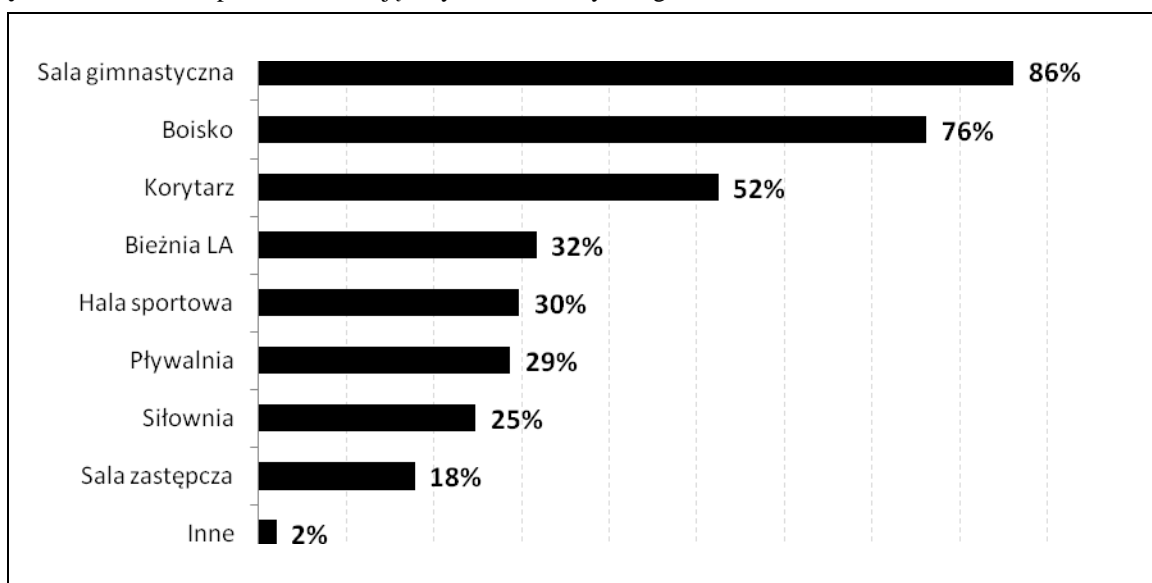

Źródło: opracowanie własne, n=98.

Ogromna większość respondentów wypowiada się przychylnie na temat praktyk pedagogicznych realizowanych na mazowieckich uczelniach wyższych na kierunku wychowanie fizyczne. Niemal połowa nauczycieli ma nastawienie zdecydowanie pozytywne, a 47% raczej pozytywne. Jedynie dla sześcioprocentowej grupy respondentów odbywanie praktyk przez studentów w szkołach jest obojętne, a marginalna część (1%) z badanej próby osób wypowiada się raczej negatywnie.

Wykres 48. przedstawia rozkład odpowiedzi pedagogów na pytanie o warunki prowadzenia zajęć wychowania fizycznego w ich szkołach. Niemal 90% respondentów potwierdza, że lekcje wychowania fizycznego odbywają się u nich na sali gimnastycznej. Ponad 3/4 nauczycieli prowadzi zajęcia wychowania fizycznego również na boisku. Aż 52% nauczycieli deklaruje natomiast, że lekcje wychowania fizycznego odbywają się na szkolnych korytarzach. Prawie co szósty respondent jako miejsce prowadzenia zajęć podał salę zastępczą. Natomiast zaledwie 29% lekcji wychowania fizycznego odbywa się na basenie, a 25% na siłowni. Z kolei 2% odpowiedzi nauczycieli dotyczyło innych miejsc przeznaczonych do realizowania zajęć wychowania fizycznego.

Wykres 48. Warunki prowadzenia zajęć wychowania fizycznego w szkołach

Źródło: opracowanie własne, n=101.

Kolejne pytanie w kwestionariuszu ankiety odnosi się do opinii nauczycieli wychowania fizycznego na temat nadzoru nad studentem w trakcie praktyk pedagogicznych. W 96% przypadków studenci posiadają nadzór ze strony opiekuna czy też kierownika praktyk ze strony szkoły wyższej, który pomaga im w pracy. Jedynie 4% studentów na praktykach nie ma takiego nadzoru. W 73% przypadków praktyki są nadzorowane (np. poprzez hospitację) z ramienia uczelni w zakresie merytorycznym i formalnym. W 27% przypadków są natomiast

tego pozbawione. Pokazuje to, że zdecydowana większość studentów wychowania fizycznego jest nadzorowana bezpośrednio w czasie odbywania praktyk pedagogicznych w szkołach. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na powyższe pytanie przedstawia wykres 49.

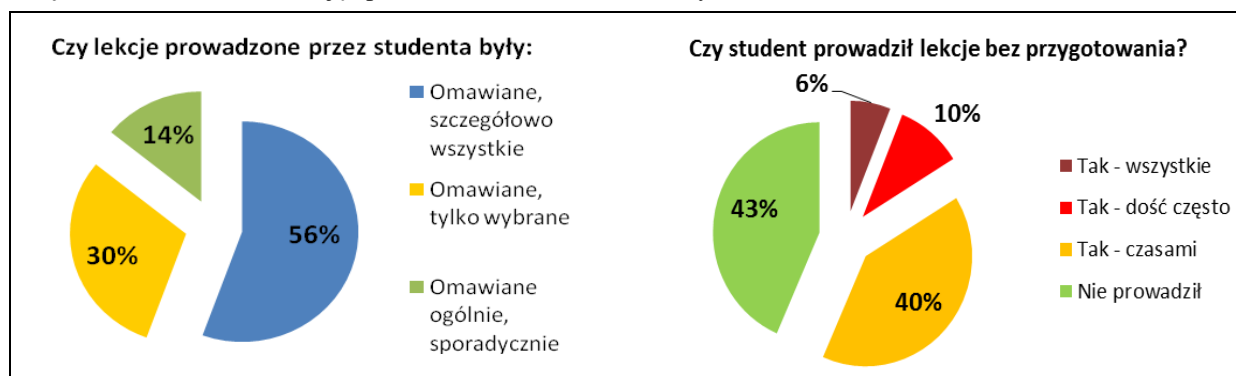
Wykres 49. Nadzór nad studentem wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych

Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie 50. zaprezentowano opinię nauczycieli na temat prowadzonych zajęć przez studentów podczas trwania praktyk pedagogicznych. Ponad połowa respondentów twierdzi, że wszystkie lekcje wychowania fizycznego były omawiane szczegółowo, a 30% uważa, że omawiane były tylko wybrane lekcje prowadzone przez praktykanta. Z kolei 14% nauczycieli zaobserwowało, że zajęcia prowadzone przez studentów były omawiane sporadycznie i ogólnie, a nie szczegółowo. Około 56% zapytanych pedagogów przyznało, że studenci prowadzili lekcje bez przygotowania – 40% uznaje, że działo się to czasami, 10% iż dość często, a 6% uważa, że wszystkie zajęcia studenci prowadzili bez przygotowania. Natomiast 43% nauczycieli uważa, że studenci byli przygotowani do prowadzenia zajęć.

Wykres 50. Prowadzenie zajęć przez studentów – ocena nauczycieli

Źródło: opracowanie własne, n=99

W następnym pytaniu (por. wykres 51.) respondenci mieli za zadanie wymienić formy pracy stosowane w czasie praktyki pedagogicznej, które najskuteczniej kształtują umiejętno-

ści studentów wychowania fizycznego. Najwięcej, bo aż 94% odpowiedzi dotyczyło prowadzenia lekcji. Niewiele mniej (92%) respondentów uznało, że najskuteczniejszą formą jest asystowanie nauczycielowi. Ponad 80% nauczycieli obserwację zajęć nauczyciela uważa za skuteczną formę nauki dla studenta. Z kolei 67% zapytanych pedagogów widzi szansę na rozwój dla studenta poprzez organizowanie zawodów sportowych. Ponad połowa osób ankietowanych uznała, że obserwacja zajęć innego studenta może być dla praktykanta budująca, a 53% nauczycieli uważa, że organizowanie i prowadzenie wycieczek jest najskuteczniejszą formą kształtowania umiejętności studentów.

Wykres 51. Formy pracy stosowane w czasie praktyki pedagogicznej, które zdaniem nauczycieli najskuteczniej kształtują umiejętności studentów wychowania fizycznego

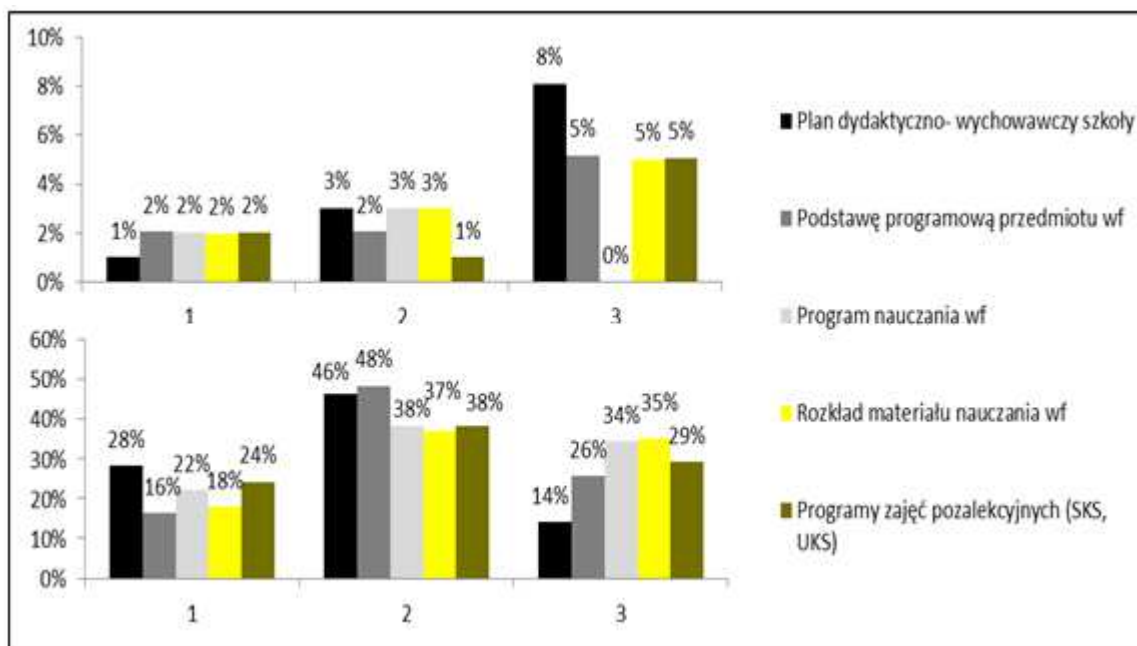

Źródło: opracowanie własne, n=99.

Wykres 52. zawiera rozkład odpowiedzi na pytanie – w jakim stopniu zdaniem nauczycieli wychowania fizycznego praktykant poznał wybrane sfery pracy. Można było przyznawać ocenę stopnia zapoznania się z nimi w skali od zera do pięciu, gdzie zero oznaczało najslabiej, a pięć – najmocniej. Jak można zauważyć na podstawie informacji zamieszczonych na wykresie 52., większość odpowiedzi przypadło na ocenę trzy, cztery i pięć. Natomiast zero czy jeden przyznała niewielka część nauczycieli. Oznacza to, że zdaniem respondentów student w większym stopniu poznali wymienione sfery pracy, niż ich nie poznali. Najwięcej (w ocenach od jeden do trzy), bo 8% respondentów stwierdziło, że stopień znajomości planu dydaktyczno-wychowawczego szkoły przez studenta ocenia na trzy, czyli średnio. Oceny cztery i pięć były przeważające, co oznacza, że praktykanci w stopniu dobrym i bardzo dobrym poznali plan dydaktyczno-wychowawczy szkoły, podstawę programową przedmiotu wychowanie fizyczne, program nauczania wychowania fizycznego, rozkład materiału nauczania wychowania fizycznego oraz programy zajęć pozalekcyjnych (np. SKS – Szkolny

Klub Sportowy, UKS – Uczniowski Klub Sportowy). Prawie połowa ankietyowanych stwierdziła, że podstawę programową i plan dydaktyczno-wychowawczy szkoły studenci opanowali w stopniu dobrym. Pozostałe sfery pracy również najczęściej (około 37–38%) opanowywane były w stopniu dobrym.

Wykres 52. Stopień, w jakim zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego student poznał wybrane sfery pracy podczas praktyk pedagogicznych

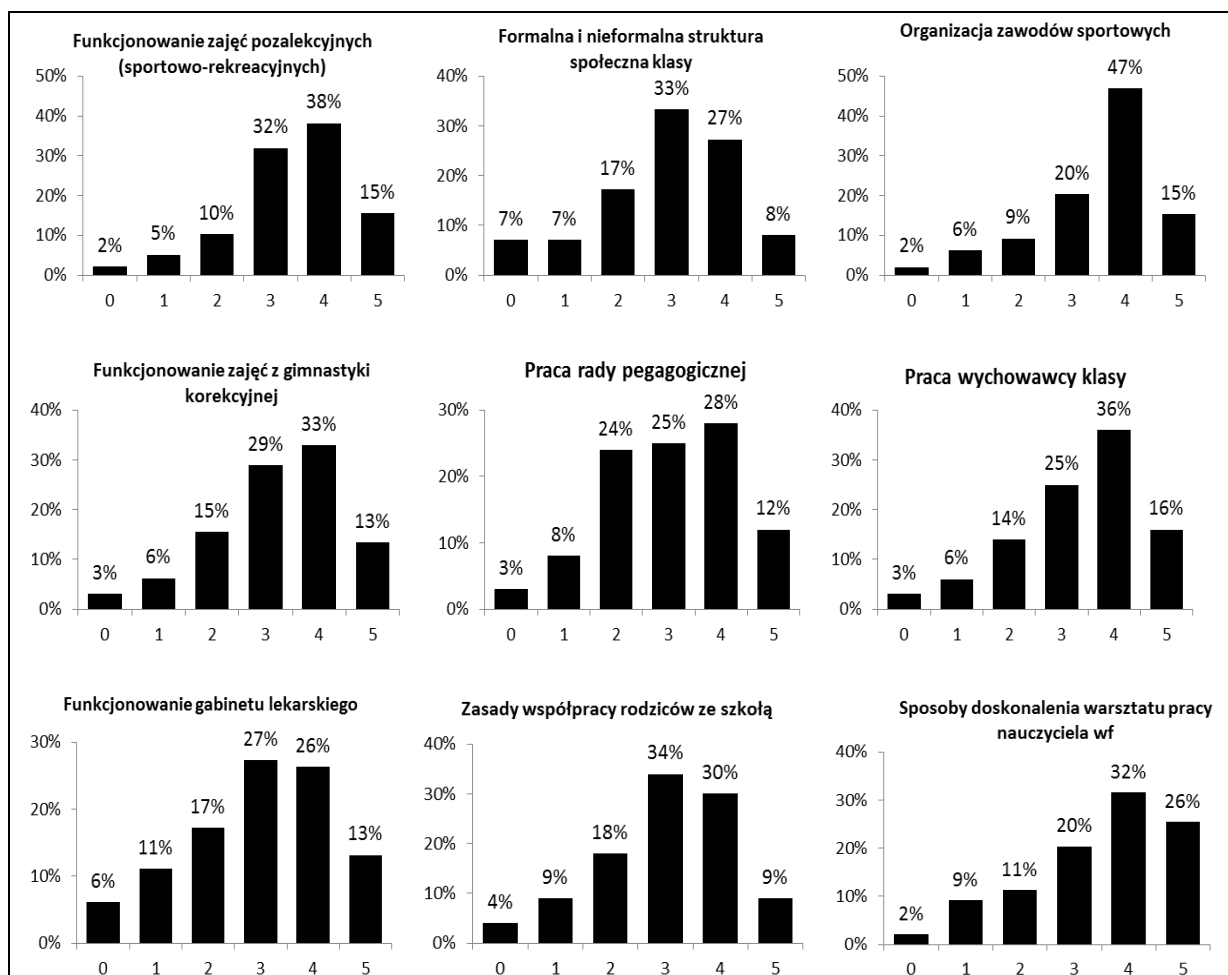

Źródło: opracowanie własne, n=100.

Nauczycieli wychowania fizycznego zapytano także o zakres, w jakim studenci interesowali się poszczególnymi elementami pracy nauczyciela podczas odbywania praktyk pedagogicznych w szkołach podstawowych i gimnazjalnych (por. wykres 53.). Zasady funkcjonowania zajęć pozalekcyjnych, według nauczycieli, cieszyły się wśród praktykantów raczej dobrym (38% odpowiedzi) i średnim (32%) zainteresowaniem. Formalna i nieformalna struktura społeczna klasy oraz funkcjonowanie gabinetu lekarskiego również wzbudziło wśród studentów raczej średnie zainteresowanie (odpowiednio 33% i 27% odpowiedzi). W podobnym stopniu zaciekawienie wśród studentów skierowało się na zasady współpracy rodziców ze szkołą (34% odpowiedzi). Większe zainteresowanie (w stopniu dobrym – ocena 4) wzbudziły: organizacja zawodów sportowych (47%) oraz praca wychowawcy klasy (36%). Zaciekawienie pracą rady pedagogicznej zostało przez nauczycieli osądzone różnie. Procent odpowiedzi wahał się w podobnym stopniu między ocenami 2 a 4. Raczej większe zainteresowanie wzbudziły zasady funkcjonowania zajęć z gimnastyki korekcyjnej, natomiast najbardziej interesujące dla praktykantów, w opinii nauczycieli, były sposoby doskonalenia warsztatu pracy

nauczyciela wychowania fizycznego. Najmniejsze zainteresowanie w opinii respondentów (suma ocen 0 i 1) przypadało na funkcjonowanie gabinetu lekarskiego, formalne i nieformalne struktury społeczne w klasie oraz współpracę z rodzicami.

Wykres 53. Stopień zainteresowania studenta wychowania fizycznego w trakcie odbywania praktyk pedagogicznych poszczególnymi elementami pracy nauczyciela w ocenie nauczycieli

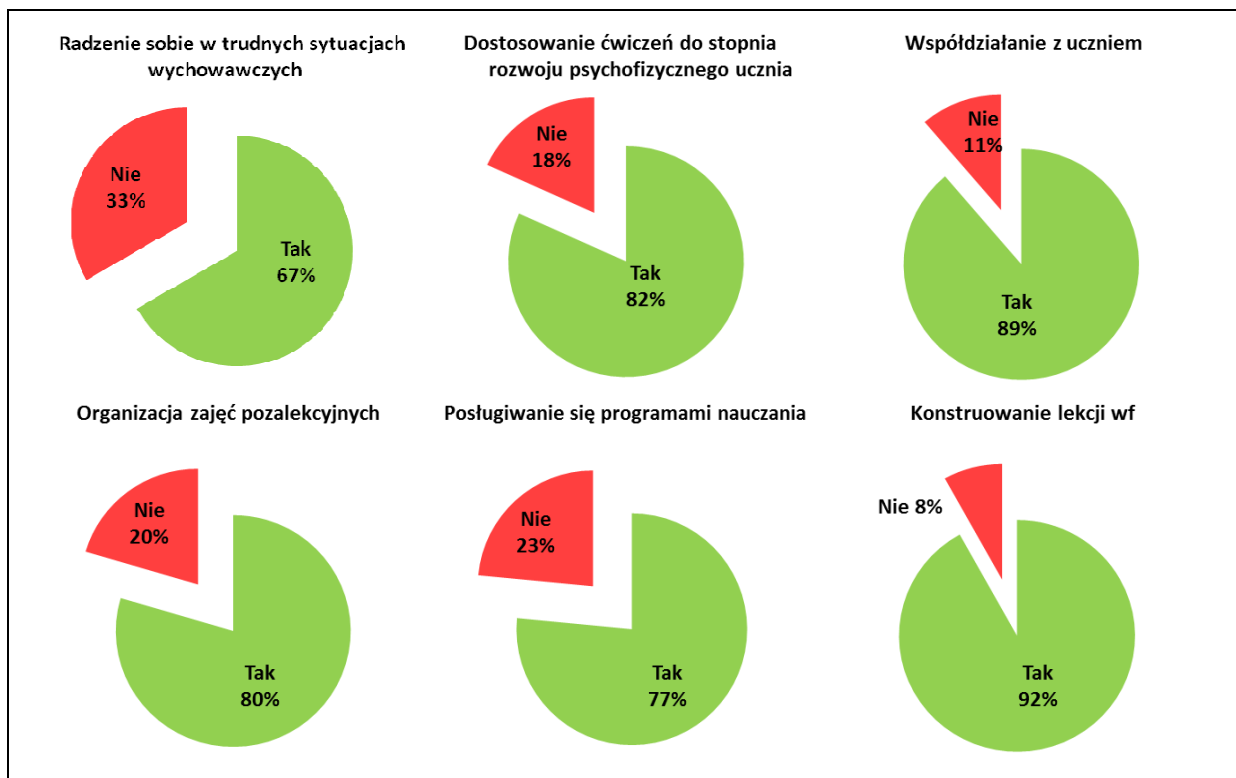
Źródło: opracowanie własne, n=100.

Następnie przedstawiono opinie nauczycieli wychowania fizycznego na temat wzrostu wiedzy i umiejętności studentów po odbyciu praktyk pedagogicznych w wybranych aspektach (por. wykres 54.). Zaliczało się do nich:

- radzenie sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych,
- dostosowywanie ćwiczeń do stopnia rozwoju psychofizycznego ucznia,
- współdziałanie z uczniem,
- organizacja zajęć pozalekcyjnych,
- posługiwanie się programami nauczania,
- konstruowanie lekcji wychowania fizycznego.

We wszystkich wymienionych, oprócz radzenia sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych, zaobserwowano aż w ponad 3/4 przypadków progres w wiedzy i umiejętnościach studenta po przebytych praktykach. Jedynie w przypadku radzenia sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych, według 33% respondentów, przebycie praktyk nie implikowało wzrostu tej umiejętności.

Wykres 54. Czy zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego w wyniku odbycia praktyki pedagogicznej przez studenta wzrosła jego wiedza i umiejętności w wybranych aspektach?

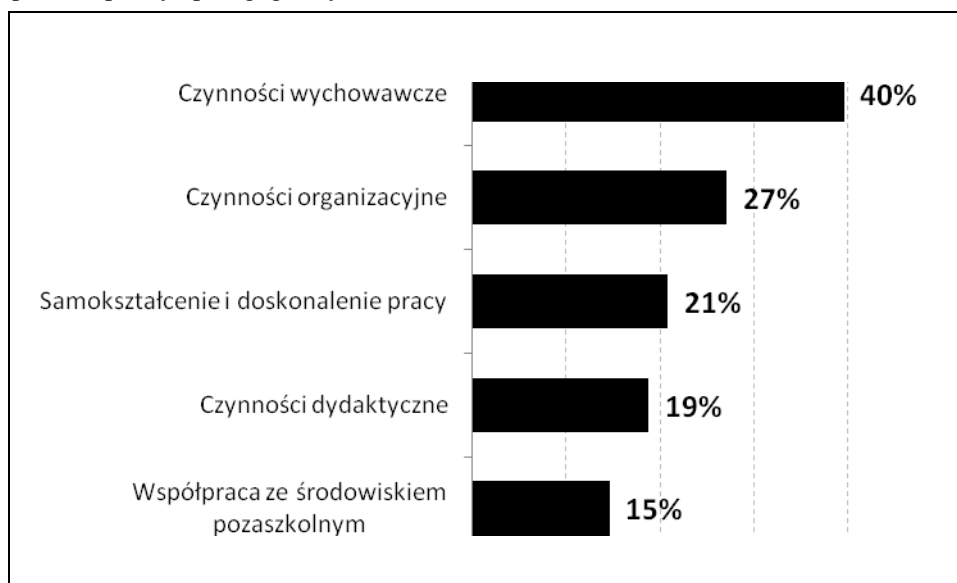
Źródło: opracowanie własne, n=99.

Kolejne pytanie skierowane do nauczycieli wychowania fizycznego dotyczyło czynności, które ich zdaniem przysporzyły studentom najwięcej problemów podczas trwania praktyk pedagogicznych. Według największej grupy respondentów (40%) były to czynności wychowawcze. Na kolejnych pozycjach znalazły się natomiast:

- czynności organizacyjne – 27% wskazań,
- samokształcenie i doskonalenie pracy – 21%,
- czynności dydaktyczne – 19%,
- współpraca ze środowiskiem pozaszkolnym – 15%.

Ujęcie graficzne problemu, o którym mowa powyżej, stanowi wykres 55.

Wykres 55. Czynności, które zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego sprawiały studentowi najwięcej problemów podczas praktyk pedagogicznych

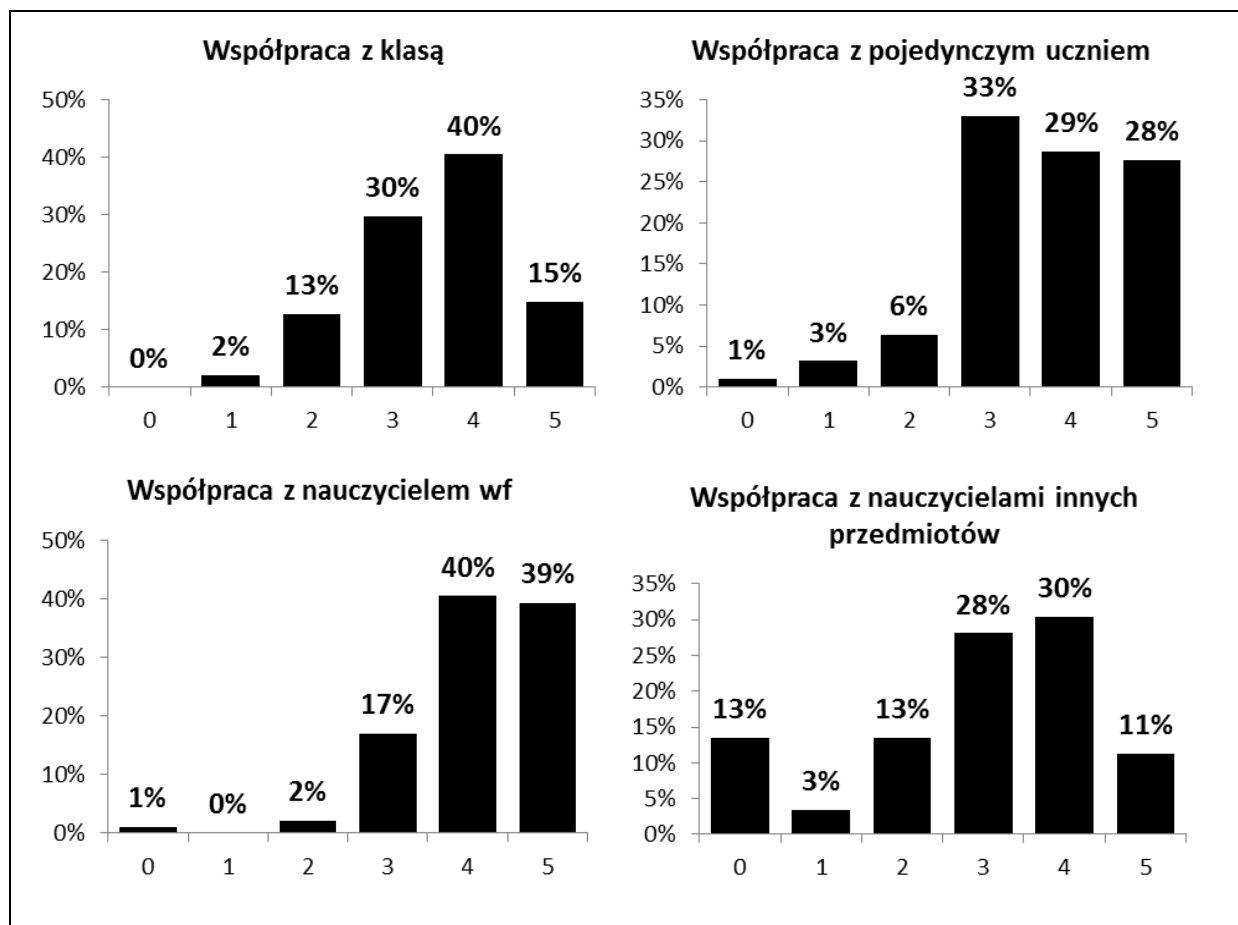
Źródło: opracowanie własne, n=48.

W następnej kolejności sprawdzono opinie nauczycieli na temat umiejętności współpracy studentów wychowania fizycznego będących na praktykach pedagogicznych w mazowieckich szkołach podstawowych i gimnazjalnych (por. wykres 56.). Wzięto przy tym pod uwagę:

- współpracę studenta z klasą,
- współpracę studenta z pojedynczym uczniem,
- współpracę studenta z nauczycielem wychowania fizycznego,
- współpracę studenta z nauczycielami innych przedmiotów.

Najlepiej została oceniona współpraca z nauczycielem wychowania fizycznego (40% w stopniu dobrym, 39% w stopniu bardzo dobrym, a 17% w stopniu dostatecznym). Równie dobrze osądzono współpracę z pojedynczym uczniem (mniej więcej równomierny rozkład odpowiedzi na oceny od 3 do 5 – od 28% do 33%). Współpracę z całą klasą oceniono już słabiej – przeważały oceny 3 i 4 (odpowiednio 30% i 40%). Najgorzej natomiast oceniono współpracę z nauczycielami innych przedmiotów – aż 16% odpowiedzi dotyczyło oceny 0 i 1, czyli najsłabszych w sugerowanej skali.

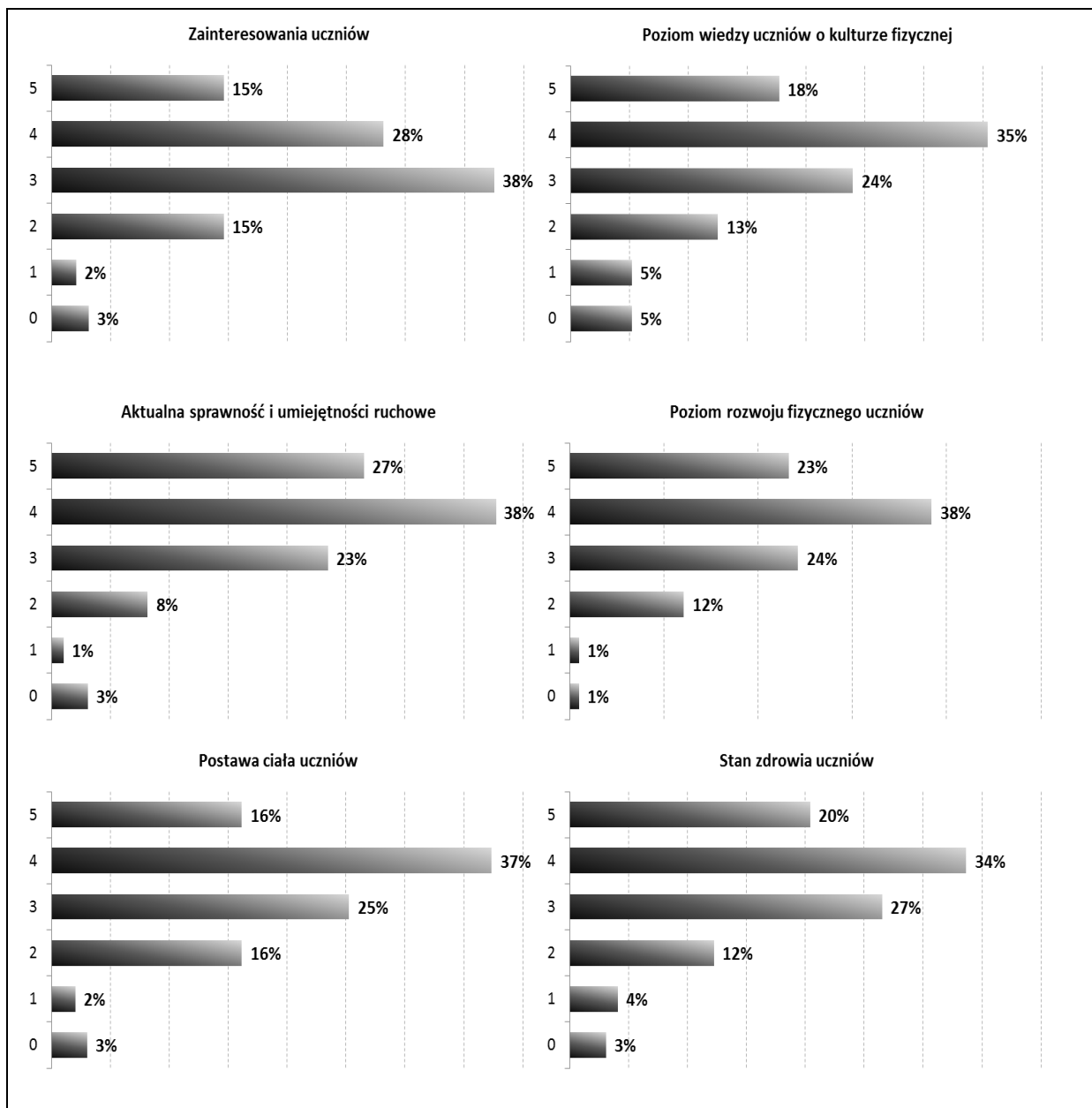
Wykres 56. Ocena umiejętności współpracy studenta wychowania fizycznego przez nauczyciela

Źródło: opracowanie własne, n=94.

Ostatnie pytanie skierowane do nauczycieli wychowania fizycznego, którego wyniki zaprezentowano na wykresie 57., odnosiło się do stopnia, w jakim student zapoznał się, zdaniem nauczyciela, z potrzebami uczniów podczas praktyk pedagogicznych. Według ankietowanych, studenci wychowania fizycznego najlepiej zapoznawali się z aktualną sprawnością i umiejętnościami ruchowymi uczniów (znaczną przewagą ocen 3 i 5 w pięciostopniowej skali ocen). Najwięcej respondentów (po około 35%) oceniło w stopniu dobrym umiejętność studenta zapoznania się ze stanem zdrowia uczniów, postawą ich ciała, poziomem rozwoju fizycznego oraz poziomem wiedzy uczniów o kulturze fizycznej. Najślabiej, choć nie bardzo źle, wypadło zapoznanie się z zainteresowaniami uczniów (53% dla ocen 2 i 3). Można zatem stwierdzić, że ogólnie mazowieccy nauczyciele wychowania fizycznego oceniają dość wysoki stopień zapoznania się studentów z potrzebami uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych.

Wykres 57. Stopień, w jakim student wychowania fizycznego zapoznał się zdaniem nauczyciela z potrzebami uczniów

Źródło: opracowanie własne, n=99.

Główne wnioski i rekomendacje

Na podstawie analiz przeprowadzonych w trakcie przygotowywania niniejszego opracowania wyciągnięto główne wnioski i sformułowano najważniejsze rekomendacje następującej treści:

- W województwie mazowieckim jest bardzo dobrze rozwinięta sfera nauki i szkolnictwa wyższego; na obszarze Mazowsza znajdują się 33 szkoły wyższe publiczne i 88 szkół wyższych niepublicznych, które oferują różnorodne kierunki i specjalności przygotowujące studentów do praktycznego stosowania zdobytej wiedzy, aktywności oraz kreatywnego działania. W pięciu z tych szkół wyższych można studiować wychowanie fizyczne – w Akademii Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Wyższej Szkole Kultury Fizycznej i Turystyki im. Haliny Konopackiej w Pruszkowie, Wyższej Szkole Edukacji w Sporcie w Warszawie, Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku oraz Politechnice Radomskiej.
- Nowa podstawa programowa wychowania fizycznego stwarza możliwość rozwoju ucznia zarówno pod kątem sprawności fizycznej i ruchu, jak również pod kątem zdobywania umiejętności i poszerzania wiedzy oraz zainteresowań sportem, rekreacją, tańcem, turystyką i zdrowiem; w każdym programie praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego powinny znaleźć się elementy związane ze sprawnością fizyczną i ruchem, ponadto rekomendowane jest, aby student odbywający praktykę na danym etapie edukacyjnym uczestniczył we wszystkich dodatkowo uruchomionych zajęciach w ramach wyżej wymienionych obszarów tematycznych.
- W województwie mazowieckim niewielki odsetek szkół (15% szkół ponadgimnazjalnych i 25% szkół podstawowych, wyjątek stanowią szkoły gimnazjalne – 62%) korzysta z możliwości realizacji zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych, co ma związek m.in. ze słabą współpracą placówek szkolnych z instytucjami i organizacjami sportowymi funkcjonującymi w środowisku lokalnym (skutek: niewystarczająca baza sportowa); jeżeli szkoła prowadzi wyżej wymienioną współpracę, rekomendowane jest, aby praktykan-ci czynnie w niej uczestniczyli.

- W województwie mazowieckim wśród uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych biorących udział w alternatywnych formach wychowania fizycznego najbardziej popularne są formy sportowe i rekreacyjno-zdrowotne, podczas realizacji których uczniowie najczęściej korzystają z takich obiektów sportowych jak basen, tereny biegowe, stadion lekkoatletyczny i lodowisko (wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych popularne są ponadto zajęcia na siłowni i strzelnicy). Najbardziej popularnymi zajęciami są natomiast gry zespołowe, pływanie i sporty wodne oraz lekkoatletyka (wśród uczniów szkół podstawowych powodzeniem cieszą się także zajęcia z gimnastyki, a wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – zajęcia z tańca oraz aerobiku i fitnessu); rekomendowane jest, aby student odbywający praktykę uczestniczył we wszystkich uruchomionych dodatkowo zajęciach, które cieszą się największym zainteresowaniem uczniów w szkołach na Mazowszu.
- Niemal wszyscy nauczyciele wychowania fizycznego uczący w województwie mazowieckim posiadają właściwe kwalifikacje, a ponad połowa posiada dodatkowe uprawnienia (przede wszystkim tytuł instruktora i/lub trenera). Zalecane jest, aby studenci wychowania fizycznego w miarę możliwości odbywali praktyki u nauczycieli posiadających wyżej wymienione dodatkowe uprawnienia.
- W regionie mazowieckim łącznie 16 szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych posiada własny basen – jest to jednak mniej niż jedna pływalnia na 100 szkół w regionie; poza tym ponad 1/3 szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących, prawie połowa szkół gimnazjalnych i ponad 2/3 szkół zawodowych na Mazowszu nie posiada podstawowego pomieszczenia do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego – sali gimnastycznej.
- Młodzież uzdolniona sportowo, tj. m.in. ćwicząca w klubach sportowych, może pobierać naukę w szkołach mistrzostwa sportowego i szkołach sportowych – na Mazowszu takich szkół jest odpowiednio 5 i 28.
- W województwie mazowieckim obserwuje się dodatni przyrost rzeczywisty (będący sumą przyrostu naturalnego i salda migracji ludności), a prognozy wskazują, że do 2030 roku liczba ludności regionu będzie wzrastać; może to skutkować wzrostem liczby dzieci i młodzieży, przez co rynek pracy zgłosi większe zapotrzebowanie na nauczycieli wychowania fizycznego.

- Ogólna sytuacja społeczno-gospodarcza mieszkańców województwa mazowieckiego, określona na podstawie aktywności ekonomicznej, wielkości zatrudnienia, skali bezrobocia oraz wysokości wynagrodzeń, na tle kraju jest bardzo dobra; jednakże pracownicy edukacji osiągają płace niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w regionie o około 28%.
- Mazowiecki rynek pracy nasycony jest nauczycielami wychowania fizycznego; poszukiwani są i będą jednak nauczyciele wychowania fizycznego posiadający dodatkowe uprawnienia – w szczególności instruktorzy sztuk walki (karate, judo itp.), pływania, narciarstwa i tańca, którzy będą mogli prowadzić zajęcia pozalekcyjne. Poszukiwani są i będą również nauczyciele wychowania fizycznego, którzy posiadają dodatkową specjalność (np. w zakresie nauczania przyrody, gimnastyki korekcyjno-kompensacyjnej, wychowania w rodzinie czy edukacji dla bezpieczeństwa), dzięki której będą bardziej elastyczni i atrakcyjni z punktu widzenia pracodawcy – bowiem np. w sytuacji mniejszego zapotrzebowania na nauczycieli wychowania fizycznego będą mogli nauczać innego przedmiotu; rekomendowane jest więc, aby studenci chcący w przyszłości zostać nauczycielami wychowania fizycznego:
 - w ramach studiów wybierali oprócz specjalności nauczycielskiej inną, nadającą im dodatkowe uprawnienia;
 - ubiegali się o uprawnienia instruktorskie w ramach tych dziedzin sportu, na które istnieje na rynku pracy największe zapotrzebowanie.

Na przykład na Akademii Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie w ramach studiów drugiego stopnia można m.in. wybrać specjalność gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna, uzyskać uprawnienia instruktora sportu lub trenera boksu, judo, narciarstwa alpejskiego, narciarstwa klasycznego, pływania, zapasów stylu wolnego czy też instruktora rekreacji ruchowej w dziedzinie narciarstwa biegowego, narciarstwa zjazdowego itp.⁵¹

- Zapotrzebowanie na nauczycieli wychowania fizycznego w dużej mierze zależy od regulacji prawnych, polityki kadrowej dyrektorów szkół i polityki samorządów terytorialnych, jak również od procesów demograficznych i sytuacji społeczno-kulturowo-gospodarczej regionu. Nauczycielowi wychowania fizycznego łatwiej jest znaleźć pracę w Warszawie i aglomeracji warszawskiej

⁵¹ Strona internetowa Akademii Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie, http://www.awf.edu.pl/page2_1_2.html [data dostępu: 20.07.2011].

niż w innych miastach, miasteczkach i wsiach województwa mazowieckiego – dzieje się tak dlatego, że w stolicy kraju i okolicach jest lepsza sytuacja społeczna, kulturowa i gospodarcza niż na pozostałych obszarach w regionie oraz więcej ludności tu napływa niż odpływa, dzięki czemu powstają nowe osiedla mieszkaniowe i szkoły, a tym samym generowany jest popyt na nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego.

- W województwie mazowieckim studenci wychowania fizycznego studiów stacjonarnych przeważnie posiadają (w przeciwieństwie do studentów studiów niestacjonarnych) klarowny program praktyk pedagogicznych, mają precyzyjnie określony termin i czas trwania praktyk, dobry dziennik praktyk oraz są dobrze przygotowani zarówno pod kątem merytorycznej strony pracy w zawodzie nauczyciela, jak i administracyjnej. Rekomendowane jest zatem, aby mazowieckie szkoły wyższe w takim samym stopniu przygotowywały do praktyk pedagogicznych studentów wychowania fizycznego studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych.
- W województwie mazowieckim problemem jest krótki czas trwania praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego oraz ich niewłaściwy termin; rekomenduje się zmiany w tej kwestii, przy czym należy pamiętać, aby praktyki:
 - nie odbywały się we wrześniu, tj. na początku roku szkolnego, ani w czerwcu, tj. na końcu roku szkolnego;
 - nie odbywały się wcześniej niż po zajęciach z metodyki nauczania wychowania fizycznego oraz organizacji i prawa w oświacie – przed przystąpieniem do praktyk rekomenduje się weryfikację wiedzy studenta w tym obszarze w formie egzaminu przeprowadzonego na koniec zajęć teoretycznych.
- W województwie mazowieckim problemem jest brak przygotowania studentów wychowania fizycznego do praktyk pod kątem problemów wychowawczych. Rekomendowane jest zatem, aby szkoły wyższe wyposażały studenta przed praktyką w kompetencje komunikacyjne, a także wychowawcze (można tego dokonać na przykład wprowadzając do programu studiów zajęcia w formie ćwiczeń prowadzone przez psychologa, podczas których studenci ćwiczyliby nawiązywanie poprawnych relacji z tak zwanymi trudnymi uczniami i staraliby się rozwiązywać problemy natury wychowawczej).

- W regionie mazowieckim studenci wychowania fizycznego nie są przygotowani do prowadzenia zajęć lekcyjnych w klasach integracyjnych; rekomendowane jest zatem wprowadzenie do programu studiów na kierunku wychowanie fizyczne specjalnego wychowania fizycznego.
- W regionie mazowieckim studenci wychowania fizycznego przychodzący na praktykę nie dysponują wiedzą ogólną z organizacji pracy w szkole oraz nie posiadają odpowiedniego stroju do prowadzenia zajęć. Rekomendowane jest zatem, aby szkoły wyższe zaopatrzały studentów przed przystąpieniem do praktyk w wiedzę ogólną dotyczącą organizacji pracy w szkole, zapewniając im tym samym poczucie bezpieczeństwa i łatwości odnalezienia się w nowym środowisku, oraz w wiedzę dotyczącą właściwego stroju do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego;
- Problemem w województwie mazowieckim jest niewielkie zaangażowanie w realizację praktyk studentów studiów niestacjonarnych, którzy nie są zainteresowani w przyszłości pracą w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego – tym samym praktyki pedagogiczne odbywa wiele „przypadkowych osób”; trudno jest przez to oceniać takich studentów podczas praktyk, co może kończyć się zaliczaniem praktyk nawet słabym praktykantom. Rekomendowane jest zatem, aby upowszechnić doradztwo zawodowe w szkołach ponadgimnazjalnych i wyższych, a także wprowadzać podczas rekrutacji na specjalność nauczycielską dodatkowe testy sprawdzające predyspozycje danej osoby do pracy w zawodzie nauczyciela – pozwoli to ograniczyć zjawisko odbywania praktyk pedagogicznych przez studentów, którzy nie są zainteresowani pracą w zawodzie nauczyciela. Ponadto rekomendowane jest, aby nauczyciele będący opiekunami praktyk rzetelnie oceniali praktykantów i nie zaliczali praktyk tym studentom, którzy nie posiadają umiejętności i predyspozycji do pracy w zawodzie nauczyciela oraz wystawiali pisemne referencje dobrym i bardzo dobrym praktykantom (aby ułatwić im znalezienie pracy w zawodzie nauczyciela po zakończeniu praktyk i studiów).
- W województwie mazowieckim obserwuje się brak współpracy uczelnianego opiekuna praktyk z nauczycielem, u którego student wychowania fizycznego odbywa praktykę; ponadto brak jest hospitacji oraz kontroli studenta podczas praktyk ze strony szkoły wyższej. Rekomendowane jest zatem, aby szkoły

wyższe sprawowały kontrolę pedagogiczną nad studentem w trakcie praktyki (kontrolowany praktykant ma poważniejsze podejście do praktyk niż taki, który jest pozbawiony kontroli – stara się lepiej wykonywać swoje obowiązki, jest lepszym obserwatorem pracy nauczyciela, jego dobrym asystentem i w prawidłowy sposób prowadzi zajęcia); ponadto uczelniany opiekun praktyk jest pomocny przy określaniu oczekiwań szkoły wyższej wobec praktyk pedagogicznych.

- W województwie mazowieckim nauczyciele będący opiekunami studentów wychowania fizycznego podczas praktyk nie otrzymują z tego tytułu wynagrodzenia ani podziękowania ze strony szkoły wyższej. Uczelnie, których studenci wychowania fizycznego odbywają praktyki pedagogiczne winny przekazywać takim nauczycielom właściwą gratyfikację finansową (w przeciwnym razie może dojść do sytuacji, w której nauczyciele nie będą wyrażać chęci przyjęcia studenta na praktyki) – przy czym praktykanci nie powinni być w te kwestie zaangażowani.
- Rekomendowane jest, aby praktyki pedagogiczne były podzielone na trzy etapy: wdrożenie, obserwacja zajęć, prowadzenie zajęć – każdy student, odbywający praktykę, powinien przejść trzy wyżej wymienione etapy, aby nie dopuścić do sytuacji, w której praktyka została zakończona na etapie wdrożenia albo co najwyżej na etapie obserwacji (przy czym obserwacja powinna dotyczyć lekcji prowadzonych przez różnych nauczycieli, a nie tylko nauczyciela będącego opiekunem praktyk).
- Rekomendowane jest, aby wiedza i umiejętności studentów wychowania fizycznego zdobyte podczas praktyk były weryfikowane po ich zakończeniu w formie egzaminu; egzamin taki powinien być przeprowadzany po zakończeniu każdego z trzech etapów praktyk (wdrożenie, obserwacja zajęć, prowadzenie zajęć) lub jeden całościowy po zakończeniu praktyk.
- Dla dyrektorów mazowieckich szkół podstawowych i gimnazjalnych najważniejsze podczas rekrutacji na stanowisko nauczyciela wychowania fizycznego są takie elementy jak: poprawność ortograficzna i stylistyczna złożonego CV, kwalifikacje, dodatkowe umiejętności, uprawnienia, specjalności kandydata do pracy oraz odbyte szkolenia i kursy, jego stopień awansu zawodowego oraz przebieg kariery zawodowej, dyspozycyjność, panująca opinia o ukończonej szkole wyższej oraz adres zamieszkania i wiek kandydata. Zdarzają się rów-

niez dyrektorzy, dla których ważna jest płeć kandydata do pracy oraz jego stan cywilny; aby nie dopuścić w przyszłości do rozprzestrzenienia się zjawiska dyskryminacji nauczycieli wychowania fizycznego w województwie mazowieckim ze względu na miejsce zamieszkania, wiek, płeć i stan cywilny, rekomenduje się szkołom wyższym wprowadzenie do programu studiów zajęć z polityki równych szans na rynku pracy.

- Nauczyciel wychowania fizycznego powinien posiadać kompetencje z kategorii prakseologicznych, kreatywnych, moralnych, komunikacyjnych, informatyczno-technologicznych oraz współdziałania – wśród których najważniejsze są: merytoryczność, twórczość, empatia, otwartość, posługiwanie się technologią informatyczną oraz umiejętność nawiązywania kontaktów międzyludzkich i instytucjonalnych; rekomendowane jest więc, aby szkoły wyższe wyposażały studentów przed przystąpieniem do praktyk w powyższe kompetencje.

Bibliografia

- *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2010*, GUS, Warszawa 2011.
- Kowalczyk-Rumak E. (współpraca Urbańska J., Gronosz B.), *Monitorowanie w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych*, Kuratorium Oświaty w Warszawie, Warszawa 2010.
- Karpowicz T., *Projekt edukacyjny zajęć z wychowania fizycznego do realizacji w IV etapie edukacyjnym*, Zespół Szkół im. Jana Wyżykowskiego w Głogowie, Głogów 2009.
- *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.
- *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 8. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.
- *Portret województwa mazowieckiego*, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, Dz. U. 2004 r. Nr 207, poz. 2110.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, Dz. U. 2001 Nr 135, poz. 1516.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz. U. 2009 Nr 4, poz. 17.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS), Dz. U. 2007 Nr 214, poz. 1573 z późn. zm.
- *Rynek pracy w województwie mazowieckim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.
- *Sport w województwie mazowieckim w latach 2004–2008*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2009.
- *Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Wychowanie fizyczne*, http://www.bip.nauka.gov.pl/_gALLERY/24/30/2430/113_wychowanie_fizyczne.pdf

- *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2010*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.
- *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013*, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2005.
- *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)*, Sejmik Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2006.
- Strona internetowa Akademii Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie, http://www.awf.edu.pl/page2_1_2.html
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. 1982 Nr 3, poz. 19 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. 1974 Nr 24, poz. 141 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. 2005 Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.
- Wirtualny Informator Maturzysty, <http://www.uczelnie.info.pl/>
- *Województwo mazowieckie w liczbach*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2010.
- *Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń*, GUS, Warszawa 2008.
- *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I półroczu 2010 r.*, GUS, Warszawa 2010.

Spis rysunków, tabel i wykresów

Rysunek 1. Organizacja zajęć z wychowania fizycznego na II, III i IV etapie edukacyjnym w Polsce.....	16
Rysunek 2. Organizacja obowiązkowych zajęć do indywidualnego wyboru przez ucznia na poszczególnych etapach edukacyjnych w Polsce.....	17
Tabela 1. Udział kobiet i mężczyzn w wybranych grupach wieku w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %).....	31
Tabela 2. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju w IV kwartale 2010 roku według płci (w %).....	35
Tabela 3. Wskaźniki statystyczne dotyczące aktywności ekonomicznej mieszkańców województwa mazowieckiego na tle kraju w IV kwartale 2010 roku według wykształcenia (w %)	36
Wykres 1. Struktura szkół biorących udział w badaniu dotyczącym monitorowania w zakresie realizacji obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego w formach alternatywnych w województwie mazowieckim w maju 2010 roku (w %)	22
Wykres 2. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %).....	23
Wykres 3. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %)	24
Wykres 4. Podział uczniów szkół gimnazjalnych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %).....	25
Wykres 5. Podział uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %)	26
Wykres 6. Struktura uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa mazowieckiego realizujących obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego w formach alternatywnych w roku szkolnym 2009/2010 (w %)	27
Wykres 7. Struktura uczniów szkół podstawowych województwa mazowieckiego realizujących zajęcia wychowania fizycznego w innych formach w roku szkolnym 2009/2010 (w %).....	28

Wykres 8. Liczba pływalni na 100 szkół według typów szkół w województwie mazowieckim w 2008 roku.....	29
Wykres 9. Liczba sal gimnastycznych na 100 szkół według typów szkół w województwie mazowieckim w 2008 roku	30
Wykres 10. Struktura ludności według grup ekonomicznych w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %)	32
Wykres 11. Struktura ludności według grup edukacyjnych w województwie mazowieckim na koniec grudnia 2009 roku (w %).....	32
Wykres 12. Przyrost naturalny i saldo migracji w województwie mazowieckim w 2009 roku	33
Wykres 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie mieszkańców województwa mazowieckiego na tle mieszkańców innych województw w I kwartale 2011 roku (w zł)	37
Wykres 14. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – etaty nauczycieli i PKB.....	38
Wykres 15. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – współczynnik aktywności zawodowej i stopa bezrobocia	39
Wykres 16. Prognozy uwarunkowań regionalnych województwa mazowieckiego – wynagrodzenia	40
Wykres 17. Prognozy uwarunkowań regionalnych podregionu ciechanowsko-płockiego – etaty nauczycieli i PKB	40
Wykres 18. Prognozy uwarunkowań regionalnych podregionu ciechanowsko-płockiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych	41
Wykres 19. Uwarunkowania regionalne podregionu ostrołęcko-siedleckiego – etaty nauczycieli i PKB.....	42
Wykres 20. Uwarunkowania regionalne podregionu ostrołęcko-siedleckiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych	43
Wykres 21. Uwarunkowania regionalne podregionu radomskiego – etaty nauczycieli i PKB	43
Wykres 22. Uwarunkowania regionalne podregionu radomskiego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych	44
Wykres 23. Uwarunkowania regionalne podregionu miasta Warszawy – etaty nauczycieli i PKB	45
Wykres 24. Uwarunkowania regionalne podregionu miasta Warszawy – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych.....	46

Wykres 25. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego wschodniego – etaty nauczycieli i PKB	47
Wykres 26. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego wschodniego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych	48
Wykres 27. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego zachodniego – etaty nauczycieli i PKB	48
Wykres 28. Uwarunkowania regionalne podregionu warszawskiego zachodniego – wynagrodzenia i liczba bezrobotnych	49
Wykres 29. Chęć podjęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego po ukończeniu studiów przez studentów	56
Wykres 30. Wpływ praktyk na chęć podjęcia pracy w szkole jako nauczyciel wychowania fizycznego przez studentów	57
Wykres 31. Trzy najważniejsze cele praktyk pedagogicznych z wychowania fizycznego zdaniem studentów	58
Wykres 32. Czy praktyki były źródłem nowej wiedzy dla studentów wychowania fizycznego?	58
Wykres 33. Stopień poznania określonych elementów pracy w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego przez studentów w trakcie praktyk pedagogicznych	59
Wykres 34. Wzrost wybranych kompetencji wśród studentów wychowania fizycznego po odbyciu praktyk pedagogicznych	60
Wykres 35. Formy pracy w trakcie praktyk pedagogicznych kształtujące w największym stopniu zdaniem studentów kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego	61
Wykres 36. Cechy osobowości studentów wychowania fizycznego kształtowane ich zdaniem w trakcie praktyk pedagogicznych	62
Wykres 37. Mocne strony praktyk pedagogicznych zdaniem studentów wychowania fizycznego (możliwość wyboru 5 odpowiedzi).....	63
Wykres 38. Słabe strony praktyk pedagogicznych zdaniem studentów wychowania fizycznego (możliwość wyboru 5 odpowiedzi).....	64
Wykres 39. Czynniki szczególnie utrudniające studentom wychowania fizycznego efektywną pracę w trakcie praktyk pedagogicznych	65
Wykres 40. Czy sposoby realizacji praktyk pedagogicznych motywowały studentów wychowania fizycznego do samodzielnego działania i doskonalenia się?	66
Wykres 41. Miejsce odbywania praktyk pedagogicznych studentów wychowania fizycznego	67

Wykres 42. Czynniki wpływające na wybór danej szkoły jako miejsca odbycia praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego	68
Wykres 43. Miejsce prowadzenia lekcji w trakcie praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego	68
Wykres 44. Działy programu wychowania fizycznego realizowane w czasie praktyk pedagogicznych przez studentów	69
Wykres 45. Metody prowadzenia zajęć stosowane przez studentów wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych.....	70
Wykres 46. Formy prowadzenia zajęć stosowane przez studentów wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych.....	71
Wykres 47. Nastawienie nauczycieli wychowania fizycznego do praktyk pedagogicznych... 71	
Wykres 48. Warunki prowadzenia zajęć wychowania fizycznego szkołach.....	72
Wykres 49. Nadzór nad studentem wychowania fizycznego w trakcie praktyk pedagogicznych	73
Wykres 50. Prowadzenie zajęć przez studentów – ocena nauczycieli.....	73
Wykres 51. Formy pracy stosowane w czasie praktyki pedagogicznej, które zdaniem nauczycieli najskuteczniej kształtują umiejętności studentów wychowania fizycznego.....	74
Wykres 52. Stopień, w jakim zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego student poznał wybrane sfery pracy podczas praktyk pedagogicznych	75
Wykres 53. Stopień zainteresowania studenta wychowania fizycznego w trakcie odbywania praktyk pedagogicznych poszczególnymi elementami pracy nauczyciela w ocenie nauczycieli	76
Wykres 54. Czy zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego w wyniku odbycia praktyki pedagogicznej przez studenta wzrosła jego wiedza i umiejętności w wybranych aspektach? 77	
Wykres 55. Czynności, które zdaniem nauczyciela wychowania fizycznego sprawiały studentowi najwięcej problemów podczas praktyk pedagogicznych.....	78
Wykres 56. Ocena umiejętności współpracy studenta wychowania fizycznego przez nauczyciela	79
Wykres 57. Stopień, w jakim student wychowania fizycznego zapoznał się zdaniem nauczyciela z potrzebami uczniów.....	80